

«En dag uten sidestykke»

En undersøkelse av PFUs kriterier i behandlingen av
klager over medieoppslag om 22.juli 2011

Henriette Mordt

Masteroppgave i journalistikk Universitetet i Oslo:
Institutt for medier og kommunikasjon

Høgskolen i Oslo og Akershus: Institutt for journalistikk
og mediefag

UNIVERSITETET I OSLO

Våren 2015

«En dag uten sidestykke»

En undersøkelse av PFUs kriterier i behandlingen av klager over medieoppslag om 22.juli 2011.

Henriette Mordt

«Pressens Faglige Utvalg vil fastslå at 22.juli må ha vært en dag uten sidestykke også i norske redaksjoner. Utvalget kan ikke unnlate å se den foreliggende klagen i et slikt lys.» (PFU-sak 026/12)

©Henriette Mordt Vassbotn

2015

«En dag uten sidestykker» - En undersøkelse av PFUs kriterier i behandlingen av klager over medieoppslag om 22.juli 2011.

Henriette Mordt Vassbotn

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

Sammendrag

Fredag 22. juli 2011 ble Norge rammet av to terrorangrep. Bomben i Regjeringskvartalet og massedrapet på Utøya var de verste terrorhandlingene i Norge etter andre verdenskrig.

Mediene ble en viktig kilde for informasjon om hva som akkurat hadde skjedd, og allerede samme dag mottok Pressens Faglige Utvalg henvendelser om medienes håndtering av terroren. I denne oppgaven er det Pressens Faglige Utvalg som er i fokus, da jeg ser på deres behandling av klagesaker som omhandler terroren den 22.juli. 2011.

For å kunne svare på problemstillingen har jeg gjennomgått alle klagesakene som omhandler medieoppslag om 22.juli 2011, og sett på hvilke kriterier PFU har brukt for å avgjøre om det innklagede mediet har brutt eller ikke brutt god presseskikk. Med en kvalitativ gjennomgang av disse klagene, samt kvalitative intervjuer med tre sentrale informanter, har jeg dannet meg et bilde av hvordan klagebehandlingen ble gjennomført. I tillegg ser jeg nærmere på teoretiske perspektiver om etikk og pressens samfunnsoppdrag, samt at jeg drøfter teoretiske og praktiske sider ved begrepet «mediebegivenhet».

Selv om Pressens Faglige Utvalg behandlet klagesakene i henhold til egne retningslinjer, viser denne oppgaven at det var elementer med prosessen som ble påvirket av at 22.juli. 2011 var en spesiell hendelse - også for medlemmene av Pressens Faglige Utvalg. Den vanskelige avveiingen mellom informasjonsbehovet som oppstod etter 22.juli.2011 og hensynet til pårørende, ofre og berørte, var en sentral del av Pressens Faglige Utvalgs vurdering av klagesakene.

Abstract

On Friday July 22nd 2011 Norway was hit by two terrorist attacks. The bomb in the Government Quarter and the mass murder at Utøya were the worst terror actions in Norway after World War II. The media became an important source of information about what had just happened, and the very same day the Norwegian Press Complaints Commission (PFU) received inquiries about the media's handling of the terror. In this document, it is PFU which is in focus, as I look at their management of the complaints concerning the terrorist attack on the 22nd of July. 2011.

In order to be able to address the problem in question, I have reviewed all the complaint cases which deal with media reports about 22nd July 2011, and looked at the criteria used by PFU to determine whether the media, against whom a complaint had been brought, have or have not broken good press practice. With a qualitative review of these complaints, as well as qualitative interviews with three key informants, I have formed a picture of how the complaint management was carried out. In addition, I look more closely at the theoretical perspectives on ethics and the social mission of the press. Additionally I discuss the theoretical and practical aspects of the concept of "media event".

Although the PFU treated the complaints in accordance with their own privacy policies, this task shows that there were elements of the process that was influenced by the fact that July 22nd 2011 was a special event - also for the members of PFU. The difficult balance between public information needs in the wake of July 22nd 2011 and concern for the privacy of victims, next of kin, and people otherwise affected, were key elements in the Norwegian Press Complaints Commission's evaluation of the complaint cases.

Forord

Det har vært en lang vei å gå fra da jeg startet med denne oppgaven til jeg nå endelig snart er klar til å levere. Det har vært enkelte dager hvor jeg har tenkt at det ikke lot seg gjøre, at jeg ikke ville klare å levere og hvor jeg har vært nær ved å gi opp. Men det har også vært givende, lærerikt og veldig spennende.

Først og fremst vil jeg si takk til min største støttespiller; mamma! Du har oppmuntret meg, heiet på meg og motivert meg. Hver gang jeg var lei og frustrert så ga du meg en skikkelig peptalk for å hjelpe meg videre. Jeg tror aldri jeg hadde kommet i mål med denne oppgaven om det ikke hadde vært for deg og alle de telefonsamtalene.

Også må jeg si tusen takk til min veileder Robert W. Vaagan. Takk for gode råd, tilbakemeldinger og for din tålmodighet med meg.

Så vil jeg takke alle i sekretariatet hos PFU for deres gjestfrihet og hjelp. Spesielt vil jeg takke Kjell Nyhus og Ingrid Nergården Jortveit for at de tok seg tid til å svare på alle mine spørsmål, også de spørsmålene som kun var for min egen nysgjerrighets skyld. Og ikke minst for tilgangen til ubegrensede mengder med kaffe!

Jeg vil også takke øvrige informanter; Tidligere leder i Pressens Faglige Utvalg, Hilde Haugsgjerd og tidligere generalsekretær i Norsk Presseforbund, Per Kokkvold.

Og ikke minst vil jeg si takk for hjelpen til både bestefar og Hege.

Til slutt vil jeg si til Aleksander; Takk for støtte og kjærlighet i hele denne prosessen!

Henriette Mordt

Mai 2015

Innholdsfortegnelse

1	Innledning.....	1
1.1	Bomben smeller 22.juli.....	1
1.2	Problemstilling.....	2
1.3	Bakgrunn for problemstilling	2
1.4	Teoretiske perspektiver og metode.....	3
1.5	Oppgavens struktur.....	4
1.6	Begreper og forkortelser.....	4
1.7	Fakta og tidslinje	5
1.8	Pressens Faglige Utvalg.....	7
1.9	Oppsummering	9
2	Samfunnsoppdraget og presseetikk.....	11
2.1	En varsom presseetikk?	11
2.2	Samfunnsoppdraget	12
2.3	Samfunnsoppdraget 22.juli.....	14
2.4	Oppsummering	15
3	Mediebegivenhet?	17
3.1	Begivenhet?	19
3.2	VISA.....	20
3.3	Oppfyller 22.juli VISA kriteriene?	21
3.4	How disaster, terror and war have upstaged media events.....	23
3.5	Hva har det å si at 22.juli var en mediebegivenhet?	25
3.6	Oppsummering	26
4	Metode.....	27
4.1	Kvalitativ innholdsanalyse- valg av metode.....	27
4.2	Hva er kvalitativ metode?.....	27

4.3	Valg av materiale.....	28
4.4	Tilgang til materialet og gjennomføring.....	28
4.5	Det kvalitative forskningsintervjuet	29
4.6	Den kvalitative undersøkelsens svakheter	32
4.7	Oppsummering	34
5	Analyse.....	36
5.1	52 unike klagesaker	36
5.2	Adresseavisen	39
5.3	Stavanger Aftenblad	40
5.4	Dagsavisen.....	41
5.5	Vis ikke bilder av døde mennesker.....	42
5.6	ABC Nyheter	43
5.7	NRK (1)	44
5.8	NRK (2)	45
5.9	Vi Menn.....	45
5.10	Forvekslingsfare.....	47
5.11	Eidsvoll Ullensaker Blad	47
5.12	Ikke brudd på god presseskikk.....	48
5.13	Oppsummering.....	51
6	Unntak, uttalelser og en uvanlig situasjon	57
6.1	«Hendelsene 22.juli var så ekstreme (...)».....	57
6.2	Ble noe gjort annerledes?	60
6.3	Endring i PFUs prinsipputtalelser.....	61
6.4	Oppsummering	62
7	Intervju med PFU	64
7.1	Om tanker før klagene	64
7.2	Hvordan ble klagene behandlet	66

7.3	Hvilke kriterier ble brukt?	67
7.4	Informasjonsbehovet som en utfordring.....	68
7.5	Oppsummering	69
8	Avslutning	73
8.1	Problemstilling og mine funn	73
8.2	Det store informasjonsbehovet	76
8.3	Oppgavens bidrag, samt svakheter og stryker	78
8.4	Videre forskning	79
	Litteraturliste	81
	Nettkilder.....	82
	Intervjuer	83
	Vedlegg	83

1 Innledning

«Pressens Faglige Utvalg vil fastslå at 22.juli må ha vært en dag uten sidestykke også i norske redaksjoner. Utvalget kan ikke unnlate å se den foreliggende klagen i et slikt lys.» (PFU-sak 026/12)

1.1 Bomben smeller 22.juli

Klokken 15.26 den 22.juli 2011 får politiet melding om det som viser seg å være en bombeeksplosjon i Regjeringskvartalet i Oslo. Åtte mennesker mister livet. Klokken 17.22 begynner Anders Behring Breivik å skyte ungdommer som deltar på AUFs sommerleir på Utøya i Buskerud. Klokken 18.27 blir han pågrepet. 69 ungdommer mister livet sitt som følge av skytingen. Kun fire minutter etter angrepet, klokken 15.30, publiserte nrk.no sin første melding: ”Stor eksplosjon i Oslo sentrum.”

Befolkningen snudde seg raskt til mediene for informasjon om det som akkurat hadde skjedd. De samlede seertallene under NRKs nyhetssendinger var tre ganger så høye som en vanlig nyhetssending. (Brurås, 2011, s. 24). En av medias oppgaver er jo nettopp å gi publikum nødvendig informasjon slik at folk kan ta stilling til spørsmål i samfunnet. (NOU 1996: 12) I dette tilfellet hadde publikum et stort behov for å vite hva som hadde skjedd. Bilder av terroristen dukker opp i aviser og tv-kanaler, og terskelen for å vise bilder av sårede og skadede mennesker virket senket, i forhold til den vanlige journalistiske praksisen publikum er vant til. Lørdag 23. juli våknet Norge til grusomme nyheter om at så mange som 83 ungdommer var drept på Utøya. Tallet ble senere redusert. Norsk presse kalte inn det de hadde av personale og sommervikarer. I dagene etter terroren rapporterte mediene kontinuerlig om det som hadde skjedd på Utøya og Regjeringskvartalet.

Ikke alt falt i god jord hos publikum. Pressens Faglige Utvalg mottok 64 klager, 53 unike klagesaker, på mediene dekning av 22.juli.2011. 22 av klagen fikk full behandling av utvalget. Syv medier ble felt for brudd på god presseskikk, og ett medie fikk kritikk av Pressens Faglige Utvalg.

Sitatet som oppgavens navn er bygget på er hentet fra PFU-sak 026/12, der NRK ble klaget inn for å ha ringt en ung fylkesleder i AUF like før klokken 18.00 den 22.juli 2011. AUF-lederen befant seg da på Utøya. Det var en kort samtale, som varte kun i rundt tre minutter.

Innen den neste halvtimen ble AUF-lederen skutt og drept. Innholdet i samtalen mellom journalisten som ringte og AUF-lederen ble etterpå gjengitt av journalisten i Dagsnytt 18. Innholdet ble også gjengitt i en nettartikkel hvor navn og bilde på AUF-lederen ble brukt. NRK ble ikke felt for brudd på god presseskikk fordi de ringte den unge AUF-lederen eller fordi de gjenga innholdet av hva som ble sagt. NRK ble felt for brudd på god presseskikk fordi de navnga denne personen i en artikkel da situasjonen på Utøya var så uklar.

Pressens Faglige Utvalg vil fastslå at 22. juli 2011 må ha vært en dag uten sidestykke også i norske redaksjoner. Utvalget kan ikke unnlate å se den foreliggende klagen i et slikt lys. For å formidle så korrekt informasjon som mulig, for å kunne gjøre en best mulig jobb, må redaksjoner innhente informasjon, vurdere den, og eventuelt videreformidle den. Dette er pressens hverdag, og utvalget finner det naturlig og akseptabelt at NRK Sogn og Fjordane på det angjeldende tidspunktet, og med den kunnskapen man da hadde, ringte til lederen for AUFs fylkeslag, som man visste befant seg på Utøya. Samtalens form og innhold må også ses i lys av den ekstreme situasjonen på øya på dette tidspunktet. (PFU-sak 026/12)

Hvorfor gjorde de det? Hvilke kriterier lente utvalget seg på da de tok den avgjørelsen? I denne oppgaven skal jeg se på nettopp i hvilke «lys» Pressens Faglige Utvalg så de innklagede sakene som kom på medieoppslag om 22.juli.2011.

1.2 Problemstilling

Følgende problemstilling undersøkes i denne oppgaven:

Hvilke kriterier lå til grunn for PFU sin vurdering av klagen over medieoppslag om 22.juli 2011.

1.3 Bakgrunn for problemstilling

Masteroppgaven tar sikte på å belyse hvordan PFU håndterte situasjonen som oppstod i kjølevannet av terroraksjonen 22.juli.2011. Mediene nøkkelrolle i å sørge for informasjon til befolkningen om terrorangrepene 22.juli har allerede blitt gjennomgått og analysert, både i ulike rapporter og masteroppgaver. Men hvordan taklet PFU, medienes overvåker og klageorgan, denne enorme mediebegivenheten? I denne oppgaven ønsker jeg å se nærmere på hvordan PFU håndterte de reaksjonene som kom fra publikum på medienes dekning av 22.juli.

Selv hadde jeg jobbet noen uker i min første sommerjobb som journalist, hos P4. Da bomben smalt ble vi evakuert fra Akersgata der P4 har kontorer, og dro med toget til hovedkontoret på Lillehammer på kvelden 22.juli.2011. Vi skulle forberede oss på morgensendingen dagen etterpå. Vi hørte på opptak som aldri ble publisert og vi så på bilder i andre medier som kanskje ikke burde vært publisert. Inntrykkene var så sterke, og det slo meg flere ganger; hvordan takler alle redaksjonene rundt om i landet disse problemstillingene jeg selv funderer over? Hva kan vi si? Hva bør vi ikke si? Er det greit å sende intervjuer med de overlevende?

Det er fra før av gjort en hel del forskning på medier og 22.juli. Hendelsen har blitt grundig dokumentert i utredninger og bøker, som Gjørsv-rapporten (NOU, 2012:14) fra 22-juli kommisjonen, Stormark(2011) og Borchgrevink(2012). Mitt avgrensede bidrag, som så vidt jeg vet ikke har blitt gjennomgått ennå, tar for seg PFU-klagene. Denne oppgaven tar derfor utgangspunkt i klagesakene til PFU som omhandler 22.juli. Klagene har publiseringsdato fra og med 22.07.2011 til og med 20.10.2012. Den siste klagen som kom inn ble imidlertid trukket. Av sakene som ble behandlet av PFU er den seneste saken publisert 24.07.2012. Med utgangspunkt i disse ønsker jeg å se på hvordan utvalget og sekretariatet forholdt seg til den spesielle situasjonen som 22.juli var. Gjorde de noe annerledes i denne prosessen, enn det de gjør ved «vanlige» klagesaker? Lot de denne vonde og vanskelige opplevelsen, som rammet oss alle, påvirke hvordan de behandlet klagesakene? Eller gjorde denne opplevelsen at de i større grad enn vanlig var opptatt av at klagene ble behandlet riktig og nøye?

1.4 Teoretiske perspektiver og metode

Videre i denne oppgaven vil dere få presentert relevante teoretiske perspektiver om etikk og pressens samfunnsoppdrag. Dette er relevant i en oppgave som omhandler Pressens Faglige Utvalg fordi det er viktig å forstå hensikten og bakgrunnen for et slikt utvalgt, for å kunne besvare problemstillingen som er nevnt ovenfor. Samtidig vil jeg drøfte teoretiske og praktiske sider ved begrepet ”mediebegivenhet”, som er et begrep som har blitt brukt om nyhetsdekningen av 22.juli.2011. Svein Brurås hevder i boken *Mediene og terroraksjonen* at nyhetsdekningen av 22.juli som en helhet ikke kan omtales som en mediebegivenhet. I kapittel tre redegjør jeg for dette begrepet, samt argumenterer for hvorfor jeg mener 22.juli var en mediebegivenhet.

Av metode vil jeg presentere bakgrunnen for valget av kvalitativ forskningsdesign i denne oppgaven, samt en kort presentasjon av hva kvalitativ metode er. Jeg vil også redegjøre for valg og bakgrunnen for forskningsintervju som metode. Jeg vil også påpeke svakheter i forskningen, som relevant for å sikre en metodetriangulering.

1.5 Oppgavens struktur

Jeg har i innledningen av denne oppgaven valgt å inkludere en kort tidslinje for å redegjøre for hendelsesforløpet på den 22.juli, og i dagene som fulgte. Videre har jeg valgt å presentere Pressens Faglige Utvalg i innledningen til denne oppgaven fordi de utgjør kjernen av problemstillingen. De to følgende kapitlene (kapittel 2 og 3) tar for seg relevante teoretiske teorier om presseetikk og om begrepet «mediebegivenhet». Kapittel 4 tar for seg metodebruken i denne oppgaven. Videre bruker jeg kapittel fem på å analysere klagen som omhandler 22.juli, der jeg starter kapitlet med å kort presentere alle klagesakene samt en tabell som viser antall klagesaker og utfallet av disse. Jeg gjennomgår de syv sakene som ble felt for brudd på god presseskikk samt den ene som fikk kritikk, og ser på kriteriene som utvalget har brukt da de avgjorde klagesakene. Også klagen som ikke ble felt for brudd på god presseskikk blir gjennomgått i dette kapitlet. Kapittel 6 tar for seg unntak og uttalelser som skilte seg ut, basert på analysedelen og informasjon som kom frem under intervjuer med informantene. Jeg ser her blant annet på enkelte unntak som ble gjort i behandlingen av klagesakene. Kapitel syv gjennomgår intervjuene med de tre informantene i denne oppgaven, mens jeg avslutter oppgaven (kapittel 8) med refleksjon der oppgavens funn presenteres utforskes i lys av problemstilling.

1.6 Begreper og forkortelser

Det første begrepet jeg vil klargjøre bruken av er 22.juli.2011. I oppgaven bruker jeg også formene *22.juli* og *terrorsaken*. De tre formene omhandler alle bombingene av Regjeringskvartalet og hendelsene på Utøya 22.juli 2011. Problemstillingen i denne oppgaven viser til medieoppslag om 22.juli 2011. Med det menes alle medieoppslag som har relevans for hendelsene den dagen, definert av Pressens Faglige Utvalg. Med det mener jeg at det er Pressens Faglige Utvalgt som har definert hvilke saker om omhandler 22.juli.2011 i denne oppgaven.

Videre vil jeg klargjøre bruken av ordet *presse*. I denne oppgaven bruker jeg begrepet som en fellesbetegnelse for nyhetsmedier generelt. Det vil si trykte medier som aviser og nyhetsmagasiner, samt radio, tv og nettmedier.

Forkortelsen PFU blir brukt gjennom hele teksten og står for Pressens Faglige Utvalg. Denne forkortelsen er godt kjent og blir også brukt av utvalget selv.

1.7 Fakta og tidslinje

Terroraksjonen 22.juli 2011 var den største mediesaken i Norge. Rettsaken mot Anders Behring Breivik var den mest medierte i Norge siden 1945. Ifølge informasjonsansvarlig Irene Ramm ved Oslo tingrett, var 2000 journalister i aktivitet gjennom rettsakens ti uker. (Vaagan, 2015, s. 37 og s.179). Robert W. Vaagan skriver videre i boken *Medieskapt* at norske medier i 2011 omtalte saken i 150 000 nyhetsartikler. Utenfor Norge ble 22.juli-saken omtalt i rundt 80 000 artikler i papiraviser, og 40 000 artikler i nettaviser samme år. (Henriksen, 2012).

Terrorangrepet førte også til økt mediebruk. Dagbladet og VG økte salget med henholdsvis 50 prosent og 23 prosent. Sistnevnte avis doblet trafikken til sin mobilutgave. På VG Nett var trafikken langt over den tidligere rekorden på rundt 1,6 millioner brukere på en dag. Dagbladets nettutgave hadde en økning fra 570.000 til 740.000 i antall unike brukere. Også trafikken på Dagbladet mobil ble nesten fordoblet sammenlignet med gjennomsnittet hittil i år. (NRK, 2011)

Under har jeg forsøkt å samle sammen en tidslinje for hva som skjedde når, under og i tiden etter 22.juli. Jeg har utelatt mye fordi det vil være umulig å få med seg alle detaljene i denne oppgaven. Jeg har forsøkt å samle det jeg mener er relevant og av de tingene jeg mener skilte seg ut i norske medier i tiden etter terroren.

22.juli 2011:

15.25: Åtte personer blir drept i en eksplosjon i Regjeringskvartalet på Hammersborg i Oslo. Eksplosjonen er forårsaket av en bombe plassert i en varebil utenfor inngangen til høyblokka, der blant annet Justisdepartementet og Statsministerens kontor holder til.

15.27: Politiet får meldinger om en eksplosjon i Regjeringskvartalet.

17.08: Anders Behring Breivik går i land på Utøya. De første han dreper er Utøyas-leder Monica Bøsei og politimannen Trond Berntsen, Utøyas innleide vaktmann.

17.24: Politiet får de første meldingene om skyting på Utøya.

Fengslingsmøte: Dette bildet tok jeg selv under det første fengslingsmøtet i Oslo tingrett. Dette var like før dommeren kom inn og forklarte at fengslingsmøtet ville gå for lukkede dører, uten pressen tilstede. Foto: Henrette Mordt.

17.40: Politiets innsatsleder i Oslo sentrum, Thor Langli, holder et improvisert pressemøte på Youngstorget for å orientere om eksplosjonen i Regjeringskvartalet. Han bekrefter at flere er døde.

18.00: Politiet holder den første pressekonferansen på politihuset på Grønland.

18.33: Gjerningsmannen blir pågrepet på Utøya.

23.juli.2011:

03.50: Politidirektør Øystein Mæland opplyser på en pressekonferanse at tallet på de døde er «minst 80» personer.

09.10: Politiet opplyser at Behring Breivik er siktet for terrorhandlinger etter Straffelovens paragraf 147a.

23.juli: Advokat Geir Lippestad opplyser om at hans klient Anders Behring Breivik erkjenner massedrapene i Oslo og på Utøya.

25.juli: Rosetog for terrorofrene. Over 200.000 personer deltar under markeringen i Oslo.

25.juli: Første fengslingsmøte. Fengslingsmøtet var lukket for presse og publikum, men presseoppbudet på utsiden av tingretten er enormt.

19.august: Familie og pårørende får komme til Utøya for første gang siden terroren.

21.august: Nasjonal minneseremoni.

3.oktober: Utøya åpnes for pressen, for første gang siden massakren.

3.februar 2012: Mediene publiserer for første gang bilder av Anders Behring Breivik sittende i en stol i Hovedhuset på Utøya etter pågripelsen 22. juli, som et resultat av lekkasjer av etterforskningsmateriale.

16.april 2012: Rettsaken begynner. Over 2000 journalister var i aktivitet gjennom rettsakens ti uker.

24.august 2012: Retten mener terrortiltalte Anders Behring Breivik (33) er tilregnelig og dømmer ham til 21 års forvaring med en minstetid på 10 år.

Kilde: NRK.no/Vg.no/Vaagan, 2015

1.8 Pressens Faglige Utvalg

Denne oppgaven går hovedsakelig i sømmene på Pressens Faglige Utvalg (PFU) og deres vurderinger av klagesakene som omhandler 22.juli 2011. Jeg vil derfor kort presentere hva PFU er og hvilken rolle de har ovenfor pressen.

Pressen Faglige Utvalg (PFU) er et klageorgan med samfunnsmandat om å sørge for etiske normer og selvjustis norsk presse. PFU mottar klager fra publikum mot mediene, og vurderer om pressens egne etiske normer er brutt i de gjeldende sakene. Utvalget behandler både klager om trykt presse, radio, Tv og nettpublikasjoner.

Utvalget ble opprettet av Norsk Presseforbund i 1928, og har til formål *å overvåke og fremme den etiske og faglige standard i norsk presse* (Vedtekter for Pressens Faglige Utvalg, § 1).

Pressens Faglige Utvalg (PFU) er opprettet av Norsk Presseforbund og har til formål å overvåke og fremme den etiske og faglige standard i norsk presse. Utvalget behandler klager mot alle medier og avgir uttalelser, som offentliggjøres. Som retningslinjer for sitt arbeid legger utvalget til grunn Vær Varsom-plakaten, Tekstreklameplakaten og Redaktørplakaten. (Pressen Faglige Utvalgs hjemmeside, 2014)

Vær Varsom-plakaten ble vedtatt av Norsk Presseforbund i 1963 og har siden blitt revidert mange ganger, senest i 2013. Vær Varsom-plakaten fungerer som rettesnor når PFU skal gjøre sine vurderinger (Vedtekter for Pressens Faglige Utvalg, §2). Plakaten er det sentrale presseetiske dokumentet i vårt land, og består av et sett yrkesetiske regler. (Brurås, 2006, s.20).

Som retningslinjer for sitt arbeid vil Pressens Faglige Utvalg legge til grunn: «Vær Varsom-plakaten», som ble vedtatt av Norsk Presseforbund i 1936 og senere revidert, siste gang i 2013, «Redaktørplakaten», utarbeidet i 1953 av Norske Avisers Landsforbund og Norsk Redaktørforening, revidert i 1973, og «Tekstreklameplakaten», vedtatt av Norsk Presseforbund i 1925, og revidert siste gang i 2013. (Vedtekter for Pressens Faglige Utvalg, § 2.)

PFU består av sju medlemmer: fire fra pressen og tre fra allmennheten. Det er gjerne to redaktører, to journalister og tre allmenne personer. Det betyr med andre ord at også publikum er representert i utvalget.

Pressens Faglige Utvalg fungerer som en selvdømmeordning. Presseetikk og medienes selvdømmeordning må ikke forveksles med rettslige standarder og

domstolsbehandling. (Pressens Faglige Utvalgs etikkhefte, 2014). Pressen har selvjustis. Det vil si at pressens regelverk er utviklet av pressen selv på frivillig grunnlag, og det håndheves av pressen selv. Det medfører med andre ord ikke straffeansvar å bryte Vær Varsom-plakaten. Pressen ønsker, av prinsipielle årsaker, at myndighetenes styring av mediene skal være på et minimumsnivå. Tanken er at pressen skal være fri fra domstol og myndigheter, fordi det er en del av pressens oppgave og nettopp overvåke disse institusjonene. Hele vårt demokratiske system er tjent med at pressen selv i størst mulig grad setter rammer for sin virksomhet. Det er i samfunnets interesse at vi har et lovverk som gir størst mulig rom for en fri og kritisk presse. (Brurås, 2006, s. 16)

Det er for denne oppgavens innhold viktig å skille mellom utvalget og sekretariatet i PFU. Det er sekretariatet som mottar klagen og setter i gang saksbehandlingen. Videre er det utvalget som avgjør de sakene som får full behandling.

Pressens Faglige Utvalg har flere muligheter når de behandler en innklaget sak. Den sterkeste reaksjonen er *brudd på god presseskikk*. En slik reaksjon refererer alltid til ett eller flere punkter som er brutt i Vær Varsom-plakaten. Videre kan utvalget velge å gi *kritikk*. Kritikk er en mildere form for dom, men det behøver ikke å knyttes opp til et punkt i Vær Varsom-plakaten. Veldig ofte er det likevel knyttet opp til ett eller flere spesifikke punkter. Dersom utvalget kommer frem til at medier ikke har brutt god presseskikk betyr det at de mener medier har holdt seg innenfor de reglene som er skissert i Vær Varsom-plakaten. Videre kan utvalget si *etter en samlet vurdering har utvalget kommet frem til at det ikke er brudd på god presseskikk*. Det vil si at utvalget har vært i tvil, men at de ikke har kommet frem til kritikk eller brudd på god presseskikk.

En *forenklet behandling* vil si at saken blir gjennomgått av sekretariatet i Norsk Presseforbund istedenfor å havne i PFU. Innstillingen må likevel godkjennes av utvalget, og dersom kun ett av medlemmene er usikker får saken full behandling. En forenklet behandling ender alltid med *ikke brudd på god presseskikk*. Videre kan saken få en minnelig ordning. Det vil si at partene i saken blir enige før saken havner i PFU, og klagen blir da trukket. Enkelte saker blir også avvist. Det kan være på grunn av manglende samtykke eller fordi det ligger utenfor Pressens Faglige Utvalgs område.

En fellelse hos Pressens Faglige Utvalg betyr at mediet som blir felt er pliktig til å publisere PFUs uttalelse på et godt synlig sted. Utover dette har ikke utvalget muligheter til å

gi noen sanksjoner. Hvis redaksjonen ikke publiserer denne uttalelsen, risikerer de ikke noe annet et en ny fellende uttalelse hos PFU. (Brurås, 2006, s. 16)

Det har vært diskutert om PFU bør ha muligheten å gi mer avskrekkende sanksjoner. Ifølge Brurås blir det oppfattet som pinlig og lite flatterende å bli utsatt for offentlig kritikk fra PFU, men journalisten eller redaktøren som har brutt normene for god presseskikk risikerer altså ingen straff. Noen har hevdet det ville være fruktbart at PFU skal kunne ilegge bøter eller gebyrer for å bryte med god presseskikk. Ifølge Brurås har slike forslag ikke vunnet frem fordi man ikke ønsker at det presseetiske apparatet skal bli oppfattet som en domstol. PFU representerer pressens egen selvdømmeordning, det er bransjen interne apparat og det må ikke forveksles med noen offentlig domsmyndighet. (Bruruås, 2006, s.23)

1.9 Oppsummering

I dette kapittelet har jeg redegjort for hva oppgaven omhandler. Masteroppgaven tar sikte på å belyse hvordan PFU håndterte situasjonen som oppstod i kjølevannet av terroraksjonen 22.juli.2011. Jeg har redegjort for min problemstilling og bakgrunnen for denne.

Jeg har presentert en faktalinje og fakta om 22.juli 2011. Deriblant at terroraksjonen 22.juli 2011 er den største mediesaken i Norge, og bare i 2011 ble saken omtalt i 150 000 nyhetsartikler i Norge.

Videre har jeg presentert Pressens Faglige Utvalg og deres mandat. PFU er et klageorgan som skal sørge for etiske normer og selvjustis i norsk presse. De behandler klager på mediene fra publikum og andre, og ser på om mediene har brutt presseetiske normer. PFU tar utgangspunkt i Vær Varsom-plakaten når de behandler klagesaker. Jeg har gjennomgått hvilke muligheter PFU har når de behandler en klagesak; sekretariatet kan velge å gi klagen en forenklet behandling dersom bruddet er åpenbart. Videre kan de gi saken videre til utvalget som gir klagen full behandling. Da vil utfallet enten blir brudd på god presseskikk, ikke brudd på god presseskikk eller kritikk. Jeg har redegjort for pressens selvjustis og selvdømmeordning, og forklart konsekvensene ved å bli felt for brudd på god presseskikk. Dersom enn blir felt i PFU er en pliktig å publisere uttalelsen til PFU på et godt synlig sted. Utover det har PFU ingen sanksjonsmulighet ovenfor mediene som blir felt. Jeg har også påpekt at sanksjonsmuligheter fra PFUs sin side har vært diskutert, men at det ennå ikke har

fått gjennomslag. Ifølge Brurås skyldes dette at man ikke ønsker at det presseetiske apparatet skal bli oppfattet som en domstol.

Jeg har også påpekt hvilke teoretiske perspektiver som blir presentert i denne oppgaven, samt fremlagt oppgavens struktur og innhold.

2 Samfunnsoppdraget og presseetikk

«Kanskje vi kan si at pressens samfunnsoppgaver er et uttrykk for en forventning som samfunnet og «folk» har til pressen?» (Brurås, 2009)

I dette kapittelet vil jeg se på teoretiske perspektiver om etikk og pressens samfunnsoppdrag, som utgjør noen av grunnsteinene i «det journalistiske oppdraget». Svein Brurås skriver i antologien *Journalistikkens samfunnsoppdrag* (Roppen og Allern, red, 2010) at både PFU og redaktører gjerne referer til «samfunnsoppdraget» i tilsvarende og uttalelser i klagesaker til PFU. I sakene jeg går gjennom i denne oppgaven er det også blitt referert til «samfunnsoppdraget» i et forsøk på å begrunne ulike avgjørelser eller overtramp av Vær Varsom-plakaten. Jeg mener derfor det er relevant for denne oppgaven å ta en kort gjennomgang av hva dette journalistiske samfunnsoppdraget er.

2.1 En varsom presseetikk?

Det finnes mange ulike oppfatninger av presseetikken egentlig dreier seg om. Sentralt i presseetikken i Norge står Vær Varsom-plakaten, som gjennomgått ovenfor. I navnet ligger det at journalister skal være varsomme, og det kan oppfattes som om det viktigste i presseetikken er å være forsiktig. Da den første Vær Varsom-plakaten ble opprettet i 1963 var det nettopp frykten for å sette noen i gapestokk som var drivkraften bak regelverket. (Brurås, 2006, s. 8) Men presseetikken handler ikke bare om varsomhet og begrensninger, skriver Brurås. Presseetikken handler først og fremst om hva man *skal* gjøre og det man *bør* gjøre. Deretter kommer varsomhetsreglene. Pressens primære oppgave er å informere, om alt som kan være av offentlig interesse.

Presseetikken har med andre ord et positivt program. Fundamentet for all presseetikk må være et syn på pressens positive oppgaver og rettigheter i samfunnet, og det er informasjonsoppgaven som er det primære. Som da den første Vær Varsom-plakaten ble laget er fortsatt personvernet viktig i presseetikken. Og det er nettopp i møtet mellom det som er viktig å informere, og skaden det potensielt kan påføre enkeltpersoner, at presseetikken må veie hensynet opp til kravet om å publisere. Presseetikken skal med andre ord ikke begrense handlingsrommet, men heller bidra til å definere pressens oppgaver og ansvar.

I tillegg bør det nevnes at slike regler aldri vil kunne gi enkle og klare svar i alle situasjoner. Presseetikken gir veiledende normer som må anvendes på den konkrete

situasjonen. Omstendigheter og situasjoner varierer fra sak til sak, og det er derfor viktig å påpeke at retningslinjene er veiledende og generelle. (Brurås, 2006, s. 28)

2.2 Samfunnsoppdraget

Et fundament for pressens selvforståelse, for yrkesetikken, er at journalistikken har en nyttefunksjon i samfunnet. Mediene ivaretar visse funksjoner som er nødvendige og verdifulle i et velfungerende demokrati, skriver Brurås. Dette blir gjerne omtalt som pressens samfunnsoppdrag. I den store offentlighet maktutredningen fra 1982 er det en egen rapport om massemediene (NOU:1982:30) hvor pressens oppgaver nevnes i fire punkter. Informasjonsfunksjonen, kommentarfunksjonen, overvåkningsfunksjonen og gruppekommunikasjonsfunksjonen. I grunnloven er ytringsfriheten slått fast i paragraf § 100. Ytringsfriheten er fundamentet for pressen, den slår fast retten til å ytre seg. Det første avsnittet slår fast at: «Ytringsfrihet bør finne sted». I til sammen seks små avsnitter slår paragrafen fast at ingen skal straffes for ytringer, samt noen unntak. I siste avsnitt slår paragrafen fast at:

Det påligger statens myndigheter å legge forholdene til rette for en åpen og opplyst offentlig samtale. (Grunnloven § 100)

I Vær Varsom-plakaten er har pressen selv definert pressens oppgaver, og det første kapitlet handler om nettopp pressens samfunnsrolle. Der slås det fast at ytringsfrihet, informasjonsfrihet og trykkefrihet er grunnelementer i et demokrati, og at en fri og uavhengig presse er blant demokratiets viktigste institusjoner fordi den skal verne om nettopp disse verdiene gjennom å informere, skape debatt og sørge for samfunnskritikk.

Pressen ivaretar viktige oppgaver som informasjon, debatt og samfunnskritikk. Pressen har et spesielt ansvar for at ulike syn kommer til uttrykk. (VVP, 1.2, revidert 2008)

Punkt 1.2 i peker i også på informasjonsfunksjonen som en av pressens viktigste oppgaver. I tillegg slår punkt 1.4 fast at det ikke bare er en av de viktigste oppgavene, det er også pressen *rett* å informere om det som skjer i samfunnet. Punkt 1 i Vær Varsom-plakaten peker ut Ytringsfrihet, informasjonsfrihet og trykkefrihet som grunnelementer i et demokrati.

Pressen har med andre ord en informasjonsoppgave, noe som også er utgangspunktet i presseetikken. Brurås peker på at publikum også har et «berettiget informasjonsbehov». Folk har rett til å få informasjon om saker som har betydning for deres liv og beslutninger. Dette informasjonskravet må ikke forveksles med nysgjerrighet, underholdningsverdi eller ønsker fra publikum. Publikums trang til sensasjonsstoff som ikke tjener samfunnets interesse eller demokratiske utvikling er uinteressant. Hva som er viktig informasjon og vesentlig for samfunnet blir igjen en viktig del av det journalistiske arbeidet.

Det er likevel viktig å huske på at denne informasjonsoppgaven eller informasjonsplikten først og fremst er selvpålagt. Pressen spiller en bestemt og meningsfull rolle i samfunnet, og har en nyttefunksjon. (Brurås, 2006, s. 34). Men det er ingen som kan pålegge pressen bestemte forpliktelser og oppgaver, som jeg har forklart i avsnittet om Pressens Faglige Utvalg. Audgunn Oltedal skriver at journalister får sitt samfunnsmandat presentert på en annen måte enn det for eksempel sykepleiere og sosionomer får. Sykepleiere og lærere har yrker som må ha styresmaktenes godkjenningstempel, og innholdet i yrket blir regulert gjennom departementer og direktorater. Sann er det ikke for journalister. For selv om styresmaktene lager rammer gjennom lover og støtteordninger for media, så er det pressen, gjennom ulike organisasjoner, som formulerer konkrete krav til yrkets utøvere. (Oltedal, 2012, s. 25).

Det kan til tider være vanskelig å konkretisere dette samfunnsoppdraget. Som jeg skriver ovenfor er det ingen som kan pålegge pressen oppgaver. Pressens oppgaver har pressen selv definert i Vær Varsom-plakaten. Ytringsfriheten gir pressen *retten* til å eksistere.

Svein Brurås skriver at pressens oppgaver er en relativt uklar tankebygning som kan være både vanskelig å begrunne og innholdsbestemme. Videre skriver han:

Like full er de mange og stadige henvisninger til «pressens samfunnsoppgaver» er noe mer enn bare en funksjonsbeskrivelse. Kanskje vi kan si at det er et uttrykk for en forventning som samfunnet og «folk» har til pressen? (Brurås, 2009, i Roppen og Allern, 2010)

Odd Raaum mener samfunnsoppdraget kan sees på som en begrunnelse for journalistikken som yrke og næring, og at den fungerer som en legitimeringsmyte. Journalister omtaler dette oppdraget, som om det var en ordre fra samfunnet, til tross for at det ikke er nedskrevet, verken i grunnloven eller annen lov. Grunnlovens paragraf 100, som gjennomgått ovenfor, hjemler retten til å drive med journalistikk, men gir ingen oppdrag. At oppdraget eksisterer,

synes å bli oppfattet som et udiskutabelt faktum som ingen behøver, kanskje ikke en gang bør, stille spørsmål ved. (Raaum, 1999, s. 65). Ifølge Raaum ble denne forestillingen om et samfunnsoppdrag formulert tilbake i 1824, da Ludvig Marieboe begynte å utgi bladet *Patroullen*. Allerede navnet signaliserte hva det dreide seg om, nemlig en liten militær enhet som var sendt på en bestemt oppdrag. (Raaum, 1999, s. 65). Det var folket som ble sett på som arbeidsgiveren til dette oppdraget. Den dag i dag er det fortsatt «folket» som gir dette oppdraget legitimitet, skriver han. Som Brurås er også Raaum sikker på at det finnes en stadig livskraftig forestilling om et journalistisk oppdrag, men hva oppdraget består av mener han er mindre oversiktlig. Likevel, oppdraget syntes å være innarbeidet som en nokså allmenn akseptert ideologisk standard, og denne brede oppslutningen om tanken om et oppdrag, gir pressen betydelig ryggdekning. (Raaum, 1999, s. 67). Jeg vil også påpeke at Grunnlovens § 100 ble endret fem år etter at Raaum publiserte boken «*Pressen er løs!*». (Grunnloven ble endret ved grunnlovsvedtak 30 september 2004) Der ble blant annet infrastrukturkravet slått fast, som sier at staten har ansvar for å legge til rette for at ytringsfriheten er reell. Dette kan sees på som en grunnlovfesting av pressestøtten og medienes rolle, som jeg mener styrker Raaums argumentasjon om samfunnsoppdraget.

Det påligger statens myndigheter å legge forholdene til rette for en åpen og opplyst offentlig samtale.
(Grunnlovens § 100)

2.3 Samfunnsoppdraget 22.juli

I tiden og dagene etter 22.juli ble pressens informasjonsoppgave tydelig. I boken etikk for journalister skriver Brurås om personvernet ved kriser og ulykker. Brurås skriver riktignok om ulykker, men jeg mener det han skriver også kan være gjeldende for en hendelse som terroren 22.juli 2011. En slik hendelse har elementer av privat karakter for de involverte. For de involverte og overlevende kan det være vanskelig å lese om hendelsen i mediene. Historier som blir presentert kan ha likehetstrekk med egne personlige erfaringer fra den dagen. Men offentligheten har krav på å få vite hva som faktisk skjedde, hvordan det kunne skje om beredskapen etterpå. Publikum har behov for få kjennskap til omstendigheter som kan være en fare for vår sikkerhet, og om aktiviteter som medfører risiko (Brurås, 2006, s.263). Dette ble særdeles tydelig i dagene etter 22.juli. I samtaler med informanten i denne oppgaven ble et enormt informasjonsbehov uttrykt eksplisitt som en stor utfordring i dagene etter 22.juli. Pressens samfunnsoppdrag maner om informasjon. Men på hvilken bekostning? Vær Varsom-

plakaten har en rekke punkter som setter begrensninger på dette informasjonsbehovet som befolkningen hadde etter 22.juli. Punkt 4. 6 slår fast at pressen bør vise hensyn til hvordan omtale av ulykker og kriminalsaker kan virke på ofre og pårørende. Punkt 4.7. oppfordrer pressen til å være varsom med bruk av navn og bilde og andre klare identifikasjonstegn på personer som omtales i forbindelse med klanderverdige eller straffbare forhold. Og disse avveiningene mellom informasjon og hensynene til privatpersoner var en utfordring i dagene etter 22.juli.

Her var det et stort informasjonsbehov. I starten måtte nok det behovet gå på bekostning for mange andre hensyn. Da må det være stor takhøyde. (Ingrid Nergården Jortveit, 2015)

I presseetikken er personvernet viktig. Tradisjonelt har personvernet vært presseetikken primære anliggende, og det var også drivkraften bak den første Vær Varsom-plakaten i 1936. (Brurås, 2006, s. 8). Pressen har makt til å ødelegge enkeltmenneskers liv og framtid. (Brurås, 2006, s. 203). Men på dette feltet møter pressen mange vanskelige dilemmaer fordi pressens informasjonsoppgave, samt befolkningens informasjonsbehov, av og til gjør at personvernet må vike for å få frem vesentlig informasjon. Andre ganger kan gevinsten ved å informere være mindre enn skadevirkningene, og personvernet må få fortrinn. Brurås, 2006, s. 2003). Det er nettopp dette som er kjernen i hva som utgjør presseetikken oppgave; å vurdere når slike skadevirkninger er større enn verdien av omtalen. Det handler om informasjonskravet kontra kravet om å vise hensyn. Det handler om verdien av flest mulig opplysninger ut til publikum, vurdert opp mot skadevirkninger og unødige lidelse for den enkelte. (Brurås, 2006, s. 8)

2.4 Oppsummering

Kapittel to har tatt for seg teoretiske perspektiver rundt etikk og pressens samfunnsoppdrag. Jeg har vist hvordan presseetikk ikke bare handler om varsomhet og begrensninger, til tross for at pressens egne regler har fått navnet Vær Varsom-plakaten. Presseetikken handler først og fremst om hva man *skal* gjøre og det man *bør* gjøre. Videre har jeg påpekt hvordan personvernet var drivkraften bak den første Vær Varsom-plakaten i 1963. Jeg har forsøkt å gjøre rede for hva samfunnsoppdraget betyr for journalistikken og hva dette oppdraget består av, ved hjelp av teoretiske perspektiver fra Brurås, Oltedal og Raaum. På mange måter kan enn si at pressens samfunnsoppdrag omhandler pressens nyttefunksjon i samfunnet, samtidig

som det kan være vanskelig å helt konkret slå fast innholdet i dette samfunnsoppdraget. Jeg har likevel vist at i dette oppdraget så ligger det at informasjonsfunksjonen er en av pressens viktigste oppgaver, noe som ble ekstremt viktig i tiden etter 22.juli 2011.

3 Mediebegivenhet?

«Skal vi dekke en katastrofe av slike dimensjoner som dette etter vanlige presseetiske varsomhetsregler, eller krever situasjonen at vi går litt lenger?» (Brurås, 2011, s. 12)

22. juli var ikke noen mediebegivenhet. Men *oppfølgingen* i dagene og ukene etterpå ble en mediebegivenhet, skriver Svein Brurås. (2012) Han har sett på i hvilken grad mediedekningen etter 22.juli var en mediebegivenhet i tråd med hvordan en mediebegivenhet er beskrevet i Daniel Dayan og Elihu Katz sin bok *Media Events* (1992). Ifølge de to er en mediebegivenhet først og fremst kjennetegnet av et avbrudd fra den normale og rutinemessige nyhetsstrømmen. Den får stor oppmerksomhet, den avbryter vanlig sendeskjema og den er ofte preget av live-dekning. Den krever – og får – oppmerksomhet. En mediebegivenhet er også kjennetegnet av at den er av stor samfunnsmessig betydning og den er gjerne karakterisert som historisk (Brurås, red., 2012, s 10). Likevel er det viktigste kriteriet, ifølge Dyan og Katz, at den er planlagt. Dette handler ikke om spontane hendelser, men om «seremonielle» begivenheter.

Videre hevder Brurås det er nødvendig å skille mediedekningen av 22 juli i ulike faser for å best mulig analysere den. I 22.juli-saken mener han det er minst tre faser som skiller seg sterkt fra hverandre; det kaotiske døgnet, seremoniene og til slutt kritisk og undersøkende journalistikk (Brurås, red., 2012, s.9).

Den første fasen begynte da meldingene om en eksplosjon i Oslo sentrum kom. Brurås skriver at vanlige nyhetsjournalistiske prosesser ble satt i gang, som å skaffe informasjon, få ut journalister som kan observere og rapportere, skaffe øyenvitner og å få en oversikt over hva som har skjedd. Selv om redaksjonene forstod at saken var eksepsjonelt dramatisk var det kjente journalistiske utfordringer man stod overfor. Nyhetsjournalistikkens ordinære metoder ble tatt i bruk- intervju, observasjoner, jakt på skriftlige kilder og internettsøk. (Brurås, red., 2012, s.11) Samtidig oppstod det presseetiske utfordringer:

Hvilke bilder skal vises, hvilke opplysninger kan vi gå ut med, hvilke utsagn fra skadde mennesker kan vi bruke? Skal vi dekke en katastrofe av slike dimensjoner som dette etter vanlige presseetiske varsomhetsregler, eller krever situasjonen at vi går litt lenger? (Brurås, red., 2012, s. 12)

Fase to, seremoniene, oppstår gradvis etter dag 2. Det er alvor og en ærbødighet over mediedekningen, og en tone som skiller seg fra alminnelig nyhetsformidling. Ifølge Brurås er det fortsatt et nyhetstrykk i redaksjonene, men av et annet slag enn det første kaotiske døgnet.

Nyhetsdekningen etter 22.juli var, slik jeg har beskrevet i fase 1, alt annet enn planlagt, og kan derfor ikke kalles en mediebegivenhet ifølge Brurås. (2012) Likevel mener Brurås at den andre fasen, seremoniene, kan analyseres i lys av Dyan og Katz sin teori nettopp fordi den i større grad omhandler det planlagte. Et viktig tidspunkt for når denne fasen inntreffer var, ifølge Brurås, da tallet på antall omkomne på Utøya ble presentert. Natt til 23.juli ble det offentliggjort at trolig så mange som 83 ungdommer var blitt drept på Utøya. Tallet ble senere nedjustert. Brurås skriver at dette tallet sjokkerte befolkningen og at det førte til en «journalistisk unntakstilstand». Fasen er preget av at kritikk av myndigheter og politi var fraværende. Mediene formidlet historier fra overlevende, pårørende og heltene. Mediene formidlet sorgen (Brurås, red., 2012, s14).

Det interessante med at Brurås hevder at denne andre fasen nettopp er en mediebegivenhet er hvordan det har innvirkning på det presseetiske. Brurås stiller spørsmål ved om det at fase 2 kan sees på som en mediebegivenhet, kan begrunne at grenser flyttes når det gjelder å vise bilder av døde, skadde og sørgende.

Under ordinære omstendigheter forutsetter journalistrollen at fakta formidles på en saklig og nøktern måte uten at journalister blir personlig engasjert i saken. Men i dette tilfellet blir en hovedoppgave for reportere nettopp å uttrykke og formidle følelser (Brurås, red., 2012, s.16).

Fase tre i mediernes dekning etter 22. juli har Brurås kalt kritisk og undersøkende journalistikk. De ubehagelige spørsmålene kom på dagsorden; Kunne noe vært gjort for å forhindre terroraksjonen? Ifølge Brurås begynte de store mediene å jobbe med de kritiske temaene allerede kort tid etter aksjonen, men publiseringen startet først etter tre-fire uker. Også denne fasen er vanskelig å peke på akkurat når startet. Aftenposten hadde sitt første kritiske oppslag 6. august 2011, og fra 11.august hadde Aftenposten flere kritiske saker om politiet. VG og NRK publiserte også kritiske saker kort tid etter. I denne fasen bruker mediene ressurser for å gjennomgå ulike sider ved beredskapen 22.juli 2011.

Dette avsnittet har jeg kalt *Mediebegivenhet?* Overskriften er stjålet fra Svein Brurås som altså selv setter spørsmålsteget ved om hendelsen 22.juli kan kalles en mediebegivenhet. Som

jeg har gjort rede for ovenfor mener Brurås at kun én av de tre fasene ovenfor kan omtales som mediebegivenhet, i lys av Dyan og Katz sin teori.

Men hvis det er slik at en mediebegivenhet er seremoniell, hvordan kan store nyhetshendelser som 11. september 2001 og 22. juli 2011 være mediebegivenheter? Terroraksjonen var den største mediesaken i Norge, og i mange andre land, i ukene etter 22.juli 2011. Rettsaken var den mest mediterte i Norge siden 1945. (Vaagan, 2015, s.37) Flere tusen pressefolk fra hele verden kom hit for å dekke 22.juli for utenlandske aviser.

Et kjapt søk på Google vitner om at ordet mediebegivenhet blir brukt som mer vidt begrep, enn det Brurås ville ha sagt seg enig i. Her blir ordet mediebegivenhet brukt om alt fra Pavens død, fotball VM, Kate og Williams bryllup, månelandingen, Orderud-saken, om den første ukontrollerte utblåsingen på norsk sokkel i 22. april 1977 (Bravoutblåsningen), 11.september med fl. En del av disse er, som Brurås mener er et krav for en mediebegivenhet, planlagte. Men verken Orderud-saken, 11.september eller Pavens død var planlagte hendelser.

3.1 Begivenhet?

Begrepet «mediebegivenhet» er et oversatt begrep fra det opprinnelige ordet «media events», som teoretikerne selv benytter. Den norske oversettelsen er velkjent og innarbeidet blant norske teoretikere. Jeg vil først ta en titt på ordet begivenhet. Ifølge Språkrådets og Universitet i Oslos egne nettbaserte bokmålsordbok betyr ordet «det som skjer» og brukes om en (stor) hendelse. Ifølge det Store norske Leksikon så er media en forkortelse for massemedier, som igjen er et teknologiske meddelelsesmidler som gjør det mulig å nå et stort og sammensatt publikum på kort tid innenfor et geografisk vidt område. De viktigste massemediene er presse, radio og fjernsyn. Kan enn ikke argumentere med at mediebegivenhet da er en stor hendelse som får plass i mediene? Som jeg pekte på ovenfor, så er det jo nettopp disse store hendelsene som på «folkemunnen» blir omtalt som mediebegivenheter. Når jeg skriver dette har Kate og William akkurat blitt foreldre til ei liten jente. En ny prinsesse er født i Storbritannia, og samtlige norske medier har dette som toppsak på sine nettsider. Ifølge VG har et massivt pressekorps på flere hundre pressefolk samlet seg foran sykehuset, og hele verden rapporterer om den nyfødte jenta (VG, 02.05.2015). Dette er ikke en planlagt regissert hendelse, der det er planlagte intervjuer, regissert kameraføring og orden i sysakene. Pressefolkene utenfor dette sykehuset håper alle på å få en glimt av foreldrene, dronningen eller om de er riktige heldig- et glimt av den nyfødte jenta selv.

Likevel er det en begivenhet som har fått sin plass i hundrevis av medier rundt om i verden. Denne begivenheten vil også få oppfølgingssaker i dagene som kommer; første bildet av den nye prinsessen, første intervjuet med den stolte faren, med mer. Vil ikke det si at fødselen til Storbritannias nye prinsesse er en mediebegivenhet?

3.2 VISA

Som journaliststudent ble jeg introdusert for VISA-begrepet tidlig i mine studier. Begrepet brukes om hvilke kriterier en sak bør inneholde for å kunne omgjøres til en nyhet i for eksempel en avisartikkel eller et tv-innslag. VISA står for vesentlighet, identifikasjon, sensasjon og aktualitet. Noen velger også å legge til en K på slutten, som står for konflikt. På den måten blir reglene også i enkelte kretser omtalt som VISAK, eller KVISA (alt etter som hvor viktig enn mener konflikt er for en «god» nyhet). En god nyhet skal tilfredsstille minst ett av disse kriteriene- jo flere jo bedre. (Østlyngen og Øvrebø, 2006, s.103) For å si det helt enkelt er VISA en måte å velge ut hva som er en nyhet og hva som ikke er en nyhet på. La oss nå se litt nærmere på disse fire første kriteriene.

Vesentlighet kan også leses som relevans. Det skal angå leseren og ha en samfunnsmessig verdi. Hva som er vesentlig for deg eller for meg, vil jo variere ut ifra hvem vi er. Men ifølge VISA-reglen må altså saken være av vesentlighet for noen. Dersom mediet ønsker at flest mulig skal lese/ se saken bør nyheten med andre ord være vesentlig for en større gruppe. Verdier og holdninger er altså med på å bestemme hva som er vesentlige nyheter. (Østlyngen og Øvrebø, 2006, s.104) Når folk i mediebransjen diskuterer innhold og egne prioriteringer, tyr de ofte til ordet vesentlig. (Oltedal, 2012, s. 15). Dette nyhetskravet handler om å skille mellom viktig og uviktig informasjon. Tidligere generalsekretær i Norsk Presseforbund, Hans Andreas Ihlebæk sa om pressens oppgave at det var å «bringe vesentlig informasjon fram til leserne». (Ihlebak i Oltedal, 2012, s. 15) Ifølge Oltedal er vesentlighetskravet en del av den overordnede forståelsen av journalistikkens samfunnsrolle, og knyttet opp til det daglige arbeidet med å vurdere hva som gjør en sak til en nyhet.

Identifikasjon omhandler leserens evne til å kjenne seg igjen eller identifisere seg med oppslaget. Ifølge Østlyngen og Øvrebø handler det først og fremst om kulturell eller geografisk nærhet.

Sensasjon er i ordboken definert som en oppsiktsvekkende *begivenhet* eller en skandale. Sensasjon viser noe som bryter radikalt med det normale. Det blir nyheter fordi det bryter med det vi forventer. (Østlyngen og Øvrebø, 2006, s.104)

Aktualitet er ifølge Østlyngen og Øvrebø en egenskap avisen kan tilføre en nyhet i kraft av at nyheten blir fortalt på en bestemt dag. Det er jeg ikke enig i. Aktualitet handler om at noe skjer i et spesielt tidsrom, at noe kommer til skje eller at noe nylig har skjedd. En artikkel som spår fint vær til påsken uken etter er aktuell fordi mange tusen mennesker planlegger sin ferie og lur på hvordan været blir den kommende uken. Likevel er det et viktig poeng, som Østlyngen og Øvrebø påpeker, at denne saken *blir* aktuell nettopp fordi redaksjonen valgte å publisere den, nettopp denne dagen. Aktualitet handler med andre ord om at saken må ha betydning i øyeblikket den blir publisert.

For ordensskyld kan jeg også ta med K for konflikt. En god konflikt kan være en god nyhet. Pressen kritiseres noen ganger for å sette eksperter opp mot hverandre som intervjuobjekter eller kilder og dermed skape konflikter fordi slikt stoff selger.

3.3 Oppfyller 22.juli VISA kriteriene?

Så la oss se på hvordan disse kriteriene passer inn i de mange tusen artiklene, radionyheterne og tv-sakene som ble publisert om 22.juli.2011. Det er ingen tvil og at det har vært flust av vinklinger og vrir på nyheter knyttet til 22.juli, og noen av disse vinklingene har sikkert *ikke* oppfylt kriteriene. Jeg vil her se på hendelsen 22.juli.2011 som tre «nyheter», delt inn etter Brurås egne tre faser; det kaotiske døgnet, seremoniene og til slutt kritisk og undersøkende journalistikk

Var det kaotiske døgnet 22.juli vesentlig nok til å være en nyhet? Uten tvil. Hendelsene som skjedde 22.juli var en vesentlig nyhet fordi det har en samfunnsmessig verdi for det norske folk å vite hva som skjedde 22.juli. Det var vesentlig fordi det angår alle som bor i Norge, og fordi det angår nordmenn det at ble utført en stor terroraksjon i Norge. Fase to som Brurås omtaler som seremoniene vil jeg også karakterisere som vesentlige. Rose-togene rundt om i landet 25.juli. 2011 samlet hundre tusenvis av mennesker, og bare i Oslo møtte rundt 200.000 mennesker opp. Det gjør saken vesentlig fordi det angår mange mennesker. Videre var begravelser og andre seremonier vesentlige nyheter fordi den offentlige sorgen igjen angikk

nordmenn som en helhet. Også PFU har tidlige vær tydelige på at samfunnets sorgarbeid er en vesentlig nyhet.

For samfunnets sorgarbeid er det viktig at det blir gjort offentlige markeringer og skapt rammer omkring mediefokuserte dødsfall. Dette er også tanken bak minnegudstjenester og tilsvarende offentlige arrangementer. Det er en forventning at slike markeringer av sorg blir dekket av media, om de skal være offentlige. (PFUs prinsipputtalelse om ulykker og katastrofe, uttalt 1988, revidert 2013)

Fase tre mener jeg er den fasen med tyngst grad av vesentlighet i seg. Kritisk og undersøkende journalistikk om og rundt 22.juli 2011 var helt vesentlig for å sette søkelys på hvordan dette kunne skje i Norge. Aftenpostens første store oppslag med kritikk mot politiet kom 6.august.2011. NRK sendte 9.august en reportasje om den lille røde gummibåten som beredskapstroppen måtte ta til takke med på vei til Utøya. (Brurås, red., 2012, s.20). Disse oppslagene var vesentlige fordi de satte fokus på hvordan beredskapen i Norge var, hva som må endres og det førte til en offentlig debatt rundt hvordan man skal unngå at noe slikt skal skje igjen i Norge. Den 22.juli tok det 77 minutter før det ble slått riksalarm, over tre timer før politiet ba om bistand fra Forsvaret, og mange timer før viktige bygninger var sikret. (Vaagan, 2015, s.184) Disse eksemplene var vesentlige nyheter for norske medier.

Nordmenn identifiserte seg med 22.juli.2011. Som nevnt handler identifikasjon om kulturell eller geografisk nærhet. For nordmenn var det geografisk nærhet fordi det skjedde i Norge. For mange var det også en kulturell nærhet enten fordi man kjente noen som var på Utøya, fordi man selv var medlem i et ungdomsparti, fordi man selv stemmer Arbeiderpartiet, fordi men selv har barn, fordi man selv har mistet et barn, fordi man på et tidspunkt selv har vandret i Stortingskvartalet eller fordi man kjenner noen som jobber der. Kanskje jobbet du der selv? Nordmenn identifiserte seg med 22.juli, og derfor var også saker publisert i alle tre faser identifiserende for de aller fleste nordmenn.

Aktualitet. Det første kaotiske døgnet var aktuelt. Bomben smalt, og det ble rapportert om. Også den neste fasen var aktuell. Rose-toget var aktuelt, og det ble rapportert om. Barn og ungdom ble begravet og journalistene rapporterte om det så godt det lot seg gjøre. I den tredje fasen var det nok mange saker som ble aktuelle i lys av at redaksjonen satte fokus på dette. Samtidig var det flust av aktuelle saker som ble publisert fordi det skjedde der og da, slik som da politiet la fram sin evalueringsrapport 15.mars 2011. Politidirektør Øyvind Mæland åpnet pressekonferansen med å beklage at politiet ikke hadde kunnet pågripe Breivik tidligere. (Vaagan, 2015, s. 183). Denne unnskyldning fra Mæland hadde aktualitet.

At 22.juli 2011 var en sensasjon er det i mine øyne ingen tvil om. Slik sensasjon er ment i denne betydningen så handler det om å bryte med det vi forventer. Ingen forventet at en norsk mann fra Oslo skulle ta seg til Utøya for å drepe 69 barn. Ingen forventet at den samme mannen skulle plassere en bombe i regjeringskvartalet og med det drepe åtte mennesker. Tallene på døde mennesker er oppsiktsvekkende. Hvem som utførte angrepene er oppsiktsvekkende. Det første kaotiske døgnet var en negativ sensasjon i et nyhetsperspektiv.

Videre vil jeg hevde at også seremoni-fasen hadde preg av sensasjon. Igjen vil jeg trekke frem rose-togene som et eksempel. Fenomenet ble omtalt opp og ned i både norske og utenlandske aviser. Det var en sensasjonell måte å reagere på. Også rettsaken var sensasjonell. Mer enn 1000 personer ble direkte rammet av tragedien. Det ble oppnevnt 175 bistandsadvokater, og rettsaken ble overført til 17 andre domstoler rundt om i landet. (Vaagan, 2015, s.181-182) Men hvor sensasjonell var den kritiske og undersøkende journalistikken som kom i siste fase? Mange av sakene var sensasjonelle; NRK publiserte 25.juli at politihelikopteret stod på bakken 22.juli fordi Oslo-politiet hadde sendt mannskapet på ferie. Det ble avslørt av beredskapstroppen til politiet tok en omvei til Utøya på grunn av rutinesvikt i varslingen av politiets mannskaper. Også dette var sensasjonelt og skandaløst. Jeg vil også legge til at mye av det som ble publisert i denne fasen var langt i fra sensasjonelt. Jeg har altså vist at hendelsen 22.juli, og tiden etterpå, langt på vei oppfyller VISA-kravene

3.4 How disaster, terror and war have upstaged media events

Selv Dyan og Katz har i senere tid innrømmet at kriteriene for en mediebegivenhet er annerledes i dag enn for 20 år siden, da boken *Media Events* ble publisert. I artikkelen «Media Events rethought», i boken «Media Events in a global age» skriver Danial Dyan: «The world has changed. We have learned from experience and from the many who have commented on our writings» (Dayan I Couldry m.fl, red., 2010, s. 24).

Dyan skriver videre at da han og Katz skrev *Media Events*, som jeg har redegjort for ovenfor, så mente de at en mediebegivenhet måtte være planlagte, og at disse begivenhetene gjerne ble presentert med respekt og med et seremonielt preg. (reverence and ceremony). Han mener dette kan ha endret seg:

Each of us (Dyan og Katz) has been contemplating whether there is a retreat from the genre for media events, as we described them, and an increase in the live broadcasting of disruptive events of disaster terror, and armed conflict. (Dyan i Couldry m.fl, red., 2010, s 25)

I liket med Dyan har også Katz kommet frem til at kriteriene for en mediebegivenhet har endret seg. I artikkelen «No more peace! How disaster, terror and war have upstaged media events» argumenterer Elihu Katz og Tamar Liebes for at seremonielle mediebegivenheter ser ut til å bli mindre betydningsfulle, mens live kringkasting av oppsiktsvekkende hendelser som katastrofer, terror og krig kommer i sentrum. Som eksempel bruker Katz drapet på president John F. Kennedy (Kennedy ble skutt og drept i et attentat i 1963). Katz kritikere har spurt han hvorfor selve drapet ikke var en mediebegivenhet, mens begravelsen var det? Hvorfor fokusere på seremoniene istedenfor selve hendelsen? Til det svarer Katz at det er to ulike sjangre fordi sjokkerende nyhetsbegivenheter er forstyrrende, og i motsetning til seremonielle begivenheter er de ikke planlagte. I likhet med seremonielle begivenheter er de avbrudd fra normalen, men de er også uventede og uvelkomne. Likevel innrømmer han at selv om det er en forskjell, så bør også slike store nyheter som selve drapet på Kennedy, inkluderes i termen mediebegivenhet. (Katz og Liebes i Couldry m.fl, red., 2010, s. 33).

Daniel Dayan skriver at det nå nesten er helt umulig at én begivenhet kan oppnå monopol på oppmerksomhet, slik en begivenhet kunne for 20 år siden. (Dyan i Couldry m.fl, red., 2010, s.27) Han mener det isteden er flere begivenheter som nå krever oppmerksomhet samtidig, som han omtaler som «nesten-mediebegivenheter.» Her mener jeg 22.juli er alt annet enn en nesten-begivenhet. Nyheter om 22.juli dominerte mediebildet i Norge både 22.juli og i dagene som fulgte. I tillegg lever den opp til nesten alle kriteriene som Dyan og Katz mente var en mediebegivenhet allerede tilbake i 1992. 22.juli var et avbrudd fra den normale og rutinemessige nyhetsstrømmen. 22.juli fikk stor oppmerksomhet og avbrøt vanlig sendeskjemaer. Dagen og perioden etter 22.jul var preget av enormt mye live-dekning, og begivenheten krevde – og fikk – oppmerksomhet. En mediebegivenhet er også kjennetegnet av at den er av stor samfunnsmessig betydning og den er gjerne karakterisert som historisk. Også dette kriterier lever også 22.juli.2011 opp til. Ingen i dette landet vil noensinne glemme den forferdelig dagen da Anders Behring Breivik gikk i land på Utøya. Ingen vil noensinne glemme at han, før sin ankomst på Utøya, sprengte Regjeringskvartalet i Oslo.

3.5 Hva har det å si at 22.juli var en mediebegivenhet?

Jeg har til nå argumentert for hvorfor jeg mener 22.juli.2011 var en mediebegivenhet, og underbygget dette med argumenter fra Dyan og Katz selv, samt ved å vise i hvilken grad begivenheten 22.juli 2011 oppfyller det Østlyngen og Øvrebø mener må til for å tilfredsstille kravene til en egnet nyhet.

Sett i lys av at både Dyan og Katz på hver sin kant siden har trukket tilbake påstanden om at en begivenhet må være planlagt for å kunne kalles en mediebegivenhet, mener jeg 22.juli kan omtales som en mediebegivenhet. Jeg mener altså at både Brurås' fase 1, fase 2 og fase 3 kan omtales som en mediebegivenhet.

Videre viser min gjennomgang av VISA-reglene hvordan 22.juli, delt inn i Brurås egne tre faser, oppfyller alle kravene for det Østlyngen og Øvrebø mener er en god nyhet. En god nyhet skal tilfredsstille minst ett av disse kriteriene- jo flere jo bedre. (Østlyngen og Øvrebø, 2006, s.103) Legg merke til at i denne konteksten er ikke god ment som at nyheten i seg selv er positiv, men at den er god i den forstand at den er meget egnet som en nyhet.

Så hva har det å si om 22.juli.2011 var en mediebegivenhet? Brurås peker på et presseetisk spørsmål som er blitt diskutert i etterkant; om sakens dimensjoner og dens karakter av å være en mediebegivenhet som involverer oss alle kan begrunne at grenser flyttes når det gjelder å vise bilder av døde, skadde og sørgende. (Brurås, red., 2012, s.15) Så er spørsmålet; ble grenser flyttet? Ble det vist bilder av døde, skadde og sørgende etter 22.juli? Ja, det ble det jo. Men var dette noe helt nytt? Var dette helt nye presseetiske utfordringer vi ikke hadde forholdt oss til i Norge før? Som PFU ikke hadde sett lignende?

Det hører også med til dette bildet at det også blir legitimt for profesjonelle reportere og journalister å bli følelsesmessig engasjert på en måte som i andre sammenhenger ville være «uprofesjonelt», skriver Brurås. (red., 2006, s.16) En mediebegivenhet skiller seg ut fra ordinær nyhetsdekning når det gjelder følelser og fakta. I en normal situasjon kan det oppfattes spekulativt og krenkende å eksponere private følelser til ofre og sørgende, og bruke dette til dramaturgiske formål. Men ved en mediebegivenhet er vi alle berørte, det handler om oss *alle*.

Vi er alle følelsesmessig berørt, og vi søker et slags fellesskap og et «rom» der vi kan gråte sammen og uttrykke vår indre opprør og sorg. Det er dette rommet mediebegivenhet skaper for alle som ikke er direkte berørt, men som føler seg sterkt emosjonelt berørt. Her er ikke «fakta

og følelser» to adskilte størrelser, men noe som henger tett sammen, det er to sider av samme sak. (Brurås, red., 2012, s.15)

Det Brurås peker på her er egenskaper med en mediebegivenhet som jeg syntes ble tydelig etter 22.juli.2011. Vi ble alle følelsesmessige engasjerte i det som hadde skjedd, og jeg vil hevde også medlemmer av Pressens Faglige Utvalg ble det. Journalister ble følelsesmessig engasjert, som er helt naturlig i en slik situasjon, men som i normal situasjon ville vært «uprofesjonelt», som Brurås skriver. Gjelder dette også for medlemmer i Pressens Faglige Utvalg? Ble de følelsesmessig engasjert i arbeidet med å avgjøre hva som var greit og ikke greit i de presseetiske spørsmålene etter 22.juli.2011?

Videre i denne oppgaven ser vi på nærmere på disse to elementene jeg har pekt på angående flytting av grenser inne presseetikken og hvordan Pressens Faglige Utvalg lot seg påvirke av 22.juli.2011.

3.6 Oppsummering

I dette kapittelet har jeg tatt for meg begrepet mediebegivenhet, og sett på i hvilken grad mediedekningen rundt 22.juli.2011 kan omtales som en mediebegivenhet. En mediebegivenhet først og fremst kjennetegnet av et avbrudd fra den normale og rutinemessige nyhetsstrømmen. Den får stor oppmerksomhet, den avbryter vanlig sendeskjema og den er ofte preget av live-dekning. En mediebegivenhet krever oppmerksomhet, og får det også, samt at den er kjennetegnet av at den er av stor samfunnsmessig betydning og den er gjerne karakterisert som historisk. I tillegg mente Dyan og Katz tilbake i 1992 at en mediebegivenhet måtte være planlagt. Jeg har argumentert for hvorfor jeg mener 22.juli er en mediebegivenhet, samt belyst hvordan Svein Brurås ser på mediedekningen 22.juli.2011. Videre har jeg gjennomgått VISA kriteriene, og anvendt disse på Brurås sine tre faser i mediedekningen av terrorsaken. Jeg har argumentert for hvordan VISA kriteriene, som Østlyngen og Øvrebø mener er fasiten på en «god» nyhet, underbygger min påstand om at 22.juli. 2011 var en mediebegivenhet. Med hjelp av Dyan og Katz egne modifikasjoner av kriteriene for en mediebegivenhet har jeg argumentert for hvorfor det siste kriteriet om at en mediebegivenhet må være planlagt, ikke lenger er relevant og viktig.

4 Metode

«Metode er et redskap eller hjelpemiddel som benyttes for å forstå et komplekst fenomen. Med metode forstår vi da en planmessig fremgangsmåte for å nå frem til budskap» (Gentikow, 2005, s.32)

I dette kapittelet vil jeg gjøre rede for metodevalg. Jeg vil diskutere metodenes fordeler og begrensinger, samt begrunnelse for utvalg av tekster.

4.1 Kvalitativ innholdsanalyse- valg av metode

I valg av metode har hensikten vært å se på hvilken metode som var mest egnet til å finne svar på problemstillingen. I tillegg har jeg tatt hensyn til om metoden er gjennomførbar rent praktisk i henhold til tidsperspektiv og omgang av oppgaven.

Ut i fra disse kriteriene har jeg valgt kvalitativ metode, hvor jeg har valgt å bruke innholdsanalyse på et utvalg av tekster. (PFU-klager). I tillegg har jeg gjennomført kvalitative intervjuer av kildene til tekstene. Dette for å sikre en metodetriangulering, det vil si å kompensere for svakheter i innholdsanalysen ved å kombinere forskjellige analytiske tilnærminger. (Østby, Helland, Knapskog og Larsen, 2002, s. 121)

4.2 Hva er kvalitativ metode?

Dette spørsmålet har vært en av de største utfordringene jeg har hatt med denne oppgaven. Jeg forstod tidlig at jeg var nødt til å sette meg godt inn i metoden for å kunne gå i gang med å svare på spørsmålene jeg stilte meg selv. Ifølge Barbare Gentikow er metode et redskap eller hjelpemiddel som benyttes for å forstå et komplekst fenomen. Metodelære skal først og fremst hjelpe forskeren til å trekke hensiktsmessige valg. (Gentikow, 2005, s. 32) I mitt tilfelle ville jeg prøve å forstå hvordan PFU håndterte og behandlet klagesakene som omhandlet 22.juli.2011. Kvalitativ metode lar seg ikke systematisere like tydelig som den kvantitative metoden. Det er ikke etablert like strenge, forpliktende vitenskapelige normer og konvensjoner som for eksempel statistisk analyse. (Gentikow, 2005, s. 32). Mens en kvantitativ innholdsanalyse består i å telle forekomsten av noe i tekster ut ifra en spesifikt forskningshensikt, er en kvalitativ innholdsanalyse en tekstanalyse der ingen ting regnes på eller telles. (Boréus og Bergstrøm, 2012, s. 50) Ifølge Gentikow tar enn gjerne utgangspunkt i et mindre utvalg datamateriale ved en kvalitativ undersøkelse. Hensikten er å gå i dybden av

materialet for å få svare på de spørsmålene enn har stilt. Min problemstillingen lar seg ikke svare på ved hjelp av å telle antall ord eller en spørreundersøkelse. For å kunne svare på hvilke kriterier PFU har brukt i sin gjennomgang klagesakene som omhandler 22.juli 2011 mener jeg det er mer hensiktsmessig å analysere, tolke og forstå deres uttalelser, samt utføre kvalitative intervjuer med flere av de involverte i prosessen.

4.3 Valg av materiale

Denne oppgaven tar for seg 64 unike klagesaker som omhandler 22.juli.2011. I møtet med PFU blir klagene gjennomgått, det innklagede mediet får muligheten til å forsvare seg, samt at klageren får muligheten til et siste tilsvare. Dette utgjør en hel del saksdokumenter i hver enkelt sak. Kildematerialet ble derfor for mye å gape over, sett at jeg skulle ha analysert hver eneste side. Jeg har derfor vært nødt til å avgrense hva jeg skulle analysere, og finne ut av hva som var mest hensiktsmessig å analysere for å kunne svare på oppgaven. Fordi oppgaven skal se på hvilke kriterier PFU har brukt i sin vurdering av klagesakene som omhandler 22.juli 2011, valgte jeg å kun fokusere på PFU sin vurdering av selve klagen. Det vil si at jeg kun har analysert den delen av tekstdokumentet der PFU redegjør for hva de har kommet frem til, hvorfor de har kommet frem til dette, samt selve avgjørelsen. (Også kalt PFUs uttalelse) I snitt vil jeg anslå at dette utgjør rundt to-tre avsnitt med rundt åtte tekstlinjer i hvert avsnitt.

Jeg har videre sett på hva utvalget har lagt vekt på i sine uttalelser og hvilke argumenter de har brukt for å felle/ eventuelt ikke felle mediet. Jeg har også sett på hvilke kriterier de lente seg på i uttalelsene og på hvilken måte det at det handlet om 22 juli 2011 var relevant for avgjørelsene. En slik analyse vil naturligvis være preget av en viss grad av subjektivitet og tolkning. I alle situasjoner som handler om tolkning og skjønn vil det være vanskelig å etterprøve funnene. Det er derfor viktig å være åpen og gjennomsiktig om hvilken valg jeg har tatt underveis, hvilke metoder jeg har brukt, og hvorfor jeg har valgt å gjøre som jeg har.

4.4 Tilgang til materialet og gjennomføring

For å få tilgang til materialet jeg skulle se på måtte jeg søke PFU om tilgang. De er ikke underlagt noen offentlighetslov. Jeg må understreke at klagene som fikk full behandling, altså både de klagene som ble felt og de som ikke ble felt for brudd på god presseskikk er offentlig

tilgjengelig i pfu-basen på nettet (www.pfu.no). De er der presentert med et sammendrag samt PFUs uttalelse. Likevel er en del av dem anonymisert, samt at i enkelte klager er det kun PFUs uttalelse som er tilgjengelig. Jeg mente det var fruktbart for oppgaven å ha tilgang til hele saksdokumentet, samt tilgang til de klagenes som ble forenklet behandlet, trukket eller løst med minnelig ordning. Jeg sendte derfor PFU en formell søknad og fikk etter bare noen dager. Der stod det at jeg skulle få innsyn i alle saksdokumentene, men at de ønsket et par forhåndsregler. De ønsket en taushetserklæring fra meg, undertegnet av både meg og min veileder Robert W. Vaagan, samt at de ytret et ønske om at jeg skulle sitte hos dem, i deres lokaler når jeg arbeidet med klagesakene. Dette skyldtes at de ikke ønsket at sensitiv informasjon skulle komme på avveie.

(...) Det er også nødvendig for oss å forsikre oss om at sakene behandles og skrives om med den nødvendige forsiktighet og fintfølelse som stoffet kreves, da dette er klager som ikke nødvendigvis ønsker noe mer omtale/eller vet at klagen blir lest av tredjepart. Vi må derfor ha en erklæring på at du behandler opplysningene i sakene konfidensielt/taushetsplikt, og anonymiserer det du måtte bruke av «privat karakter».

Når vi mottar en slik erklæring, signert av deg og din veileder, kan du få tilgang til en minnepinne med pdf av alle sakene. (Utdrag fra mail-korrespondanse mellom meg og Ingrid Nergård Jortveit, saksbehandler i PFU)

Begge betingelsene var gjennomførbare, rimelige og forståelige. Jeg hadde derfor ingen innvendinger mot dette. Jeg skrev under en erklæring og fikk låne et kontor hos PFU (jeg fikk faktisk låne selveste Per Kokkvold sitt kontor, som han bruker når han fra tid til annen er hos PFU.) Der ble jeg tatt svært godt imot av alle som jobber der. Det førte også til at jeg når som helst kunne få oppklart ting jeg var usikker på, både reglement, prosesser og innhold i klager, ved kun å stikke hodet ut av kontoret for å spørre en av de ansatte. De ansatte var veldig innstilt på å bidra til å oppklare mine spørsmål, og å gjøre informasjon tilgjengelig for meg.

4.5 Det kvalitative forskningsintervjuet

Kombinert med tekstanalysen av selve uttalelsen til PFU, har jeg intervjuet tre informanter. I dette begrepet, som gjerne blir brukt om personene som intervjues i kvalitative metode, ligger det nettopp en erkjennelse om at forskeren skal bli informert om innsikter, vurderinger og refleksjoner som den som intervjues forvalter. (Østbye mfl, 2002, s.101). Hilde Haugsgjerd

var leder i Pressens Faglige Utvalg fra 2010 til 2014, og har derfor god kunnskap og kjennskap til alle klagene som omhandler 22.juli. I tillegg har jeg intervjuet tidligere generalsekretær i PFU, Per Edgar Kokkvold. Han var generalsekretær fra 1996 til 2013, og har med andre ord også inngående kjennskap til alle klagesakene jeg analyserer i denne oppgaven. Tanken var at jeg i utgangspunktet kun skulle snakke med disse to. Likevel valgte jeg å inkludere også fagmedarbeider/organisasjonssekretær i Pressens Faglige Utvalg, Ingrid Nergården Jortveit. Det var delvis for å underbygge de opplysningene som de to andre kom med fordi det er så lenge siden klagene ble behandlet. Per Edgar Kokkvold understreket selv at han ikke kunne huske alle detaljer i fra perioden da han arbeidet med klagene denne oppgaven omtaler, og han oppfordret meg til å også snakke med Ingrid Nergården Jortveit. Samtidig så jeg også selv, underveis som jeg arbeidet med klagene og hadde daglig kontakt med Ingrid, at hun hadde mye informasjon som kunne være fruktbart for min oppgave. Jeg bestemte meg derfor for å gjennomføre et formelt forskningsintervju, for på den måten strukturere og benytte meg av informasjonen og kunnskapen hun satt på.

Jeg valgte å benytte meg av *semistrukturerte intervju*. Ifølge Barbara Gentikow er semistrukturerte intervjuer det mest karakteristiske intervjuformen for kvalitative empiriske undersøkelser. (Gentikow, 2005, s. 83) Denne typen intervju kjennetegnes ved at temaene det skal spørres om er definert på forhånd. Det er i tillegg gjerne utformet en intervjuguide. (Se vedlegg) Fordelen med denne typen intervju, i motsetning til strukturert intervju, er at jeg som forsker har mulighet til å stille oppfølgingsspørsmål. I tillegg til at intervjuformen gir meg fleksibilitet til å kunne oppdage nye temaer og spørsmål jeg selv ikke har tenkt på. Samtidig er denne intervjuformen med på å få informanten inn på sporet igjen hvis han eller hun snakker seg inn på et sidespor. Jeg ser likevel at intervjuene min kan også minne om strukturerte intervjuer, da mange av spørsmålene er forhåndsdefinerte. (Østbye mfl., 2013, s. 105) Grunnen til dette er at jeg ønsket relativt like intervjuer med hver enkelt informant, og intervjuguiden min inneholder derfor en rekke forhåndsdefinerte spørsmål om de temaene jeg ønsker å belyse. Ifølge Gentikow skal en intervjuguide i semistrukturerte intervjuer kun være en grov skisse over de viktigste emner man ønsker å diskutere i løpet av samtalen med informantene. Denne skal verken bestemme rekkefølgen for spørsmålene, eller ordlyden i de enkelte spørsmålene. Ifølge denne definisjonen vil jeg derfor omtale intervjuene jeg gjennomførte som delvis semistrukturerte intervjuer, samtidig som de kan ligne strukturerte intervjuer. Jeg benyttet meg likevel av fordelene med semistrukturerte intervjuer, som blant

annet tillater åpenhet, spontane spørsmål (og svar) og dynamikk i interaksjonen (Gentokow, 2005, s.88). Gentokow skriver at det beste ville være å finne en stil som ligner best mulig på en «samtale med et formål», noe jeg følte min sammenblanding av strukturerte og semistrukturerte intervjuer førte til. Intervjuguiden er lagt ved som et vedlegg i denne oppgaven.

Jeg opplevde at intervjuguiden min var hensiktsmessig fordi den førte til at jeg fikk svar på de spørsmålene jeg hadde på forhånd. Samtidig benyttet jeg meg flere ganger av oppfølgingsspørsmål etter som informantene kom med informasjon jeg ble mer nysgjerrig på. Fra det første intervjuet med Hilde Hausgjerd tok jeg med meg flere spørsmål videre til neste informant, som jeg selv ikke hadde tenkt på.

Intervjuene ble gjort ansikt-til-ansikt som enkeltintervjuet, det vil si at jeg intervjuet de tre informantene hver for seg. Jeg tok opptak av begge intervjuene. Samtidig noterte jeg ned enkelt ting jeg mente skilte seg ut, samt observasjoner jeg gjorde som ikke lar seg ta opp på tape.

Alle tre informantene understreket før intervjuet at det var lenge siden de hadde vært innom dette temaet (22.juli), og at de derfor var usikre på enkelte rent praktiske elementer og detaljer. Et eksempel på dette var hvorvidt det var tre eller seks måneders klagefrist på tidspunktet da klagen ble behandlet. Jeg har derfor dobbeltsjekket og verifisert de elementene som informantene selv var usikre på. Dette med klagefristen kommer jeg nærmer inn på i kapittel 5. Videre var alle informantene lette å prate med og åpne for oppfølgingsspørsmål. Begge hadde fått tid til å forberede seg, og jeg opplevde at alle hadde tenkt gjennom tematikken før vi møttes. Intervjuene varte i rundt en time.

Jeg har brukt fullt navn på alle informantene. Dette fordi de begge er offentlige personer, samt at tittel og navn er med på å underbygge kvalifikasjonene de har for å være vesentlig for å uttale seg om klagen. Det ville være meningsløst å benytte seg av de informantene uten å begrunne det med at de begge har jobbet og behandlet disse klagen, og derfor er også deres navn relevant for denne oppgaven. Det er heller ingen ting som tilsier at de har behov for å være anonyme.

Opptakene med begge informantene ble transkribert. Selv om det er en tidskrevende oppgave, var lyd kvaliteten på opptakene gode og det var derfor enkelt å gjengi det som ble sagt. Jeg tilbød begge informantene sitatsjekk, men kun Hilde Haugsgjerd ønsket dette. Etter avtale sendte jeg over disse på mail. Jeg fikk da tilbake en mail med at sitatene var riktig gjengitt, men at hun ønsket å se egne uttalelser i en kontekst.

Jeg vil gjerne se hva du bruker av mine uttalelser, sikkert litt språklig bearbeidet, i en kontekst. Det er jo det som betyr noe. (Fra mail korrespondanse 15.04.2015).

Jeg må si jeg stusset veldig over at Haugsgjerd, som tidligere redaktør og tidligere leder av PFU, ba meg om dette. Som journalist er jeg vant til å la kilder lese korrektur på egen sitater, og jeg er selv opptatt av at sitater jeg bruker skal være riktige og korrekte. Men det er sjelden jeg sender over hele manuset for å la kilden se hvilken kontekst jeg har brukt. Jeg peker da på punkt 3.8 i Vær Varsom-plakaten som sier:

Endring av avgitte uttalelser bør begrenses til korrigerende av faktiske feil. Ingen uten redaksjonell myndighet kan gripe inn i redigering og presentasjon av redaksjonelt materiale.

I tillegg kan jeg jo nevne Aftenposten egne husregler fra 2012 (da Haugsgjerd selv var redaktør i nevnte avis) som sier at: «Aftenposten fører en restriktiv linje når det gjelder utlevering og opplesning av manuskripter. (...) Kilder kan ikke kreve å få manuskript utlevert for å endre meningsinnhold, men kan på forespørsel få forelagt egne uttalelser slik at faktiske feil og misforståelser kan bli rettet.»

Jeg valgte likevel å gjøre som Haugsgjerd ønsket, og sendte derfor over sitatene i lys av den konteksten de er satt i. Jeg ville aldri ha manipulert utsagn fra en informant ved å plassere det i en annen kontekst enn der det hører hjemme. Jeg valgte derfor å være gjennomsluttede i mine valg av plasseringer av sitater. Det hører også med å understreke at Haugsgjerd ikke hadde noe å utsette på konteksten hennes sitater var plassert i, og hun hadde heller ingen innsigelser på egne sitater. Jeg fikk tilbake noen mindre språklige endringer som jeg korrigerende slik Haugsgjerd ønsket dem. Jeg vil også understreke at Hilde Haugsgjerd i denne prosessen har vært ekstremt behjelpelig og positiv til å bidra med sine tanker og oppfatninger, slik de andre informantene også har vært.

Videre vil jeg også presisere at selv om jeg har rettet opp enkelte grammatiske feil som dukker opp i muntlig tale under intervjuene med alle tre informantene har dette ikke påvirket innhold eller budskap i sitatene. Sitatene som er avgitt i denne oppgaven er med andre ord direkte gjengitt.

4.6 Den kvalitative undersøkelsens svakheter

Det mest omstridte spørsmålet i forbindelse med kvalitativ undersøkelse er dens evne til å oppfylle «den hellige, vitenskapelige treenighet»; validitet, reliabilitet og generaliserbarhet. Disse tre verdiene er ifølge den kvantitative tradisjonen er ufravikelig metodekrav. (Kvale, i Gentikow, 2005, s.56) Kvalitativ metode har fått mye kritikk for å ikke oppfylle noen av disse kravene. Ifølge Kvale mangler kvalitative studier reliabilitet fordi de er resultater av ledende spørsmål, de mangler validitet fordi de bygger på subjektive tolkninger og han mener metoden ikke oppfyller kravet om generaliserbarhet fordi datamaterialet blir produsert av for få personer (Gentikow, 2005, s. 56). Men ifølge Gentikow kan man ved å være selvrefleksiv, og ved å vektlegge det å sannsynliggjøre konklusjonene sine, kan man oppnå den reliabilitet og validitet av egne data som metoden ofte får kritikk for å mangle (Gentikow, 2005, s. 37). Selvrefleksiv handler om å evaluere egne valg underveis i prosessen.

Reliabilitet betyr pålitelighet og troverdighet. Man må kunne stole på datamaterialet, resultatene av analysen, og det må ikke forekomme feil i målingen eller undersøkelse av fenomenet for øvrig. (Gentikow, 2005, s.57). I den kvantitative metoden tradisjonen er et viktig pålitelighetskrav at undersøkelsen er etterprøvable, og at de samme resultatene skal kunne oppnås selv om undersøkelsen blir utført av en annen forsker. For å forklare det enkelt kan det sammenlignes med å dyppe et termometer i vann; uavhengig av hvilken forsker som gjør, vil du få samme temperatur i vann som koker. (Sett at termometeret fungerer som det skal.) Ifølge Gentikow kan det være vanskelig å oppnå i kvalitativ metode. Først og fremst handler det om at forskningen ikke foregår under kontrollerte betingelser med standardiserte forskere – stilt av nøytrale forskere. Et annet problemet er måleinstrumentet som blir brukt i kvalitativ forskning, nemlig forskeren selv. Forskeren vurderer og fortolker, og disse fortolkningene er diskutabile. (Gentikow, 2005, s.52) Gentikow mener ikke med dette at kvalitative studier er upålitelige, men hun mener en må finne andre kriterier for å vurdere pålitelighet. I denne oppgaven er en stor del av undersøkelsen min fortolkninger av PFUs uttalelser. I tillegg er mye av informasjonen hentet fra subjektive fortolkninger i form av tre kvalitative intervjuer. Selvrefleksivitet er derfor en viktig oppgave for den kvalitative forsker i prosessen med å oppnå troverdighet og pålitelighet.

Østbye med flere skriver at begrepet validitet er så omfattende at det er vanskelig å gi en helt presis og dekkende definisjon, men grovt sagt betyr validitet det å måle det en sikter mot å måle (Østbye mfl., 2002, s. 39). Ifølge Gentikow kan det oversettes med bekreftbarhet,

gyldighet, riktighet eller sannhet. Det handler om å hvorvidt det som undersøkes faktisk har relevans i forhold til problemstillingen.

Generaliserbarhet er kravet om at resultatene fra en empirisk undersøkelse må kunne generaliseres, altså ha allmenn (statisk) gyldighet. Ifølge Gentikow kan ikke dette overføres fra den kvantitative til den kvalitative metoden. Dette skyldes rett og slett at utvalgene er for små, og dermed ikke er representative.

Likevel, for at jeg skal kunne oppnå de to første kriteriene er det viktig å være åpen om mine egne prosesser og valg. Dersom jeg ikke er åpen om omstendigheter eller elementer som kan påvirke mine funn kan det føre til at mitt arbeid blir mindre troverdig og pålitelig.

Den største svakheten med denne oppgaven er vel det faktum at det er lenge siden det jeg forsker på faktisk tok sted. Når jeg skriver dette er det snart fire år siden 22.juli 2011. Klagesakene oppgaven omhandler ble behandlet i 2011 og i 2012. Når det gjelder de skriftlige kildene mine så har ikke tidsperspektivet vært noe problem. De har ikke forandret seg på fire år. For informantene min kan tidsperspektivet ha vært en utfordring. Som jeg har nevnt ovenfor nevnte flere av informantene at det var vanskelig å huske detaljer så langt tilbake. Dette var en av grunnene til at jeg også valgte å inkludere en tredje kilde selv om jeg i utgangspunktet, som nevnt ovenfor, hadde tenkt å benytte meg av kun to kilder. Ved å trekke inn en tredje kilde, kunne jeg med større sikkerhet vise at informasjonen jeg fikk var riktig. De tre hadde mye av den samme oppfatningen på spørsmålene som ble stilt. De pekte også på mange av de samme elementene som utfordringer, tanker og intensjoner. Dette gjorde meg tryggere på at det som ble sagt var riktig, sett i lys av det det er snart fire år siden 22.juli 2011. Det sikrer også metodetriangulering, fordi de tre informantene underbygger troverdigheten i hverandres svar.

4.7 Oppsummering

Jeg har valgt å bruke kvalitativ metode, som jeg har forklart og begrunnet i dette kapittelet. Kvalitativ metode er egnet for mindre utvalg datamateriale, og hensikten er å gå dypere inn i materialet enn ved en kvantitativ metode. Denne oppgaven tar for seg selve uttalelsene til PFU fordi en analyse av hver eneste klage i sin helhet ville vært u håndterlig for denne oppgaven. Metoden er egnet for oppgaven fordi det lar meg gå dypere inne i materialet, og er mest egnet for å få svar på problemstillingen i oppgaven. Jeg har redegjort for hvordan det i alle

situasjoner som handler om tolkning og skjønn vil det være vanskelig å etterprøve funnene, og det er derfor viktig å være gjennomsliktig i valg av metoder og valg underveis.

Forskningsmateriale som er brukt i denne oppgaven består av PFUs egne uttalelser i de 53 innklagede sakene som omhandler 22.juli 2011. Jeg har forklart hvordan det *semistrukturerte intervjuet*, som er blitt brukt i denne oppgaven, kjennetegnes av at temaene det skal spørres om er definert på forhånd. Det er i tillegg gjerne utformet en intervjuguide. Jeg har videre fundert over om hvordan min intervjuguide kan bære preg av å tilhøre kategorien *strukturert intervju*.

Jeg har også tatt for meg kritikken mot kvalitativ metode. Den meste omstridte spørsmålet i forbindelse med kvalitativ undersøkelse er dens evne til å oppfylle «den hellige, vitenskapelige treenighet»; validitet, reliabilitet og generaliserbarhet. Jeg har i dette kapitlet gjennomgått hva de har å si for min oppgave.

Jeg har til nå i oppgaven presentert problemstilling, og de teoretiske og metodiske verktøyene jeg vil bruke videre i analysen av klagesakene som omhandler 22.juli 2011.

5 Analyse

«Pressens Faglige Utvalg innser at den journalistiske behandlingen av Utøya-massakren har vært krevende, og spesielt de første dagene etter 22. juli.» (PFU-sak 238/11)

5.1 52 unike klagesaker

Ifølge Pressens Faglige Utvalg mottok de 64 klager som omhandler 22.juli 2011. Det utgjorde 53 unike saker. Av de 53 som ble behandlet fikk 22 saker full behandling. Sakene som ble klaget inn er publisert i tidsrommet 22.07.2011-19.10.2012. 36 av klagenes ble klaget inn i 2011, men 28 av dem kom inn til PFU i 2012. Åtte medier ble felt; Adresseavisen, Eidsvoll Ullensaker Blad, Stavanger Aftenblad, Dagsavisen, ABC Nyheter, NRK ble felt to ganger, samt Vi Menn. 14 klager fikk fullbehandling, men ble ikke felt for brudd på god presseskikk. Seks saker ble løst med minnelig ordning. Det vil si at klager og de innklagde medier har kommet til minnelighet. En klage ble trukket. 11 klager ble avvist på grunn av manglende samtykke. 13 saker ble forenklet behandlet. Ingen av dem ble felt for brudd på god presseskikk.

Tabell 1: Oversikt over klagenes som omhandler 22.juli 2011.

PFU-sak	Klager	Innklaget	VVP punkter	PFUs kjennelse	Parallell klager
238/11	Randi Johansen Perreau	Adresseavisen	4.6	Kritikk	
236/11	Hans Rustad	Eidsvoll Ullensaker Blad	4.1	Brudd	
286/11	Advokat Siv Hallgren p.v.a. klient	Stavanger Aftenblad	4.6,4.12	Brudd	Dagsavisen (206A+B/11)
206/11	Bjørn Jamtli, adv. Siv Hallgren p.v.a. klient	Dagsavisen	4.6, 4.12	Brudd	Stavanger Aftenblad (286/11)
319/11	Johannes Dalen Giske	ABC Nyheter	4.6	Brudd	
026/12	Advokat Mette Yvonne Larsen p.v.a. klienter	NRK Sogn og Fjordane	4.1, 4.6	Brudd	
179/12	Den rettsmedisinske kommisjon (DRK) v. leder Tarjei Rygnestad	NRK	3.1,(3.2, 3.10, 4.14)	Brudd	
253/12	Nordre Buskerud politidistrikt v. politimester Sissel Hammer	Vi Menn	4.7	Brudd	
098/12	Anonym	Stavanger Aftenblad	x	Ikke brudd	NRK (sak 097/12)
097/12	Anonym	NRK	x	Ikke brudd	Stavanger Aftenblad (sak 098/12)
186/12	Jannike Arnesen	Aftenposten	x	Ikke brudd	Aftenposten (186B/12, 186C/12, 186D/12, alle trukket)
085/12	Peder Jensen	NRK	x	Ikke brudd	
003/12	Anonym	TV2	x	Ikke brudd	Aftenposten(002/12)
002/12	Anonym	Aftenposten	x	Ikke brudd	Tv2 (003/12)
025/12	Anonym	Namdalsavisa	x	Ikke brudd	

274/11	Oslo politidistrikt, v. politiinspektør Hanne Kristin Rohde	VG	x	Ikke brudd	
235/11	Ellen N. Thompson	NRK	x	Ikke brudd	VG (200/11 - ikke samme klager)
209A,B/11	Bent Luther, adv. Endre S. Refsdal	Dagbladet	x	Ikke brudd	Delvis parallellklage mot VG (200C/11)
200/11	Bjørn Bakke, Magnus Håkonsen m.fl, Adv. Endre S. Refsdal	VG	x	Ikke brudd	Delvis parallellklage mot Dagbladet(209B/11), NRK (235/11)
221/11	Rolf Tjernes	Sarpsborg Arbeiderblad	x	Ikke brudd	
180/11	Lisbeth Bastholm Brydøy	Fædrelandsvennen	x	Ikke brudd	
176/11	Egil Opsahl	Tidens Krav	x	Ikke brudd	
177/11	Anonym	Dagbladet	x	Forenklet: ikke brudd	
178/11	Anonym	Tv2	x	Avvist, pga manglende samtykke	
179/11	Anonym	Karmøynytt	x	Minnelig ordning: trukket	
181/11	Anonym	Nettavisen	x	Henlagt	
182/11	Anonym	Tv2	x	Minnelig ordning: trukket	
183/11	Anonym	Dagbladet	x	Minnelig ordning: trukket	
184/11	Anonym	Hirda	x	Henlagt	
185/11	Anonym	VG	x	Forenklet: ikke brudd	
186/11	Anonym	VG	x	Avvist, pga manglende samtykke	
187/11	Anonym	Dagbladet	x	Henlagt	
191/11	Anonym	Namdalsavisa	x	Forenklet: Ikke brudd	
192A/11	Anonym	Tv2	x	Henlagt	
192B/11	Anonym	Tv2	x	Henlagt	
197/11	Anonym	VG	x	Avvist, pga manglende samtykke	
201/11	Anonym	Dagbladet	x	Forenklet: ikke brudd	
211/11	Anonym	Tv2	x	Forenklet: ikke brudd	
215/11	Anonym	Dagbladet	x	Minnelig ordning: trukket	
226/11	Anonym	Stavanger Aftenblad	x	Avvist, pga manglende samtykke	
262/11	Anonym	NRK	x	Forenklet: ikke brudd	
278/11	Anonym	VG	x	Forenklet: ikke brudd	
040A, B, C/12	3x Anonym	Dagbladet	x	Minnelig ordning: trukket	
046/12	Anonym	Hamar Arbeiderblad	x	Avvist, pga manglende samtykke	
115/2012	Anonym	Aftenposten	x	Forenklet: ikke brudd	
116A, B/12	Anonym	Fredrikstad Blad	x	Forenklet: ikke brudd	
166/12	Anonym	Dagbladet	x	Forenklet: ikke brudd	

178/12	Anonym	Tv2	x	Minnelig ordning: trukket	
180/12	Anonym	Aftenposten	x	Forenklet: ikke brudd	TV2 (181/12), Sarpsborg Arbeiderblad (182/12)
182/12	Anonym	Tv2	x	Forenklet: ikke brudd	
183/12	Anonym	Sarpsborg Arbeiderblad	x	Forenklet: ikke brudd	
186B, C, D/12	Anonym	Aftenposten	x	Trukket	Aftenposten (186A- Ikke brudd)
218/12	Anonym	NRK	x	Avvist, pga manglende samtykke	
239/12	Anonym	Views and news from Norway	x	Avvist, pga manglende samtykke	
283/12	Anonym	Tv2	x	Trukket	

Dagbladet ble klaget inn for ni tilfeller uten å bli felt en eneste gang. Tv2 ble innklaget for syv tilfeller, men heller ikke de ble felt av Pressens Faglige Utvalg. Verdens Gang (VG) ble klaget inn seks ganger uten å bli felt. Både Aftenposten og NRK ble klaget inn for fire ulike saker. Som nevnt ovenfor ble NRK felt i to av sakene de ble klaget inn for.

Av de åtte som ble felt, ble fem medier felt for brudd på punkt 4.6 i Vær Varsom Plakaten.

Ta hensyn til hvordan omtale av ulykker og kriminalsaker kan virke på ofre og pårørende. Identifiser ikke omkomne eller savnede personer uten at de nærmeste pårørende er underrettet. Vis hensyn overfor mennesker i sorg eller ubalanse. (VVP 4.6, revidert 2008)

Videre ble to medier felt for brudd på 4.1; Legg vekt på saklighet og omtanke i innhold og presentasjon. To medier ble felt for brudd på 4.12.

For bruk av bilder gjelder de samme aktsomhetskrav som for skriftlig og muntlig fremstilling. (VVP, 4.12, revidert 2008)

Kun Vi Menn ble felt for brudd på punkt 4.7

Vær varsom med bruk av navn og bilde og andre klare identifikasjonstegn på personer som omtales i forbindelse med klanderverdige eller straffbare forhold. Vis særlig varsomhet ved omtale av saker på tidlig stadium av etterforskning, i saker som gjelder unge lovovertridere, og der identifiserende omtale kan føre til urimelig belastning for tredjeperson. Identifisering må begrunnes i et berettiget informasjonsbehov. Det kan eksempelvis være berettiget å identifisere ved overhengende fare for overgrep mot forsvarsløse personer, ved alvorlige og gjentatte kriminelle handlinger, når omtales identitet eller samfunnsrolle har klar relevans for de forhold som omtales, eller der identifisering hindrer at uskyldige blir utsatt for uberettiget mistanke. (VVP, 4.7, revidert 2008)

I tillegg ble NRK klaget inn av den Den rettsmedisinske kommisjon for brudd på punktene 3.1, 3.2, 3.10 og 4.14, i sak 179/12. Kapittel 3 i Vær Varsom Plakaten omhandler journalistisk atferd og forholdet til kildene. Denne saken skiller seg ut fra de andre fordi det er den eneste saken som er klaget inn for brudd på kapittel tre. Flere av mediene ble felt for brudd på flere av punktene i Vær Varsom-Plakaten. Det er med andre ord 4.1, 4.6 og 4.12 som er gjennomgående klagepunkter i sakene. Kapittel fire omhandler publiseringsregler. Bortsett fra NRK mot Den rettsmedisinske kommisjon (179/12) er altså alle mediene felt for brudd på et av punktene i kapittel fire i Vær Varsom-Plakaten.

Jeg skal nå ta for meg de syv sakene som endte med brudd på god presseskikk (de som er merket rødt i *tabell 1*), det inkluderer også Adresseavisen som fikk kritikk (merket gul i *tabell 1*). Jeg vil se på argumentene til Pressens Faglige Utvalg for hvorfor mediet har brutt god presseskikk. I enkelte av sakene er klageren og omtalte personer anonymisert. Jeg har forholdt meg til å bruke navn på de personen som PFU selv har offentliggjort i PFU-basen (database på nett der alle PFUs fellelser er samlet fra 1991 til i dag), samt forholde meg til PFUs retningslinjer for anonymisering:

I de tilfeller der en offentliggjøring vil kunne krenke privatlivets fred, kan utvalget bestemme at uttalelsen ikke skal offentliggjøres eller at den offentliggjøres på en slik måte at klagerens navn holdes utenfor. (Fra PFUs retningslinjer for klagebehandling)

5.2 Adresseavisen

I sak 238/11, Randi Johansen Perreau mot Adresseavisen, mener PFU at Adresseavisen har opptrådt kritikkverdig på punkt 4.6 i Vær Varsom plakaten. Saken gjelder to artikler i Adresseavisen om hvem som på det tidspunktet var savnet etter Utøya-massakren 22. juli. Saken omhandler sønnen til Randi Johansen Perreau, Rolf Christoffer Johansen Perreau, som ble drept på Utøya. Mandag 25.juli hadde familien ennå ikke fått beskjed om sønnens død. Samme dag trykket Adresseavisen navn og bilde av ham under tittelen Terrorens ofre. I ingressen sto det; Åtte ungdommer fra Trøndelag er fortsatt savnet etter massakren på Utøya. Fire av personen var omtalt med navn og bilde. Ifølge innklager ble navn og bilde av Johansen Perreau brukt uten tillatelse fra familien. Randi Johansen Perreau kontaktet redaksjonen og ytret ønske om at bilde og navn ikke skulle brukes. Avisen gjentok likevel sin

omtale Tirsdag 26. juli, hvor det gjentas at åtte personer fra Trøndelag er savnet. Også da med navn og bilde av Rolf Christoffer Johansen Perreau.

Pressens Faglige Utvalg reagerte i denne saken først og fremst på tidspunktet for publiseringen. De skriver videre at redaksjonen kunne ha tatt med i betraktning at familien ennå ikke hadde blitt varslet av politiet om sønnen status på tidspunktet da artikkelen ble publisert. Fra avisen side er det blitt anført at Rolf Christoffer Johansen Perreau til dels var en offentlig person fordi han hadde politiske verv. Utvalget argumenterer derimot med at redaksjonen *burde* ha tatt hensyn familiens ønske om at avisen ikke skulle bruke navn og bilde, fordi de mener Perreaus rolle ikke var så fremtredende som avisen mener. Utvalget referer til 4.6, som blant annet sier «vis hensyn overfor mennesker i sorg eller ubalanse».

Pressens Faglige Utvalg innser at den journalistiske behandlingen av Utøya-massakren har vært krevende, og spesielt de første dagene etter 22. juli. Men samtidig må det forventes at mediene særlig i denne situasjonen forsto behovet for å vise hensyn, både underveis i arbeidsprosessen, slik det oppfordres til i Vær Varsom-plakatens punkt 3.9, og i omtalen av hendelsene, slik det er beskrevet i punkt 4.6. (PFU-sak 238/11, 2011)

For å oppsummere er altså utvalget kritisk til *tidspunkt for publisering*, samt at Adresseavisen ikke tok *hensyn* til familiens ønske om publisering av navn og bilde. Begge disse punktene reflekterer punkt 4,6.

5.3 Stavanger Aftenblad

PFU-klage 286/11 endte med brudd på god presseskikk. Klagen omhandlet Stavanger Aftenblads forside dagen etter bombeattentatet i Regjeringskvartalet 22. juli 2011. På forsiden var det et bilde som viste en død kvinne liggende foran den bombeskadde høyblokka. Kvinnen ansikt er sladdet. Tittelen «TERROR» var innfelt i bildet.

Klageren, kvinnens ektemann via advokat Siv Hallgren, har vist til Vær Varsom-plakatens punkt 4.6, om å vise hensyn til ofre og pårørende i forbindelse med omtale ulykker og kriminalsaker. Avisen ble også klaget inn for brudd på Vær Varsom-plakatens punkt 4.12.

For bruk av bilder gjelder de samme aktsomhetskrav som for skriftlig og muntlig fremstilling. (VVP, 4.12, revidert 2008)

Utvalget mener det er en presseetisk plikt å *ikke* trykke et slikt bilde når det er en mulighet for at pårørende ikke har fått beskjed om at kvinnen er død. De mener altså at tidspunktet for publiseringen ikke var presseetisk riktig. Utvalget sier ingen ting om *når* det ville være forsvarlig å trykke et slikt bilde. De argumenterer med at den ekstraordinære situasjonen, som Stavanger Aftenblad mener legitimerer bruken av bildet, ikke gjør at redaksjonen kan se bort ifra punkt 4.6 i Vær Varsom-Plakaten. Videre argumenterer de med det er en etablert praksis i norsk presse å ikke vise bilder av døde og sårede mennesker.

Pressens Faglige Utvalg ønsker å være helt klar på at det er pressens oppgave å fortelle om virkeligheten også gjennom å bruke bilder som kan oppleves som belastende. Samtidig er det en etablert praksis i norsk presse å vise tilbakeholdenhet når det gjelder publisering av bilder av døde personer i en situasjon der de nærmeste pårørende kan bli konfrontert med dem. Det må derfor være en forskjell på å vise bilder fra krigs- og katastrofesituasjoner i andre land, og lokale bilder. (PFU-sak 286/11, 2011)

5.4 Dagsavisen

I PFU-sak 206/11 klaget Bjørn Jamtli (privatperson) og advokat Siv Hallgren (på vegne av klient) inn Dagsavisen for samme forhold som i saken mot Stavanger Aftenblad. Som Stavanger Aftenblad ble også Dagsavisen ble felt for brudd på god presseskikk. Det er for øvrig samme enkemann som klaget inn både Dagsavisen og Stavanger Aftenblad via advokat Siv Hallgren. Dagsavisen publiserte et tilsvarende bilde av enkemannens avdøde kone dagen etter 22.juli. Avisens førsteside viste deler av den utbombede høyblokka. I forgrunnen ligger kvinnen.

De to sakene ble prøvd som parallelle klager, og utvalget har derfor avgitt en uttalelse så å si identisk med uttalelsen i sak 286/11. De samme argumentene er gjengitt i begge uttalelsene.

For å oppsummere så er mangelen på *hensynet* til de pårørende trukket frem som et viktig argument fra utvalgets side. Videre argumenteres det med i begge tilfellene en *etablert praksis* i norsk presse om å ikke trykke bilder av døde mennesker, som jeg har redegjort for ovenfor. Jeg skal i neste avsnitt ta en nærmere på denne etablerte praksisen som Pressens Faglige Utvalg her referere til.

5.5 Vis ikke bilder av døde mennesker

Den *etablerte praksisen* utvalget omtaler ovenfor har de referert til også i tidligere PFU saker. I Norge har det ikke vært vanlig å trykke bilder av døde eller skadde personer som har vært i en ulykke eller blitt drept. Pressens Faglige Utvalg har også tidlige vært svært tydelige på dette punktet:

Norske medier har valgt å unnlate å bruke bilder av mennesker som er omkommet eller drept, med mindre den døde er tildekket. Det er en tradisjon som har vært fulgt så å si uten unntak. (PFU-sak 91-104, 1991)

Også i en sak fra 2003 der Farsund Avis ved en feil publiserte et arkivbilde fra en ulykke, og senere beklaget det, var PFU tydelige i sin dom:

I det påklagede tilfellet mener utvalget at redaksjonen åpenbart burde forstått at bruken av et ulykkesbilde der avdøde er synlig, ville innebære en alvorlig tilleggsbelastning for pårørende, og derfor ikke skulle vært publisert. (PFU-sak 009/03, 2003)

I boken *Etikk for journalister* skriver Brurås svært lite om denne «etablerte praksisen» som PFU henviser til. Likevel understreker han hvor gjeldene den praksisen har vært, og fortsatt er, i norsk presse:

Er det etisk holdbart å bringe bildet av omkomne på ulykkesstedet? Nei. (...) Vi bringer heller ikke bilder av hardt skadde personer (Brurås, 2006, s.266).

Også Bjarne Kvam skriver i boken *Krimjournalisten* (2002) at norske medier ofte gjengir bilder av drapsofre fra andre land, men at norsk presse aldri bruker bilder av døde mennesker i Norge. Ifølge han er årsaken til dette at det føles svært belastende for de pårørende å se slikt på trykk. (Kvam, 2002, s.202)

I Vær Varsom-plakaten er *ikke* denne etablerte praksisen uttalt eksplisitt. Den likevel kommer til dels i uttrykk i punkt 4.6:

Ta hensyn til hvordan omtale av ulykker og kriminalsaker kan virke på ofre og pårørende. Identifiser ikke omkomne eller savnede personer uten at de nærmeste pårørende er underrettet. Vis hensyn overfor mennesker i sorg eller ubalanse. (VVP, punkt 4.6)

I en prinsipputtalelse fra 1992 har Pressens Faglige Utvalgt slått fast at også døde har et personvern, og at det er medienes ansvar å ivareta hensynet til offerets integritet. (PFUs prinsipputtalelse om retts og kriminalreportasjen, 1992.) Dette støtter til dels opp om praksisen, uten at det i klartekst slår fast at norsk presse ikke bør trykke bilder av døde personer i Norge. Jeg vil i denne oppgaven ikke gå inn på diskusjonen rundt om hvor hensiktsmessig denne praksisen fortsatt er, sett i lys av internett og deling av bilder på tvers av landegrenser. Jeg vil holde meg til å konstatere at PFU forholder seg til denne praksisen, slik de påpeker i sak 206/11 og 286/11.

5.6 ABC Nyheter

I sak 319/11 mot ble ABC Nyheter felt for brudd på god presseskikk. Nettavisen publiserte mandag 21.november 2011 en artikkel som omhandlet hva Anders Behring Breivik hadde fortalt i avhør med politiet. Overskriften var: *Anders Behring Breiviks egne ord om massakren på Utøya*. Det var også publisert til sammen 37 bilder i artikkelen som skildrer rekonstruksjonen med politiet og Behring Breivik på Utøya. Klageren, Johannes Dalen Giske, er en av de overlevende etter terroren, som reagerer på at han får informasjon om hvorfor og hvordan han overlevde via en avisartikkel.

I denne saken var utvalget uenige, selv om flertallet (fire av seks) mente ABC Nyheter hadde brutt god presseskikk. Det er derfor avgitt to uttalelser i fellelsen, selv om det er flertallet som avgjør.

Et samlet utvalgt er enige om at ABC Nyheter ikke gjorde noe galt i å omtale saken. Flertallet mener likevel at saken er omtalt for detaljert, det vil si at de reagerer på formen og innholdet i artikkelen. De argumenterer med at detaljene er unødvendig belastende for ofre og pårørende, og antyder at saken fint kunne ha vært omtalt uten inngående detaljer. Videre argumenterer flertallet i utvalget med at enkelte av de omtalte er identifisert. Flertallet henviser også til punkt 4.1 i sin uttalelse, men mener helt konkret at ABC Nyheter har brutt god presseskikk på punkt 4.6 i Vær Varsom-plakaten.

Fordi denne saken har delt utvalget, vil jeg også ta med argumentene til mindretallet. Ifølge Kjell Nyhuus i Norsk Presseforbund skjer dette relativt ofte, men langt ifra på hvert eneste møte (2015). I klagesakene jeg tar for meg i denne oppgaven er det to eksempler på et delt utvalg.

Mindretallet i utvalget mener detaljene som ABC Nyheter ble felt for, tvert om gir *relevant informasjon om gjerningsmannens tenkesett, motiver, og strategi i møtet med politiet*. Mindretallet mener artikkelen gir et sterkt inntrykk, men at den ikke er unødvendig utpenslet. De argumenterer for at omfanget og alvoret i denne saken gjør at mediene har hatt en vanskelig oppgave med å informere befolkningen, og samtidig ta hensyn til de berørte. I sak 319/11 mener mindretallet av utvalget at ABC Nyheter har klart å balansere dette.

Likevel er det flertallet i utvalget som har siste ordet. Også i denne saken argumenterer flertallet av utvalget med at *hensynet* til de pårørende ikke er ivaretatt.

5.7 NRK (1)

Klagesak 026/12 omhandler en telefonsamtale mellom en NRK journalist og AUFs fylkesleder i Sogn og Fjordane like før klokken 18.00 22.juli 2011. Fylkeslederen befant seg på Utøya. Samtalen varte i rundt tre minutter. Fylkeslederen ble i løpet av den neste halvtimen skutt og drept. Det er foreldrene til fylkesledere, via advokat, som har klaget inn saken til PFU. Klagen omhandler også publisering av samtalen, som journalisten gjenga i Dagsnytt 18 kort tid etter. Fylkeslederen ble da anonymisert. Senere på dagen ble det publisert en nettartikkel, også denne basert på samtalen mellom fylkeslederen og journalisten. Artikkelen ble fjernet dagen etter. I artikkelen ble kvinnen identifisert med navn. NRK er også klaget inn for samtaler mellom distriktsredaktøren i Sogn og Fjordane og foreldrene, samt med daværende ordfører i Stryn. Om disse samtaler sier utvalget at de ikke kan ta stilling til om NRK har brutt god presseskikk. Utvalget mener NRK brøt god presseskikk da de publiserte nettartikkelen.

Utvalget mener altså at telefonsamtalen i seg selv ikke er et problem, og begrunner det med omstendighetene den dagen. Heller ikke gjengivelsen i Dagsnytt 18 kort tid etter ser de på som problematisk fordi fylkeslederen var anonymisert. Utvalget mener redaksjonen heller ikke på dette tidspunktet var klar over omfanget av situasjonen.

Pressens Faglige Utvalg vil fastslå at 22.juli må ha vært en dag uten sidestykke også i norske redaksjoner. Utvalget kan ikke unnlate å se den foreliggende klagen i et slikt lys. (PFU-sak 026/12)

I denne saken mener utvalget altså at den eneste feilen NRK gjorde var å identifisere fylkeslederen i nettartikkelen. Slik utvalget ser det burde redaksjonen, i en så uklar situasjon, ha omtalt kvinnen uten navn. De påpeker at NRK selv fjernet artikkelen, men mener det burde

ha skjedd på et mye tidligere tidspunkt. Utvalget henviser til punkt 4.1, som sier at redaksjonen skal legge vekt på saklighet og omtanke i innhold og presentasjon. I tillegg peker de på punkt 4.6 som vektlegger å ta hensyn til ofre og pårørende i forbindelse med omtaler av ulykker og kriminalsaker.

Det er med andre ord *hensynet* til pårørende som også i denne saken er tyngden på vektskålen for utvalgtes avgjørelse.

5.8 NRK (2)

Den rettsmedisinske kommisjonen (DRK) klaget NRK inn til Pressens Faglige Utvalg i sak 179/12. Klagen gjelder NRKs lytting til et møte i DRK der den første saksyndighetsrapporten om Behring Breivik ble diskutert. Lyttingen førte til en rekke innslag i Dagsrevyen, samt en rekke nettartikler. Ifølge klagen ringte NRKs reporten til lederen av DRK. Journalisten fikk ikke kontakt med vedkommende, men ble sittende å lytte til møtet i 53 minutter i en åpen linje, før hun la på. PFU mener NRK har brutt god presseskikk.

Utvalget slår ført og fremst ned på at NRK holdt arbeidsmetoden sin skjult. De skriver at informasjonen som kom frem etter lyttingen neppe ville ha nådd offentligheten på en annen måte, og legitimerer samtidig NRKs avlytting på et generelt grunnlag.

NRK hadde, slik utvalget ser det, meget god grunn til å sette søkelys på arbeidsmetodene til Den rettsmedisinske kommisjonen. Spørsmålet er om måten det ble gjort på, var presseetisk forsvarlig.
(PFU-sak 179/12)

Ifølge utvalget er det med andre ord først og fremst problematisk at det ikke gjøres kjent at informasjonen kom fra lyttingen av møtet. De mener kilden er et viktig premiss for intervjuene med kommisjonsmedlemmene og for publikums forståelse av saken. PFU viser til punkt 3.1: *kilden for informasjon skal som hovedregel identifiseres, med mindre det kommer i konflikt med kildevernet eller hensynet til tredjeperson*. Utvalget påpeker at det ikke var behov for kildevern i denne saken.

5.9 Vi Menn

I sak 253/12 har Nordre Buskerud politidistrikt, ved politimesteren klaget inn Vi Menn for en forside og en lengre artikkel publisert 13.03.2012. I artikkelen er en kvinnelig

operasjonsleder, som var på jobb 22. juli 201, omtalt som *kan bli politiets sydebukk*. Det er både navn og bilde av kvinnen i artikkelen. Under bildet av kvinnen er det en bildetekst som lyder slik:

«Negativ kontroll: Operasjonsleder Lill Heidi Tinholt kan få skylden for et tidstap på 16 minutter.»

Klageren mener eksponeringen ikke er i tråd med god presseskikk. Politimesteren mener også bildet, som er et arkivbilde, er i strid med Vær Varsom-Plakatens advarsler om å bruke bilder i en annen sammenheng enn det de er ment som. Pressens Faglige Utvalg slo fast at Vi Menn har brutt god presseskikk.

Også i denne saken er utvalget delt, og jeg vil som ovenfor ta for meg både mindretallet og flertallets argumenter. Et feller utvalg innleder uttalelsen slik:

Pressens Faglige Utvalg vil innledningsvis anføre at et helt klassisk dilemma i presseetikken er avveiningen mellom beskyttelsen av enkeltindividet og samfunnets behov for opplysning. I Vær Varsom-Plakaten er dette formulert som *et berettiget informasjonsbehov*. (PFU-sak 253/12)

Flertallet i utvalget mener det *ikke* er tilstrekkelig berettiget behov i denne saken for å bruke kvinnens navn og bilde. Utvalget begrunner det med at faren for at kvinnen kan bli uthengt som sydebukk er for stor til å forsvare bruken av navn og bilde presseetisk, og at hennes identitet ikke er relevant for å belyse den aktuelle saken. De mener heller ikke forvekslingsfaren kan brukes som argument for å publisere navn og bilde (se neste avsnitt for utfyllende forklaring på hva forvekslingsfare er). Flertallet viser til punkt 4.7 i Vær Varsom-Plakaten der det blant annet heter; *Vær varsom med bruk av navn og bilde og andre klare identifikasjonstegn på personer som omtales i forbindelse med klanderverdige eller straffbare forhold*.

Utvalgets mindretall mener derimot at operasjonslederens samfunnsrolle gjør at Vi Menn hadde all rett til å trykke bildet av henne, samt identifisere kvinnen med navn. De påpeker at kvinnen hadde det operative ansvaret for politidistriktets disponering mot Utøya. Denne rollen veier tyngre enn den personlige belastningen av å få bildet sitt trykket i en artikkel som offentliggjør hemmelig intern politievaluering. Jeg skal neste avsnitt utbrodere hva som menes med forvekslingsfare, som Pressens Faglige Utvalg referer til i sin uttalelse.

5.10 Forvekslingsfare

Med forvekslingsfare menes her at dersom artikkelen kun hadde brukt begrepet *operasjonslederen*, uten å identifisere Lill Heidi Tinholt, så ville mistanken kunne havne på alle som er operasjonsledere i Nordre Buskerud politidistrikt. Dette argumentet brukes fra tid til annen for å legitimere bruk av identitet og bilder i norske medier. Blant annet da Aftenposten ved konstituert nyhetsredaktør Kjetil Kolsrud, forklarte hvorfor de valgte å navngi den korrupsjonssiktede politimannen Eirik Jensen lenge før det forelå en dom.

I tillegg dreier det seg om en person i en svært sentral og profilert stilling. Den betrodde stillingen er et helt sentralt moment i den strafferettslige vurderingen av korrupsjonsbestemmelsen. I dette tilfellet ville det også være vanskelig å fortelle hva yrkesutøvelsen besto i uten i realiteten å identifisere. Politilederen er rådgiver i den strategiske staben ved ledelsen av Oslo politidistrikt. *Uten å identifisere, ville man ikke kunne opplyse dette poenget uten mistenkeliggjøre en ganske liten gruppe mennesker.* (Kolsrud, fra Aftenpostens *Bak Forsiden*, 2014)

PFU har tidligere akseptert dette som et argument. I PFU-sak 47/95 identifiserte Porsgrunn Dagblad en 20-åring som var siktet for å ha drept en soldat, samt skadet en annen soldat. Avisen brukte bildet av mannen. I klagen argumenterte de med at hele tre andre i Porsgrunn hadde samme navn, og var født i samme årskull som mannen. Avisen mente derfor det i denne situasjon var et «berettiget informasjonskrav» å vite hvem siktede var, slik at de kunne stoppe rykteflommen. (Kvam, 2022, s.186) PFU aksepterte bruken av bildet, og la blant annet vekt på at identifiseringen var gitt en nøktern form.

5.11 Eidsvoll Ullensaker Blad

Sak 236/11 mot Eidsvoll Ullensaker Blad er spesiell fordi det er den eneste kommentar-artikkelen som ble felt for brudd på god presseskikk i denne sammenhengen. Kommentaren, publisert 01.08.2011, var skrevet av en av bladets egne journalister. Klageren var Hans Rustad, som er redaktør for *Document.no*, som selv definerer seg som et nettsted for politisk analyse, kommentarer, essays og reportasjer (Fra dokument.no sin nettside, 2015).

Kommentaren i Eidsvoll Ullensaker Blad hadde overskriften: *Den brune gørra*, og tok for seg nazistiske terroraksjoner på norsk jord, deriblant Behring Breiviks terrorhandlinger mot regjeringsskvartaler og Utøya. Under mellomtittelen *Brune strømminger* sto det blant annet:

Hans Rustad fra Eidsvoll er en hovedeksponent for den brune gørra. På Document.no tar han inn ytringer og ytrer selv meninger så forrykte at det ikke er til å tro. Anders Behring Breivik hyllet ham. Retorikken står godt i brune norske fotspor. Det spiller ingen rolle hva sølet kaller seg, dette ligner veldig på nazisme (Eidsvoll Ullensaker Blad, Den brune gørra, 2011).

Utvalget mener ordet nazist er særlig graverende i denne saken. De påpeker at det også i kommentar-sjangeren må finnes et visst belegg for å kunne knytte noen opp til ordet nazisme.

Utvalget har gjentatt ganger påpekt at det i kommentarsjangeren må være stor takhøyde for sterke karakteristikk. Videre har utvalget uttalt at personer i fremskutte posisjoner i samfunnet må tåle mer enn andre. Men utvalget er enig med klager i at ett sted må grensen gå; også personer i slike roller har krav på å bli behandlet på en presseetisk akseptabel måte (PFU-sak 236/11)

Videre argumenterer utvalget med at kommentaren omtaler 22.juli som en nazistisk terroraksjon. Utvalget mener dermed at kommentaren skaper en tett kobling mellom Anders Behring Breivik og Rustad. Utvalget konkluderer med at kommentaren har gått for langt, og henviser til Vær Varsom plakaten punkt 4.1 som legger vekt på saklighet og omtanke i innhold og presentasjon.

5.12 Ikke brudd på god presseskikk

Som nevnt ovenfor ble 14 saker behandlet uten å bli felt for brudd på god presseskikk. Jeg skal i dette avsnittet kort gjennomgå disse klagen. De vil derfor ikke forklares og gjennomgås like utdypende som klagen som ble felt for brudd på god presseskikk. Jeg vil først og fremst presentere utvalgets argumenter for å ikke felle de respektive mediene. Det kan virke banalt å presentere kompliserte klagesaker på denne måten og jeg vil derfor påpeke at argumentene er gjennomgått og analysert utdypende. Alle klagen er tilgjengelig på pfu.no dersom det er ønskelig med utdypende forklaring på bakgrunnen for klagen.

I sak 176/11 mot Tidenes Krav ble avisen klaget inn for en kommentarartikkel dagen etter terrorangrepet. Klager mente artikkelen forhåndsdomte en hel gruppe, som i dette tilfellet var muslimer. Saken ble først innstilt som en forenklet behandling, men utvalget ønsket etter et innlegg fra klager å gjennomgå saken i sin helhet. Utvalget mener takhøyden må være stor i en kommentarartikkel, men innrømmer likevel at avisen burde ha vært mer forsiktig i sine antydninger. Utvalget peker i den sammenhengen på punkt 4.5 i Vær Varsom-plakaten, som

omhandler forhåndsdomming. I etterkant av denne kommentarartikkelen, som ble publisert dagen etter 22.juli.2011, så har avisen selv flere ganger beklaget og korrigert det som sto i lederen, samt at klageren selv har fått et leserinnlegg på trykk. Utvalget mener derfor at Tidenes Krav ikke har brutt god presseskikk.

Når utvalget likevel finner at Tidens Krav har holdt seg innenfor det presseetisk akseptable, legges det særlig vekt på at avisen har strukket seg langt for å balansere egne uttalelser i etterkant, både på redaksjonell plass og gjennom leserinnlegg. (PFU-sak 176/11)

I sak 180/11 ble Fædrelandsvennen klaget inn for å ha intervjuet en forfatter som sier han «kan forstå hva som drev Anders B. Breivik til å drepe over 90 mennesker». Utvalget mener Fædrelandsvennen ikke har brutt god presseskikk fordi de mener pressen har, ifølge Vær Varsom-plakatens punkt 1.2, et spesielt ansvar for at ulike syn kommer til uttrykk, også upopulære syn. (PFU-sak 180/11).

I sak 200 A, B, C/11 mot VG og i sak 235/11 mot NRK ble begge klaget inn for å ha brukt bilder/video fra rekonstruksjonen politiet gjennomførte med Anders Behring Breivik på Utøya. I begge disse sakene var det informasjonsbehovet som veide tyngst, og at det i disse tilfellene må veie tyngre enn hensynet til enkeltmennesket. Utvalget mente derfor at begge mediene hadde opptrådt innenfor presseetiske rammer, og at de ikke hadde brutt punkter i Vær Varsom-plakaten.

I sak 209A, B/11 ble Dagbladet klaget inn gjentatt publisering av Anders Behring Breivik på forsiden av avisen, noe klager mente var brudd på punkt 4.6. Dette punktet omtaler hensyn til hvordan omtale av ulykker og kriminalsaker kan virke på ofre og pårørende. Utvalget mener Dagbladet var i sin fulle rett til å sette søkelyset på gjerningsmannen. Videre mener de hensynet til unge og pårørende må veie tungt, men at Dagbladet ikke kan forvente å gjemme bort den mest prioriterte nyhetssaken fra forsiden. Det må derfor være innenfor Dagbladets redigeringsrett å velge hvordan de vil illustrere forsiden.

I sak 221/11 ble Sarpsborg Arbeiderblad klaget inn for en lederartikkel, der en Frp-politiker mener seg feilsitert. Han hevdet også hele lederartikkelen er basert på en løgn. Avisen kontaktet Tjernes etter at han, på en åpen Facebook-side, kommenterte hvordan han tror valget vil påvirkes av terroren. I en nyhetsartikkel i avisen utdypet han blant annet bakgrunnen for Facebook-kommentaren. Denne artikkelen var igjen utgangspunktet for lederartikkelen. Utvalget peker på at klageren ikke peker på konkrete feil i artikkelen som medfører presseetisk overtramp. I tillegg mener utvalget at det kommer klart frem hva som er

avisens egne tolkninger og meninger i artikkelen, og peker på Vær Varsom-plakatens punkt 4.2, der det heter: «Gjør klart hva som er faktiske opplysninger og hva som er kommentarer.». Utvalget mener derfor Sarpsborg Arbeiderblad ikke har brutt god presseskikk.

I sak 274/11 er VG klaget inn for en artikkel om politiavhørene av Anders Behring Breivik, der politimannen som hadde ansvar for avhørene er navngitt og identifisert i artikkelen. Han har selv uttalt at han ikke ønsket dette, ifølge Oslo politidistrikt som klaget inn VG. De mener identifiseringen av politimannen er et brudd på punkt 4.3 i Vær Varsom-plakaten.

Vis respekt for menneskers egenart og identitet, privatliv, etnisitet, nasjonalitet og livssyn. Vær varsom ved bruk av begreper som kan virke stigmatiserende. Fremhev ikke personlige og private forhold når dette er saken uvedkommende. (VVP, punkt 4.3, revidert 2008)

Utvalget derimot mener punkt 4.3 kun omtaler negativ omtale. I denne saken er ikke mannen uttalt negativt og saken er ikke krenkende ovenfor etterforskeren. Utvalget mener også at etterforskningen av 22.juli.2011 har ekstraordinær offentlig interesse. Fordi politimannen har en sentral rolle i dette får også han offentlig interesse, selv om han ikke har en lederrolle.

Aftenposten og TV2 er innklaget i sak 002/12 og 003/12, begge for at ha eksponert et personnavn i en artikkel om Anders Behring Breivik. Navnet til denne personen var avbildet på samme postkasse som gjerningsmannen, og klageren (personen som fikk sitt navn avbildet) mener navnet hans med det ble knyttet opp til Anders Behring Breivik. Utvalget mener denne saken handler om eksponering kan sies å være unødig krenkende, eller på annen måte skadelig for klager. Fordi navnet til klageren ikke er nevnt eller omtalt i artikkelen (for Aftenposten sin del) eller i tv-innslaget (for TV2 sin del), er utvalget av den oppfatningen at artikkelen ikke er nødvendig krenkende eller skadelig for klageren. Utvalget mener både innslaget og bildet burde ha vært sladdet, men legger vekt på at både TV2 og Aftenposten fjernet bildet da de ble gjort oppmerksomme på klagerens reaksjon. Utvalget mener dette er i tråd med Vær Varsom-plakatens punkt 4.1 «Legg vekt på saklighet og omtanke i innhold og presentasjon.»

Namdalsavisen ble i klagesak 025/12 klaget inn til PFU for en artikkel om en begravelse til en av ofrene fra Utøya. I dette tilfellet mente utvalget at det handlet om kommunikasjonssvikt mellom avisen og de pårørende når det gjelder grensene på hvor nærgående avisen skulle være. Avisen beklaget også dette. De mener avisen derfor ikke har brutt god presseskikk.

I sak 085/12 ble NRK nett klaget inn av Fjordmann, etter å ha publisert en artikkel som baserer seg på politiavhørene av ham. Artikkelen handlet om kontakten mellom bloggeren Peder Jensen, alias Fjordman, og Anders Behring Breivik. I denne saken mente utvalget at innholdet i artikkelen ikke tilsier at kontakt med klager i forkant var presseetisk påkrevet. De mener heller ikke innholdet i artikkelen utløser tilsvaretsrett. De mener NRK har oppgitt kilden til sin informasjon, samt at de også har forsøkt å komme i kontakt med Jensen uten å lykkes. Utvalget mener NRK derfor ikke har brutt god presseskikk.

Sak 097/12 (NRK) og 098/12 (Aftenposten) omhandler en etterlysning av det som blir omtalt som en «farlig mann», og som ifølge en pressemelding fra politiet skulle identifisere seg med Anders Behring Breivik. Både NRK og Aftenposten trykket saken basert på en pressemelding fra politiet. Denne saken er spesiell fordi det viser seg i etterkant av denne «pressemeldingen» aldri skulle ha vært offentlig, og at det kun skulle være til internt bruk i politiet. Mannen var aldri identifisert med navn, men avbildet med såkalte mug-shots, politibilder. Begge mediene endret artikkelen når de ble klar over dette, som var om lag en time etter publiseringen. Utvalget mente i denne saken at det ikke var mulig for de to redaksjonen å forstå at pressemeldingen kun var ment for internt bruk. De mente derfor at redaksjonen hadde tilstrekkelig presseetisk grunnlag for å viderebringe politiets opplysninger, knappe fem dager etter de store terrorhandlingene. Utvalget peker på punkt 4.7 i Vær Varsom-plakaten som peker på at det kan være berettiget å identifisere ved overhengende fare for overgrep mot forsvarsløse personer. Både NRK og Aftenposten gjorde oss sitt for å rette opp feilen da den ble oppdaget.

Aftenposten ble klaget inn i sak 186A/12 for å ha publisert en artikkel om MS Torbjørn, og flukten fra Utøya. Flere av opplysningene i denne artikkelen var hentet fra dokumenter som var unntatt offentligheten, og artikkelen skildret tanker og følelser til de ni som var om bord båten uten at noen av dem var blitt intervjuet. I denne saken mener utvalget at informasjonen som kom frem i denne artikkelen var så viktig at det var presseetisk riktig å gå ut med informasjonen. Med andre ord veier informasjonskravet her tyngre enn hensynet til de involverte. Utvalget la også vekt på den skånsomme måten opplysningen ble publisert på, der de mente artikkelen var saklig og nøktern. De involverte var anonymisert.

5.13 Oppsummering

Jeg til nå gjennomgått argumentene som ble brukt for å felle/ ikke felle sakene ovenfor. La oss nå se på hvilke kriterier disse argumentene tilhører. Som jeg har redegjort tidligere i denne oppgaven så lener PFU seg på flere kriterier når de skal avgjøre en sak; Vær Varsom-plakaten, tidligere saker og prinsipputtalelser. Også Tekstreklameplakaten og Redaktørplakaten er slike kriterier, men de er ikke relevante i denne sammenhengen.

I sak 238/11 mot Adresseavisen var det, som jeg har vist, *tidspunkt for publiserings* amt at Adresseavisen ikke tok *hensyn* til familiens ønske om publisering av navn og bilde som felte avisen. I tidspunkt for publisering ligger det at familien ennå ikke hadde fått beskjed om at sønnen var drept på Utøya. Begge disse argumentene faller under punkt 4.6 i Vær Varsom-plakaten.

Ta hensyn til hvordan omtale av ulykker og kriminalsaker kan virke på ofre og pårørende. Identifiser ikke omkomne eller savnede personer uten at de nærmeste pårørende er underrettet. Vis hensyn overfor mennesker i sorg eller ubalanse. (VVP, punkt 4.6, revidert i 2008)

Også i saken mot Stavanger Aftenblad (286/11) er tidspunktet for publisering problematisk for utvalget. Dette av samme grunner som i saken mot Adresseavisen, det vil si at det var en mulighet for å pårørende ennå ikke var varslet om dødsfallet. Argumentet er altså begrunnet i Vær Varsom-plakaten. Videre argumenterte utvalget med det er en etablert praksis i norsk presse å ikke vise bilder av døde og sårede mennesker. Dette argumentet er basert på tidligere fellelser, som vist under avsnitt 5.5. *Vis ikke bilder av døde mennesker*. De samme argumentene ble brukt i sak 206/11 mot Dagsavisen, som ble prøvd som en parallell sak til sak 286/11. Her har utvalget altså basert sin avgjørelse både på Vær Varsom-plakaten og på tidligere fellelser.

I sak 319/11 mot ble ABC Nyheter felt for at artikkelen var for detaljert i sin beskrivelse, noe utvalget mente var unødvendig belastende for de pårørende. Det betyr at det igjen er punkt 4.6 i Vær Varsom-plakaten som har vært rettesnoren i utvalgets avgjørelse, i tillegg til punkt 4.1; Legg vekt på saklighet og omtanke i innhold og presentasjon. (VVP, punkt 4.1, revidert 2008). Videre mente utvalget at det var problematisk at enkelte av de omtalte i artikkelen var identifisert. Som det kommer frem i *tabell 2* har det i denne saken vært Vær Varsom-plakaten som har vært kriteriet for fellelse.

I klagesak 026/12 som omhandler en telefonsamtale mellom en NRK journalist og AUFs fylkesleder i Sogn og Fjordane har jeg påpekt at det var identifisering, det vil si bruken

av navnet til kvinnen som er omtalt i artikkelen, som førte til fellelse. Denne identifiseringen førte til at utvalget mente at hensynet til pårørende ikke var ivaretatt, som igjen er punkt 4.6 i Vær Varsom-plakaten. Også disse argumentene er berettiget i Vær Varsom-plakaten.

Vær Varsom-plakaten lå også til grunn da NRK ble felt for å ha lyttet til Den rettsmedisinske kommisjonen (DRK) i sak 179/12. Her mente utvalget at NRK ikke hadde fulgt punkt 3.1 fordi de skjulte sin egen kilde til informasjon.

3.1. Kilden for informasjon skal som hovedregel identifiseres, med mindre det kommer i konflikt med kildevernet eller hensynet til tredjeperson. (VVP, punkt 3.1, revidert 2008)

Vi Menn (sak 253/12) ble felt for tre argumenter. Alle tre argumentene er underlagt Vær Varsom-plakaten, som vist i *tabell 2* (se lengre ned). Utvalget mente det *ikke* var tilstrekkelig berettiget behov i denne saken for å bruke den omtalte kvinnens navn og bilde. Utvalget begrunner det med at faren for at kvinnen kan bli uthengt som syndebukk er for stor til å forsvare det presseetisk. Videre mente de at hennes identitet ikke er relevant for å belyse den aktuelle saken. Argumentene lener seg på punkt 4.7 i Vær Varsom-plakaten.

Vær varsom med bruk av navn og bilde og andre klare identifikasjonstegn på personer som omtales i forbindelse med klanderverdige eller straffbare forhold. Vis særlig varsomhet ved omtale av saker på tidlig stadium av etterforskning, i saker som gjelder unge lovovertridere, og der identifiserende omtale kan føre til urimelig belastning for tredjeperson. Identifisering må begrunnes i et berettiget informasjonsbehov. Det kan eksempelvis være berettiget å identifisere ved overhengende fare for overgrep mot forsvarsløse personer, ved alvorlige og gjentatte kriminelle handlinger, når omtaltes identitet eller samfunnsrolle har klar relevans for de forhold som omtales, eller der identifisering hindrer at uskyldige blir utsatt for uberettiget mistanke. (VVP, punkt 4.7, revidert 2008)

Med andre ord ble det i denne saken kun benyttet Vær Varsom-plakaten som kriteriet.

I saken mot Eidsvoll Ullensaker Blad derimot ble det brukt flere kriterier for å felle avisen (Sak 236/11). Her ble både prinsipputtalelser og Vær Varsom-plakaten tatt i bruk da utvalget avgjorde at avisen hadde brutt god presseskikk. Eidsvoll Ullensaker Blad ble felt for bruken av ordet nazist, og for mangel på dekning for å kunne omtale den omtalte personen (Rustad) i denne sammenhengen. Utvalget mener kommentaren omtaler 22.juli som en nazistisk terroraksjon, og at den dermed at skaper en tett kobling mellom Anders Behring Breivik og Rustad. Disse argumentene er både grunnet i Vær Varsom-plakaten, da i punkt 4.1,

som omtaler viktigheten saklighet og omtanke i innhold og presentasjon, og i en av utvalgte prinsipputtalelser:

PFU har tidligere advart mot sjablonmessige stemplinger og sterke karakteristikk av personer og organisasjoner i nyhetsreportasjen. Betegnelsene «nazist» og «nynazist» er så spesifikt belastende at det er nødvendig å godtgjøre at det er saklig grunn til å bruke slike karakteristikk. Men når et miljø tydelig tilkjenner sine nazistiske sympatier gjennom språk, kultur og symbolbruk, må det være akseptabelt for medier å ta betegnelsen i bruk, uavhengig av hva miljøet selv foretrekker å kalle seg. At enkelte, på bakgrunn av vår nære historie, reagerer på å bli knyttet til en diskreditert ideologi, kan ikke være avgjørende. (PFUs prinsipputtalelse om betegnelsen nynazisme, 1997)

Tabell 2: Oversikt over hvilke kriterier PFUs argumenter faller under.

Klage	Innklaget	Argument 1	Argument 2	Argument 3
238/11	Adresseavisen	Tidspunkt for publisering Hensyn.	Familiens ønske om ikke publisering (hensyn)	Offer har ikke fremtredende offentlig rolle
236/11	Eidsvoll Ullensaker Blad	Nazist særlig belastende ord	Manglende dekning for å si nazist	For nær kobling mellom Rustad og ABB.
286/11	Stavanger Aftenblad	Tidspunkt for publisering. (Ikke mottatt dødsbudskap) Hensyn.	Etablert praksis for å ikke trykke bilder av døde mennesker	
206/11	Dagsavisen	Tidspunkt for publisering. (Ikke mottatt dødsbudskap) Hensyn.	Etablert praksis for å ikke trykke bilder av døde mennesker	
319/11	ABC Nyheter	Innhold og form for detaljert	Unødvendig belastende for pårørende. Hensyn.	Identifisering
026/12	NRK	Identifisering	Hensyn til pårørende	
179/12	NRK	Skjulte arbeidsmetoder	Kildene vår åpne, ikke behov for kildevern (som NRK hevdet)	
253/12	Vi Menn	Ikke berettiget behov (informasjonsbehov)	Fare for at omtalte blir offentlig sydebukk.	Identifisering ikke nødvendig

Grønn= Vær Varsom-plakaten.

Gul= Prinsipputtalelser.

Blå= Tidligere saker.

Rød= Andre kriterier.

Som jeg har vist til nå i oppsummeringen, og som er samlet i *tabell 2*, så har Pressens Faglige Utvalg forholdt seg til tre ulike kriterier i behandlingen av sakene som ble felt for brudd på god presseskikk. Legg merke til at *tabell 2* også har en fargekode rød som tilsvarer andre kriterier. Denne fargekoden er ikke brukt i tabellen, rett og slett fordi det ikke ble brukt andre kriterier enn de nevnte; Vær Varsom-plakaten, prinsipputtalelse og tidligere saker.

Det er et poeng at prinsipputtalelsen om nynazisme er hentet fra PFU-sak 028/97, kan derfor indirekte sees på som en tidligere sak. Likevel har dette blitt sett på som et prinsipp fra Pressens Faglige Utvalg sin sider, og de har deretter brukt uttalelsen fra sak 028/97 og basert sin prinsipputtalelse på dette. Dette er også gjort i andre prinsipputtalelser. Jeg vil derfor holde de to kriteriene avskilt, fordi det er et poeng av utvalget i seg selv syntes bruken betegnelsen nazisme er viktig nok til å lage en prinsipputtalelse om dette.

La oss nå ta en titt på de sakene som ikke ble *felt for brudd på god presseskikk*. Fordi disse klagenes ikke ble felt for noe er det også vanskelig å se på om utvalget har knyttet det opp til et punkt i Vær Varsom-plakaten. I disse sakene har jo utvalget nettopp konkludert med at det *ikke er brudd* noen punkter, og at mediet ikke har opptrådt utenfor presseetiske linjer. Jeg vil likevel se nærmere på tendensens jeg har funnet. I alle saken tydeliggjør utvalget hvorfor de mener mediet ikke har brutt med punktene i Vær Varsom-plakaten, og påpeker også hvor linjen for presseetisk overtramp går. Gjennomgangen av utvalgets tekster i denne kategorien viser med andre ord at avgjørelsen er begrunnet i Vær Varsom-plakaten. I flere av tilfellene er også avgjørelsen forankret i et punkt i Vær Varsom-plakaten i motsetning til brudd på et punkt, som i sak 180/11. Fædrelandsvennen ble ikke felt for å ha intervjuet en mann som «kjente seg igjen» i holdningene i Anders Behring Breivik. Utvalget begrunnet det med Vær Varsom-plakatens punkt 1.2, som sier at medier har et spesielt ansvar for at ulike syn kommer til uttrykk, også upopulære syn.

Jeg vil i dette kapitlet også nevne bruken av skjønn i arbeidet med å behandle disse klagenes. Som jeg har nevnt i kapittel to, som omhandler teoretiske perspektiver om etikk og pressens samfunnsrolle, så er Vær Varsom-plakaten veiledende og generell. Men andre ord vil slike regler aldri kunne gi enkle og klare svar. Brurås peker på at et kjennetegn ved Vær Varsom-plakaten er at de fleste enkeltpunktene ikke er kategorisk formulert. I stedet finner vi formuleringer som «det bør klart fremgå...», «vær kritisk», «vær varsom», «som hovedregel», «legg vekt på», og så videre. Dette kan oppfattes som en svakhet ved

regelverket, men det er samtidig en erkjennelse av at situasjonen og omstendigheter varierer i fra sak til sak (Brurås, 2006, s.28). Det betyr at i enkelte saker kan noen hensyn være viktigere å prioritere, som et informasjonsbehov i en sak som 22.juli.2011. Videre hevder Brurås at en kasuistisk (regler for hvert enkelt tilfelle) presseetikk vil være meningsløs og umulig. Og det har han etter min mening helt rett i. Derfor er skjønn også et viktig kriterie i arbeidet med å behandle klagen som omhandler 22.juli.2011. Det er et kriterie jeg ikke vier mye oppmerksomhet i denne oppgaven, fordi jeg mener det er åpenbart og nødvendig for i det hele tatt å anvende Vær Varsom-plakaten. Men jeg mener det er viktig å erkjenne at dette kriteriet i aller høyeste grad er tilstedeværende i Pressens Faglige Utvalgs arbeidet med å behandle klagesaker i alle sammenhenger.

6 Unntak, uttalelser og en uvanlig situasjon

«Vi ønsker å prøve å gjenspeile det dersom vi syntes at klageren har gode argumenter og hvis har en forståelse for at klageren har klaget, og visa versa (...). Det er ikke noe spesielt med 22.juli klagesaker, det hender det at vi gjør i andre saker også.» (Hilde Haugsgjerd, 2015)

6.1 «Hendelsene 22.juli var så ekstreme (...)»

Etter hvert som jeg har gjennomgått klagen ovenfor har jeg lagt merke til noen presiseringer i PFUs uttalelser jeg vil bruke et avsnitt på å utbrodere. I fire av åtte saker som ble felt for brudd på god presseskikk (Adresseavisen fikk kritikk) poengterer utvalget selv hvordan 22.juli 2011 var en ekstrem eller ekstraordinær situasjon, og tilføyer dermed den enkelte klagesaken en dimensjon av å være noe mer enn kun en enkelt klagesak. Slik jeg ser det behandler de dermed saken i lys av å være en sak om 22.juli 2011. For eksempel skriver utvalget i sak 238/11 mot Adresseavisen at det er forventet at mediene forstod at det var et behov for å vise hensyn i terrorsaken:

Pressens Faglige Utvalg innser at den journalistiske behandlingen av Utøya-massakren har vært krevende, og spesielt de første dagene etter 22. juli. Men samtidig må det forventes at mediene særlig i denne situasjonen forsto behovet for å vise hensyn, både underveis i arbeidsprosessen, slik det oppfordres til i Vær Varsom-plakatens punkt 3.9, og i omtalen av hendelsene, slik det er beskrevet i punkt 4.6. (PFU-sak 238/11)

Utvalget peker *ikke* på at avisen burde ta *mer* hensyn i en sak om 22.juli, enn i en annen sak. Men de peker på at redaksjonen burde forstå hvor viktig hensyn ovenfor ofre og pårørende er i en såpass ekstrem situasjon som utvalget mener 22.juli var. For å si det med andre ord så oppfatter jeg her at utvalget har veid sine ord nøye for å ikke forandre spillereglene rent presseetisk i 22.juli-saken, men at de likevel mener situasjonen krevde et ekstra hensyn ovenfor de pårørende i denne perioden.

Også i sak 319/11 mot ABC Nyheter har utvalget begrunnet avgjørelsen sin med 22.juli-hendelsens spesielle karakter:

Utvalget legger stor vekt på at omtalen av massedrapene på Utøya berører vært mange unge ofre –noe som er spesielt i denne saken- og som må medføre økt varsomhet og omtanke når det gjelder gjengivelse av hva som skjedde den dagen. (PFU-sak 319/11)

Her presiserer utvalget at hendelsene på Utøya må omtales med *økt* varsomhet og omtanke fordi det var svært mange unge ofre. I konteksten det er skrevet i kan dette tolkes på to måter, slik jeg ser det. Enten mener utvalget at det er 22.juli som en hendelse som krever økt varsomhet og omtanke, fordi det var mange barn og unge på Utøya. Eller peker utvalget på at enhver hendelse som omhandler barn og unge krever økt varsomhet og omtanke i gjengivelsen av hendelsesforløpet?

I klagesak 026/12 mot NRK er utvalget ganske tydelig på de behandler saken i lys av terrorsaken.

Pressens Faglige Utvalg vil fastslå at 22.juli må ha vært en dag uten sidestykke også i norske redaksjoner. Utvalget kan ikke unnlate å se den foreliggende klagen i et slikt lys. (PFU-sak 026/12)

Den samme tydeligheten kommer også frem i klagesak 253/12 mot Vi Menn:

Utvalgets flertall vil ellers understreke at hendelsene 22.juli var så ekstreme at det påhviler et ekstra ansvar når man velger å bruke navn og bilde, også av personer i ansvarsposisjoner. (PFU-sak 253/12)

Fordi 22.juli var så ekstreme medfører det altså et ekstra ansvar på avisen i sine valg, ifølge utvalget. I begge de to siste eksemplene er 22.juli som hendelse begrunnelsen for at utvalget mener sakene krever en «strammere» linje rent presseetisk.

I sak 286/11 mot Stavanger Aftenblad er det avisen selv som argumenterer at den ekstraordinære situasjonen gjorde bildebruken deres presseetisk akseptabel. (Saken er gjennomgått i sin helet ovenfor) For å friske opp minnet til leseren, ble Stavanger Aftenblad felt for å publisere et forsidebilde av bombeeksplosjonen i regjeringskvartalet dagen etter 22.juli. Bildet viser en tilsynelatende død kvinne med to personer som bøyer seg over henne. Kvinnens ansikt er maskert (pikselert). I dette tilfellet mener utvalget at det tvert imot at det forelå en presseetisk plikt til ikke å trykke bildet, på et tidspunkt da de nærmeste kanskje ikke engang hadde mottatt et endelig dødsbudskap. (PFU-sak 286/11). Utvalget referer videre til punkt 4.6 som omhandler hensynet til pårørende. Den samme argumentasjonen er brukt i sak 206/11 mot Dagsavisen. Det kan nesten virke som om utvalget mener at den ekstraordinære situasjonen ikke gjorde at strikken kunne tøyes, men at den heller burde vært strammet inn?

I sak 236/11 mot Eidsvoll Ullensaker Blad og i sak 179/12 mot NRK ble ikke 22.juli 2011, verken dagen, terroraksjonen eller situasjonen som oppstod, nevnt i PFUs uttalelse.

Med å bringe frem disse eksemplene mener jeg ikke at utvalget har gjort noe feil eller klanderverdig i disse uttalelsene. Tvert om vil jeg tror det er relativt vanlig å behandle en sak sett i lys av den konteksten og situasjonen klagen ble laget i. Vær Varsom-plakaten gjelder ikke kun for et ferdig publisert produkt, men den gjelder i hele den journalistiske prosessen fra ide til produkt. Jeg mener likevel det er relevant å vise frem hvordan utvalget tenkte om 22.juli. Om bakgrunnen for disse presiseringene sier Hilde Haugsgjerd:

Vi ønsker i uttalelsene våre å ikke være for knappe eller byråkratiske. Vi ønsker å prøve å gjenspeile det dersom vi syntes at klageren har gode argumenter og vi derfor har en viss forståelse for at klageren har klaget. Likeledes vil vi gjenspeile hvilke hensyn redaktøren har tatt i sine valg, som for eksempel VG gjorde i rekonstruksjonen av befaringen på Utøya. Både klager og innklaget medium skal oppfatte at vi har vurdert deres situasjon og deres argumentasjon. Dette er ikke noe spesielt med 22.juli klagesaker, det hender at vi gjør også i andre saker også. (Haugsgjerd, 2015)

Haugsgjerd henviser her til sak 200A/11, der VG *ikke* ble felt for brudd på god presseskikk etter å ha trykket bilder fra rekonstruksjonen med politiet og Anders Behring Breivik på Utøya. Haugsgjerd begrunner her disse premissene med et slags «vanlighetsprinsipp», hvor hun understreker at det også skjer i andre saker. Hensikten er å vise på klager og det innklagede mediet at deres side av saken er hørt. Per Kokkvold mente at disse premissene skyldes rett og slett, som premissene selv poengterer, at det var en ekstraordinær situasjon.

Det er fordi vi ønsker å markere at vi faktisk må ta noen andre hensyn enn det vi normalt er nødt til å ta. Altså for å varsle og gi et signal til klagerne om at dette er ekstraordinært og at man dermed også må regne med at PFU vektlegger ting som man normalt ikke vektlegger så sterkt. Særlig informasjonsbehovet. (Kokkvold, 2015)

Også Ingrid Nergården Jortveit trekker frem det store informasjonsbehovet når hun skal svare på samme spørsmål. Også hun trekker frem sak 200A/11, som omhandler VGs rekonstruksjon fra Utøya.

Her var det et stort informasjonsbehov. I staren måtte nok det behovet gå på bekostning for mange andre hensyn. Da må det være stor takhøyde. Som på rekonstruksjonen, der var det nok vondt for mange å se det, men der måtte hensynet til offentligheten, dokumentasjonen og ettertiden gå foran. Det å få ut riktig, korrekt og sann informasjon er veldig viktig. Når det er så mange berørte og informasjonsbehovet er så stort så er utvalget det nødt til å gjøre det, for å få frem hva som har skjedd. Informasjonsbehovet ovenfor samfunnet må overgå vernehensyn. (Jortveit, 2015)

Det Nergården Jortveit her påpeker at utvalget er «nødt til å gjøre», dreier seg altså om å legge inn disse premissene jeg har omtalt over i teksten for å vise hvorfor informasjonsbehovet går foran.

Slik jeg tolker de tre informantene dreier det seg om at utvalget ønsket å forklare hvorfor de har gjort som de har gjort. Både Nergården Jortveit og Kokkvold peker på at disse spesifikke forklaringene jeg har lagt frem over, tilsier at det i 22.juli sakene var det usedvanlig stor informasjonsbehov. Videre krevde dette informasjonsbehovet en forklaring, slik Hausgjerd mener er bakgrunnen for premissene.

6.2 Ble noe gjort annerledes?

I samtale med informantene i denne oppgaven kom det frem at det ble tilrettelagt for noen rent praktiske unntak i saksbehandlingen av 22.juli 2011. Blant annet kom det frem under intervjuet med Hilde Hausgjerd at utvalget ønsket at det skulle være en utvidet klagefrist på sakene som omhandlet terrorsaken. Klagefristen var tidlige tre måneder, men ble allerede før 22.juli 2011 omgjort til seks måneder. Det ble vedtatt på et styremøte 1.oktober 2010. Klagefristen vil si hvor lang tid klageren har å klage på, fra og med publiseringsdatoen på det som blir klaget på. Utvalget ønsket med andre ord at potensielle klagere skulle ha muligheten til å klage også etter seks måneder fra publiseringsdato. Ifølge Hilde Hausgjerd ble dette begrunnet med sakens spesielle karakter, og at de derfor ikke ville være for rigide på dette området. Ifølge medlemmer av sekretariatet ble dette tolket som en oppfordring om å ikke være for rigide på regelverket. Det ble heller ikke nødvendig å forholde seg til denne oppfordringen fordi det ikke ble et relevant problem. Det vil si at det ikke kom inn noen klager der klagefristen var utgått.

Også reglene for samtykkeerklæring ble myknet opp, kom det frem etter intervjuet med Edgar Kokkvold. Denne informasjonen har vært vanskelig å bekrefte og medlemmer av utvalget har vært usikre på i hvilken grad dette stemte, og på hvilken måte dette var tenkt. Også Kokkvold var usikker på hvordan de rent praktisk så for seg dette. Samtykkeerklæring kreves i de saker der det klages på omtale av noen eller noe. Poenget med dette er at det ikke skal klages «over hodet» på noen eller noe. Dette vurderes ut ifra skjønn fra sekretariatets side.

I utgangspunktet kan alle klage. Dersom klager ikke er identisk med den eller dem saken gjelder, skal det som hovedregel innhentes samtykke fra disse. Når særlige forhold tilsier det, kan PFU bestemme at klagen behandles uten at samtykke er innhentet. I slike saker skal PFU samtidig drøfte om det skal gjøres unntak også fra hovedregelen om offentlighet i § 6. (Pressens Faglige Utvalgs vedtekter, § 5)

Men uavhengig av om reglene på dette også ble bestemt at skulle tøyes i denne prosessen, så ble heller ikke dette en reel situasjon.

Jeg mener likevel det er et interessant poeng at det ble diskutert og tatt opp problemstillinger rundt om det skulle gjøre unntak i regelverket i terrorsaken.

6.3 Endring i PFUs prinsipputtalelser

Fra tid til annen kommer PFU med det de omtaler som prinsipputtalelser. Dette kan være PFUs fortolkninger av Vær Varsom-plakaten og tekstreklameplakaten, eller konkrete uttalelser om blant annet retts og kriminalreportasjen (1992), der de blant annet sier noen om identifisering og omtale av offeret. Videre har utvalget uttalt seg om blant annet betegnelsen «nynazister» (1997), som er aktuell i sak 236/11 mot Eidsvoll Ullensaker Blad der Hans Rustad blir omtalt i en kommentarartikkel. Ifølge Kjetil Nyhuus i sekretariatet i PFU kan uttalelsene sees på som utvalgets meninger om prinsipper i presseetikken. Uttalelsene er samlet i PFUs hefte om presseetikk med Vær Varsom-plakaten, samt på pfu.no.

I sak 200/11 (inkluderer både klage a, b og c) skriver utvalget etter sin uttalelse at de vil vurdere å komme med en ny prinsipputtalelse i forbindelse med 22.juli 2011. Samme avsnitt gjentar de også i sak 209/11 (inkluderer både klage a og b) mot Dagbladet, og i sak 235/11 mot NRK Dagsrevyen.

De spørsmål klagen tar opp utgjør bare en del av de mange presseetiske problemstillinger i terrorsaken. Pressens Faglige Utvalg vil vurdere om man på et senere tidspunkt skal uttale seg om saken på et generelt grunnlag. (PFU-sak 200/11)

Det ble likevel aldri laget en ny prinsipputtalelse etter 22.juli. Men terrorsaken førte istedenfor til en endring i prinsipputtalelsen som omhandler ulykker og katastrofer. Uttalelsen ble først utgitt 15.juni 1988, men ble altså revidert 29.januar 2013 som en konsekvens av klagesakene etter 22.juli. Det er kun det første avsnittet i uttalelsen som ble revidert.

I uttalelsen fra 1988 stod det skrevet; *Ved større ulykker og katastrofer har avisene en klar forpliktelse både til å bringe informasjon om selve ulykken, og om reaksjonene på den.*

I uttalelsen fra 2013 ble det lagt til en formulering:

Ved større ulykker og katastrofer har mediene et klart informasjonsansvar, og en åpenbar rett til å bringe reaksjoner på hendelsen. Berørte og pårørende kan imidlertid være sterkt preget av det de har opplevd. De må derfor utvises særlig varsomhet ved formidling av reaksjoner fra disse, spesielt dersom reaksjonene publiserer direkte, og om situasjonen fortsatt er uavklart. (PFUs prinsipputtalelse om ulykker og katastrofe, revidert 2013).

Det ble altså lagt til en formulering som omhandler berørte og pårørende, og hensynet som Pressens Faglige Utvalg mener mediene må ta til dem. Som nevnt tidligere og som vil bli nevnt igjen i denne oppgaven, så var nettopp denne avveilingen mellom informasjon og hensynet til pårørende og berørte en sentral del av mange av klagen etter 22.juli.2011. Det ligger også i denne presisjonen at mediehverdagen har forandret seg på den måte at nyheter blir presentert og produsert kjappere enn bare for 10-15 år siden. Det skyldes ny teknologi og nettaviser.

I samtaler med de tre informantene har jeg forstått det slik at en ny uttalelse ville være meningsløst fordi det allerede lå et grunnlag i den allerede eksisterende uttalelsen.

Den prinsipputtalelsen vi hadde fra før av tok opp mye av det som var diskutert i 22.juli sakene. Det med katastrofer og ulykker. Vi trengte ikke noen ny, vi kunne bare tilpasse den vi hadde. (Jortveit, 2015)

Dette synet ble delt av Hilde Haugsgjerd, som også mente det holdt å modernisere de reglene som allerede lå til grunn.

Vi la bort en tanken om ny prinsipputtalelse fordi det kom en del saker som bidro til at PFU uttalte seg om hvor grensene gikk. Vi syntes også at mediene håndterte situasjonen bra. Det var veldig få overtramp, og ekstremt mye viktige og kloke etiske vurderinger. (Haugsgjerd, 2015)

6.4 Oppsummering

I dette kapittelet har jeg vist hvordan utvalget, i flere av klagesakene som omhandler 22.juli.2011, har lagt et premiss for sin uttalelse. Det har gjort ved å referere til at hendelsen for eksempel var «ekstreme», eller at 22.juli var «en dag uten sidestykke», og lignende. De tre informantene mente det dreier seg om at utvalget ønsket å forklare hvorfor de har gjort som

de har gjort, og at det har med det ekstreme informasjonsbehovet som oppstod i tiden etter 22.juli 2011.

Utvalget ønsket at sekretariatet skulle være mindre rigide på regelverket, på saker som angikk 22.juli 2011. Dette gjaldt regler om klagefrist og samtykkeerklæring. Dette ble aldri aktuelt da sekretariatet ikke møtte på disse problemstillingene.

Utvalget spådde underveis i klageprosessen at det ville komme en ny prinsipputtalelse. Det skjedde aldri fordi sekretariatet og utvalget mente det ikke var nødvendig, da det allerede forelå en prinsipputtalelse som var hensiktsmessig. Denne ble isteden tilpasset for å passe inn i de problemstillingene som utvalget møtte i 22.juli klagesakene.

7 Intervju med PFU

«Men denne situasjonen, det var så stort at Vær Varssomme plakaten normale regler må legges til side.» (Per Kokkvold, 2015)

I dette kapittelet vil jeg redegjøre for hva som kom frem under intervjuene med tidligere leder i Pressens Faglige Utvalg, Hilde Haugsgjerd, tidligere generalsekretær i Norsk Presseforbund, Per Edgar Kokkvold og fagarbeider/ organisasjonssekretær i PFU, Ingrid Nergården Jortveit. Noe er allerede blitt presentert i andre kapitler der utsagn eller sitater har vært relevante, mens noe er utelatt fra oppgaven på grunn av manglende relevans.

Per Edgar Kokkvold var generalsekretær i Norsk Presseforbund fra 1996 til 2013, som er grunnen til at han er relevant for denne oppgaven. Han jobbet tidligere som journalist og redaktør, og har i en periode også vært leder for Pressens Faglige Utvalg (1994-1996). Hilde Haugsgjerd er utdannet journalist, og har tidligere vært redaktør i blant annet Aftenposten og Dagsavisen. Hun var leder for PFU i perioden 2010 til juni 2014. Haugsgjerd har hatt en rekke styreverv, blant annet i Norsk Redaktørforening, Mediebedriftenes Landsforening og ved Universitetet i Oslo. Ingrid Nergården Jortveit har jobbet i PFU siden 2010. Hun har tidligere jobbet som journalist. Intervjuguiden ligger som et vedlegg i oppgaven.

7.1 Om tanker før klagen

Om hva slags tanker Hilde Haugsgjerd, som utvalgsleder, gjorde seg før klagen kom inn 22.juli sier hun dette:

Vi tenkte mye, og vi snakket mye om det før vi behandlet klagen, både mellom utvalgsmedlemmene og med andre. Vi var forberedt på at det skulle komme mange klager. Vi trodde det var sannsynlig. Det hadde dels med den enorme mengden med journalistikk som vi visste ville bli laget om dette. Når en sak får enorm mediedekning, så er det sannsynlig at det kommer en del klager bare av den grunn. Så berørte det jo vanskelige etiske problemstillinger, det visste vi jo. Det var en kjempe kriminalsak, som dreide seg i stor grad om unge mennesker. Vi visste at det kom til å bli avveininger mellom hva som er forsvarlig å skrive om, fordi det er en sak som angår hele Norge og hele offentligheten, opp mot de konkrete tingene som hadde skjedd. Det handler om sorg, fortvilelse, enkelt menneskers privatliv og unge mennesker. Vi visste at vi gikk inn i et landskap med vanskelige avveininger for de enkelte redaktørene. (Haugsgjerd, 2012)

Per Edgar Kokkvold var på tidspunktet da bomben smalt i regjeringskvartaler på reise i utlandet. Han fortalte at han kort tid etter mottok telefoner fra foreldregenerasjonen til ungdommene, fra aktive Arbeiderpartifolk. De var opptatt av at ungdommene som var blitt intervjuet på direkten kort tid etter hendelsen på Utøya, ikke hadde blitt behandlet som de burde ha blitt av mediene. Legg spesielt merke til den nederste delen av avsnittet der Kokkvold snakker om hvordan normale regler i Vær Varsom-plakaten må legges til side i enkelte tilfeller:

(...) Dette gikk på at mediene intervjuet ungdommer som åpenbart var traumatiserte, som kom rett fra skuddrama, fra vannet og fra nærdøden opplevelser, og som ble intervjuet i en situasjon der medier normalt ikke intervjuet mennesker. Jeg regnet med at det ville komme en del klager på dette. Den største overraskelsen var at det ikke kom noen slike klager. Jeg tror nettopp de disse ungdommen formidlet i en traumatisk situasjon, de var i høyeste grad oppegående, de behøvde ikke beskyttes mot seg selv, de hadde reflekterte synspunkter på hva som hadde skjedd, og de formidlet det på en måte som gjorde inntrykk og røret, og som berørte en hel verden egentlig. Så de oppfattet etter hvert antagelig at dette ikke var så farlig. Men hadde dette vært en bilulykke med to traumatiserte ungdommer så ville jo ikke noen medier funnet på å intervju dem. Men denne situasjonen, det var så stort at Vær Varsomme plakats normale regler må legges til side. Det sa jeg i et intervju og fikk kjeft for etterpå. Det var mange som sa at nettopp nå er Vær Varsom-plakaten viktig, og det er jeg jo enig i. Men på samme måte som om det ville være galt at man ikke skulle vise bilder av de tyske konsternasjonsleirene med bilder av døde mennesker, så er det noen som trumfer normale etiske normer. Det blir så stort. Også etter tsunamien ble det jo vist bilder man normalt ikke ville vist. (Kokkvold, 2015)

Jeg syntes dette svaret til Per Kokkvold var svært spennende, da han helt tydelig sier at enkelte regler må i noen tilfeller legges til side. I dette svaret ligger det, som nesten kan sees på som en rød tråd gjennom oppgaven, er informasjonsbehovet veid opp mot hensynet til pårørende, eller hensynet til privatlivets fred. Slik jeg forstod det etter samtalen med Kokkvold, dreier dette seg om at informasjonsbehovet var så ekstremt at etikk måtte vike. I dette tilfellet så måtte punkt 4.6 om å ta hensyn til hvordan omtale av ulykker og kriminalsaker kan virke på ofre og pårørende, vike.

Ingrid Nergården Jortveit svarer dette på spørsmålet om hva slags tanker hun gjorde seg før PFU mottok klager vedrørende 22.juli 2011:

Først tenkte vi at det ville komme veldig mye klager. Bare vanlige ulykker kan jo skape mye medieomtale, og her var det jo i tillegg så mange berørte. Den første henvendelsen kom jo bare noen

timer etter bomben, selv om det tok en stund før den første formelle klagen kom inn. Da tenkte vi at vi bare må behandle dette på vanlig vis. Vi må forenkle hvis det var opplagt ikke brudd, og sette i gang en klage om vi var i tvil. Men vi tenkte også at Vær Varsom-plakaten ville stå ganske greit. At punktene fungerte også i denne situasjonen. Vi hadde jo aldri før opplevd en terroraksjon med den type mediedekning. (Jortveit, 2012)

7.2 Hvordan ble klagen behandlet

På spørsmål om hvordan utvalget/sekretariatet gikk i gang med å behandle sakene som omhandler 22.juli svarte Hilde Haugsgjerd:

Sakene ble behandlet helt vanlig. Sekretariatet utredet, vurderte og skrev forslag til uttales, og vi behandlet saken. Men vi var veldig opptatte av å behandle de klagen som kom ordentlig. Jeg tror alle PFUs medlemmer, og sekretariatet, jobbet ekstremt samvittighetsfullt, grundig og tenkte seg nøye om. (Haugsgjerd, 2015)

Per Kokkvold svarte:

Jeg leste selv alle klagen. Noen klager tok jeg bare med saksbehandler, det var de jeg mente var åpenbare og som fikk forenklet saksbehandling. Når jeg var i tvil så trakk jeg inn hele sekretariatet. Alle de store sakene som fikk mye oppmerksomhet ble diskutert av hele sekretariatet før vi kom med forslag til uttalelse. I alle saker som er vanskelig så gjør vi dette. (Kokkvold, 2015)

Med dette tolker jeg at Per Kokkvold mener 22.juli klagesakene fikk en helt normal saksbehandling. Videre sier han:

PFU og sekretariatet vil jo si at vi behandler alle saker med samme alvor. Men slik er den menneskelig natur at man bruker mer tid på ting der det er stor medieoppmerksomhet rundt og der vi vet at det er mange mennesker som vil følge oss i kortene. Det ble nå kanskje diskutert grundigere, de store sakene, enn det vi gjør ellers. Men ikke sånn at det var påfallende, men det blir jo gjerne sånn når man vet at de sitter masse journalister å føler med på dette. (Kokkvold, 2015)

Ingrid Nergården Jortveit fortalte at klagen ble fordelt på vanlig måte, og saksgangen var som i alle andre saker. Videre ble de tre informantene spurt om klagen 22.juli ble behandlet annerledes enn vanlig klager. Hilde Haugsgjerd svarte:

Sekretariatet og utvalget er trent i etisk refleksjon. Vi prøver å forholde oss ordentlige, profesjonelt og menneskelig ordentlig til oppdraget vårt. (...) Vi var nok ekstra bevisst vår rolle, ekstra bevisst hva slags bestemmelser vi var satt til å forvalte, ekstra bevisste at vi ikke skulle trå feil. Vi visste at her hadde det vært redaktører som hadde gjort en veldig krevende jobb, og som vi ikke hadde grunn til å tro at ikke gjorde sitt aller beste for å trekke de etiske grensene riktig. Og vi visste at det var mange mennesker der ute, som mediene fortalte den tragiske historien til, som var i en veldig sårbar situasjon og som vi skulle ivareta interessene til. (Haugsgjerd, 2015)

Ingrid Nergården Jortveit påpekte at hun opplevde at sekretariatet var ekstra bevisste på at saksgangen var så vanlig som mulig, på lik linje med Haugsgjerd som påpekte at utvalget var ekstra bevisste sin rolle.

Nei, jeg føler ikke det. Det var vanlig saksgang. Jeg kan ikke se at vi gjorde noe annerledes. Men vi var kanskje ekstra bevisste på å tenke at dette må være på vanlig måte, at det er viktig at alt er så vanlig som mulig. (Jortveit, 2015)

Også Per Kokkvold svarte enkelt og greit nei på spørsmålet om sakene ble behandlet annerledes:

Nei, jeg vil ikke det. Kanskje brukte vi mer tid på å diskutere sakene i plenum i sekretariatet. (Kokkvold, 2015)

7.3 Hvilke kriterier ble brukt?

De tre informantene ble også stilt spørsmålet som utgjør selve kjernen i denne oppgaven; Hvilke kriterier ble brukt i utvalgets vurdering av klagesakene som omhandler 22.juli 2011? Kokkvold svarte:

Utvalget er nødt til å legge Vær Varsom-plakaten til grunn, og det gjorde vi også i hver eneste sak om 22.juli. Vi har noen eksempler behandlinger på at PFU har ikke felt men uttalt kritikk. Noen ganger er det samtidig som vi viser til en paragraf, og noen ganger har vi ikke vist til en paragraf. I de tilfellene har vi ikke felt fordi vi ikke har hatt et punkt å vise til, men likevel hatt et prinsipp som er opplagt og kritikkverdigg. (Kokkvold, 2015)

Ingrid Nergård Jortveit sa:

Vi brukte helt vanlige kriterier, som tidligere saker og Vær Varsom-plakaten. Først leste vi klagen, så var det tilsvarende, også så vi opp mot hva det er brudd på i Vær Varsom-plakaten. I tillegg bruker vi

det som er uttalt i tidligere saker. Se på bildene av Breivik på forsiden. Det har jo aldri vært sånn at forsiden har noe annet enn innholdet i avisen. Vi kan ikke lage en ny presseetikk. Det er viktigere enn som så i et 100 års perspektiv. Vi kan ikke lage nye lover fordi vi ikke likte de forsidene. Vi må stå som samfunnsinstitusjon, og de verdiene vi kjemper for. Vi må se om systemene holder, og bruke de lovene vi har. Og så må vi se om den holder. (Jortveit, 2015)

Vær Varsom-plakaten og tidligere uttalelser gikk igjen også hos Hilde Haugsgjerd.

Vi brukte de kriteriene vi alltid bruker. Vi anvender Vær varsom plakats bestemmelser og den veiledning som tidligere saker gir oss. Også bruker vi vårt beste skjønn. Forskjellen var bare at grenseoppgangen og problemstillingen ble satt sånn på spissen, fordi saken hadde den karakteren den hadde.

Hvordan satt på spissen?

Fordi det dreide seg om så mange, fordi det dreide seg om noe som var så ekstremt vondt og brutalt. Det berørte hele samfunnet, ikke bare en familie eller en bygd, og ved at det dreide seg om unge mennesker. (Haugsgjerd, 2015)

Som jeg har utdypet i kapittel 2 så skal Vær Varsom-plakaten være PFUs rettesnor for behandling av klagesaker, ifølge PFUs egne vedtekter.

Som retningslinjer for sitt arbeid vil Pressens Faglige Utvalg legge til grunn: «Vær Varsom-plakaten», som ble vedtatt av Norsk Presseforbund i 1936 og senere revidert, siste gang i 2013, «Redaktørplakaten», utarbeidet i 1953 av Norske Avisers Landsforbund og Norsk Redaktørforening, revidert i 1973, og «Tekstreklameplakaten», vedtatt av Norsk Presseforbund i 1925, og revidert siste gang i 2013. (Vedtekter for Pressens Faglige Utvalg, § 2.)

7.4 Informasjonsbehovet som en utfordring

Ett av spørsmålene jeg stilte var hva informantene følte var mest utfordrende med å behandle klagesakene om 22.juli.2011. Dette var et særdeles åpent spørsmål og jeg var i grunn usikker på om spørsmålet i det hele tatt var fruktbart. Likevel valgte jeg å inkludere, som skyldes i stor grad min egen nysgjerrighet. Det at svarene fra alle tre informantene skulle være så like overasket meg derfor stort. Spørsmålet viste seg å være særdeles relevant for denne oppgaven. De tre pekte nemlig, uavhengig av hverandre som jeg har klargjort i metodekapittelet, på balansen mellom informasjonsbehovet og hensynet til pårørende eller hensynet til privatliv.

Hilde Haugsgjerd påpekte hvor vanskelig denne avveiningen var:

Den største utfordringen var den som dreide seg om å vurdere grenseoppgangen mellom hva som hadde offentlighetens interesse, fordi det var Norges historie og berørte hele nasjonene. Her kommer nyhetskriteriet inn så til de grader, opp mot bestemmelser i VVP om å ta hensyn til mennesker i sorg, opp mot at det dreide seg nesten om barn, opp mot at det berørte ting som tilhører privatsfæren som folks følelser og reaksjoner. Det var det vanskeligste, det å avveie de to hensynene mot hverandre. (Haugsgjerd, 2015)

Denne problemstillingen møter både sekretariatet og utvalget i andre saker også, som Kokkvold peker på under. Men det faktum at alle tre trakk frem dette som en av de vanskeligste problemstillingen sier noe om i hvilken grad det ble aktuelt i sakene om 22.juli. Det er på ingen måte noen overraskelse at nettopp dette hensynet er relevant i en sak som terrorsaken, men det er vel sjelden dette hensynet har blitt utprøvd på samme måte som i 2011.

Det var mindre utfordringer enn jeg trodde fordi vi hadde redskapene til å behandle dette. Men hele tiden så måtte vi jo vurdere informasjonsbehovet opp mot behovet for privatlivets fred og behovet for ro rundt det som ble rammet. Men dette er jo også problemstillinger vi må forholde oss til eller i saksbehandlinger i PFU. Men det var jo denne enorme interessant opp mot ro og fred for de involverte. (Kokkvold, 2015)

Som Kokkvold, mente også Ingrid Nergård Jortveit at prosessen med å behandle klagesakene var mindre vanskelig enn hun hadde sett for seg. Men også Nergård Jortveit pekte på den vanskelig avveiningen mellom informasjon og vern som utfordrende med denne prosessen.

Det var nok enklere enn jeg trodde. For det første fikk vi ikke så mange klager, også var det ikke de vanskeligste presseetiske vurderingene. Vi hadde vært gjennom lignende presseetiske dilemmaer før. Men det var et utrolig stor informasjonsbehov ovenfor samfunnet som skulle sees opp mot vernehensyn. (Jortveit, 2015)

7.5 Oppsummering

I dette kapittelet har jeg gjennomgått intervjuene med de tre informantene i denne oppgaven. I denne oppsummeringen vil jeg fokusere på kjernen i oppgaven, nemlig informantene syn på hvilke kriterier som ble brukt i prosessen med å behandle klagesaker som omhandler terroren

22.juli 2011. Som jeg har vist i kapittel 5 så viser analysen min at det ble tatt i bruk tre ulike kriterier, som jeg har oppsummert i tabellen under:

Tabell 3: Kriterier for utvalgets argumenter

Klage	Innklaget	Argument 1	Argument 2	Argument 3	Kriterier
238/11	Adresseavisen	Tidspunkt for publisering Hensyn.	Familiens ønske om ikke publisering (hensyn)	Offer har ikke fremtredende offentlig rolle	VVP
236/11	Eidsvoll Ullensaker Blad	Nazist særlig belastende ord	Manglende dekning for å si nazist	For nær kobling mellom Rustad og ABB.	Prinsipputtalelse, VVP
286/11	Stavanger Aftenblad	Tidspunkt for publisering. (Ikke mottatt dødsbudskap) Hensyn.	Etablert praksis for å ikke trykke bilder av døde mennesker.		VVP, tidligere fellelser
206/11	Dagsavisen	Tidspunkt for publisering. (Ikke mottatt dødsbudskap) Hensyn.	Etablert praksis for å ikke trykke bilder av døde mennesker		VVP, tidligere fellelser
319/11	ABC Nyheter	Innhold og form for detaljert	Unødvendig belastende for pårørende. Hensyn.	Identifisering	VVP
026/12	NRK	Identifisering	Hensyn til pårørende.		VVP
179/12	NRK	Skjulte arbeidsmetoder	Kildene vår åpne, ikke behov for kildevern (som NRK hevdet)		VVP
253/12	Vi Menn	Ikke berettiget behov (informasjonsbehov)	Fare for at omtalte blir offentlig syndebukk.	Identifisering ikke nødvendig	VVP

Per Kokkvold pekte på Vær Varsom-plakaten som kriteriet, som jo er det kriteriet som står mest sentralt hos Pressens Faglige Utvalg. Dette sammenfaller med analysen, som viser at Vær Varsom-plakaten er benyttet i samtlige av klagesakene som ble felt for *brudd på god presseskikk*. Det er på ingen måte overraskende fordi dette dokumentet er også, som nevnt tidligere, nedfelt i Pressens Faglige Utvalgs egne vedtekter som retningslinjer for utvalgets arbeid.

Som retningslinjer for sitt arbeid vil Pressens Faglige Utvalg legge til grunn: «Vær Varsom-plakaten», som ble vedtatt av Norsk Presseforbund i 1936 og senere revidert, siste gang i 2013, «Redaktørplakaten», utarbeidet i 1953 av Norske Avisers Landsforbund og Norsk Redaktørforening, revidert i 1973, og «Tekstreklameplakaten», vedtatt av Norsk Presseforbund i 1925, og revidert siste gang i 2013. (Vedtekter for Pressens Faglige Utvalg, § 2.)

Sammen med Vær Varsom-plakaten pekte Ingrid Nergården Jortveit på det hun omtalte som «vanlige kriterier». Det vil med andre ord si tidligere saker og prinsipputtalelser, som igjen samsvarer med analysen. Jeg liker godt forklaringen til Jortveit, der hun peker på hvorfor det er viktig å holde seg til de kriteriene som er satt: (forsidene hun nevner referere til flere klager på både VG og Dagbladet. De ble klaget inn for gjentatte forsider med bilde av Anders Behring Breivik).

Vi kan ikke lage en ny presseetikk. Det er viktigere enn som så i et 100 års perspektiv. Vi kan ikke lage nye lover fordi vi ikke likte de forsidene. Vi må stå som samfunnsinstitusjon, og de verdiene vi kjemper for. Vi må se om systemene holder, og bruke de lovene vi har. Og så må vi se om den holder. (Jortveit, 2015)

I tillegg til de to å nevne Vær Varsom-plakaten og tidligere saker som kriterier, så nevnte også Hilde Haugsgjerd skjønn som er kriteriet. Dette med skjønn er et aspekt ved klagebehandlingen jeg har omtalt så vidt tidligere i denne oppgaven og som helt klart bør adresseres. Det er et poeng at presseetikken kun gir veiledende normer, som igjen må anvendes på den konkrete situasjonen. Omstendigheter og situasjoner varierer fra sak til sak, og det er derfor viktig å påpeke at retningslinjene er veiledende og generelle. Jeg vil derfor absolutt slutte meg til Hausgjerds konklusjon om at skjønn er et viktig kriterie i behandlingen av disse klagesakene. Men det er nok et poeng at det er et kriterie som naturlig blir brukt i hver eneste av disse klagesakene nettopp fordi Vær Varsom-plakaten krever grader av skjønn for å kunne bruke disse retningslinjene. Skjønn er en måte å forholde seg til og å vurdere et sett med regler. Dersom reglene ikke helt tydelig er tilpasset hver eneste situasjon, så er en nødt til å utøve skjønn for å kunne avgjøre problemstilling opp mot de gitte veiledningene. Vær Varsom-plakaten er nettopp, som nevnt, et sett med veiledende normer som krever utøvelse av skjønn for å kunne tas i bruk.

Som jeg har vist i analyse kapittelet, og som vist i tabellen over, så ble det altså brukt tre ulike kriterier i Pressens Faglige Utvalgs uttalelser i klagesakene som omhandler 22.juli.2011. Så hvor sammenhengende er min analyse med svarene de tre informantene ga? Jeg vil si det er nokså konsistens, da alle tre først og fremst pekte på Vær Varsom-plakaten som et kriteriet. Min analyse viser også at dette kriterier ble brukt for å avgjøre alle sakene som ble felt for brudd på god presseskikk. Også i sakene om ikke ble felt var Vær Varsom-plakaten et element i hver eneste uttalelse, selv om det ikke nødvendigvis ble trukket frem et punkt som ikke var brutt. På dette kriterier var det altså en helhetlig sammenheng mellom min analyse og informantenes svar. Videre avdekket min analyse at tidligere klagesaker ble brukt som et kriteriet, noe to av informantene bekreftet i intervjuene. Dette kriterier ble riktignok brukt kun to av sakene som ble felt for brudd på god presseskikk, men min oppfatning er at dette er et vanlig kriteriet som blir brukt regelmessig. Det siste kriteriet min analyse avdekket, som var prinsipputtalelser, var det derimot ingen av informantene som nevnte. Dette ble riktignok brukt i kun en av sakene (sak 236/11), som omhandler bruken av begrepet nazisme. Det er med andre ord ingen sammenheng mellom min analyse på dette punktet, og intervjuene med informantene. Som nevnt tidligere (kapittel 5) ble denne spesifikke prinsipputtalelsen formulert etter PFU-sak 028/97, og jeg har også reflektert over hvordan disse kriteriene derfor kan ansees som like. Likevel valgte jeg i denne oppgaven å holde de to kriteriene avskilt, fordi prinsipputtalelser i seg selv er noe annet en tidligere saker (selv om noen av prinsipputtalelsene er basert på tidligere saker). Ved å nevne dette mener jeg bare å forsøke å se om det kan ligge en forklaring i hvorfor informantene ikke nevnte prinsipputtalelser som et kriteriet i denne sammenhengen. Jeg må likevel konstatere at det på dette kriteriet ikke var konsist mellom mine analyser og informantenes uttalelser.

I tillegg kom det frem i dette kapittelet av oppveiingen mellom et informasjonsbehov i samfunnet opp mot hensynet til pårørende, involverte og ofre var blant utfordringene med å behandle klagene som omhandler 22.juli.2011. Samtlige av informantene forventet også flere klager enn det som PFU faktisk mottok. Videre var alle tre informantene opptatt av at klagene fikk en normal saksgang, samtidig som de alle nevnte at både sekretariatet og utvalget var mer en «normalt» opptatt av at alt skulle gå riktig for seg.

8 Avslutning

«Når punktene og presseetikken ble laget så var det ikke så mange terroraksjoner. Men jeg føler at den står seg. Vi følte aldri at vi manglet noen punkter, at vi ikke fikk fanget opp ting, eller at presseetikken ikke holdt. Den stod støtt. Det dukket aldri opp noen helt fremmede problemstillinger.» (Ingrid Nergården Jortveit, 2015)

Denne oppgaven har hatt til hensikt å se på Pressens Faglige Utvalgs behandling av klagesakene på medieoppslag som omhandler 22.juli. 2011. Jeg har til å i denne oppgaven gjennomgått klagesakene, sett på elementer med prosessen som har vært annerledes enn ved vanlige omstendigheter og gjennomgått hvordan de tre informantene selv oppfattet at klagesakene ble gjennomgått og behandlet. Først og fremst har jeg sett på kriterier som ble brukt i behandlingen av klagesakene som omhandler 22.juli.2011. I dette kapittelet skal jeg oppsummere hva jeg har funnet ut av, og se hvordan det kan gi svar på problemstillingen som denne oppgaven tar utgangspunkt i.

8.1 Problemstilling og mine funn

Som jeg har vist så har Pressens Faglige Utvalg fulgt de kriterier som er nedfelt av utvalget selv, og som har vært rettesnor for Pressens Faglige Utvalg så lenge det har eksistert. Det vil si at i behandlingen av selve klagesakene så har prosessen fungert som den skal, og med den hensikt det er satt til.

Som retningslinjer for sitt arbeid vil Pressens Faglige Utvalg legge til grunn: «Vær Varsom-plakaten», som ble vedtatt av Norsk Presseforbund i 1936 og senere revidert, siste gang i 2013, «Redaktørplakaten», utarbeidet i 1953 av Norske Avisers Landsforbund og Norsk Redaktørforening, revidert i 1973, og «Tekstreklameplakaten», vedtatt av Norsk Presseforbund i 1925, og revidert siste gang i 2013. (Vedtekter for Pressens Faglige Utvalg, § 2.)

Jeg har altså sett på hvilke kriterier som lå til grunn for PFU sin vurdering av klagene over medieoppslag om 22.juli 2011. Ifølge min analyse så viser den at Pressens Faglige Utvalg har benyttet seg av tre ulike kriterier; Vær Varsom-plakaten, tidligere saker samt PFUs egne prinsipputtalelser. Pressens Faglige Utvalg er en seriøs institusjon, med dyktige fagfolk, som er forankret i etikken av journalistyrket. Det var aldri noen mistanke som at Pressens Faglige Utvalg skulle ha behandlet klagesakene vedrørende 22.juli.2011 på en uriktig eller uetisk måte. Men 22.juli.2011 preget hele samfunnet. Det preget politikerne som utsatte

valgkampanjen, leger og sykepleiere som droppet ferie for å pleie skadde ungdommer og politiet som istedenfor å være tilstede i rosetoget for å være på vakt som de pleier, denne gangen deltok i markeringen. Hensikten med oppgaven har derfor vært å se på hvordan 22.juli.2011 påvirket medlemmer og ansatte i Pressens Faglige Utvalg. Så når konklusjonen min er at alle forskrifter og vedtekter ble fulgt i klagebehandlingen av saker som omhandler 22.juli.2011 så er det på ingen måte noen overraskelse. Jeg vil likevel hevde at deler av prosessen har vært annerledes enn ved vanlig klagegang. Dette vil jeg forklare og utdype litt lengre ned i denne avslutningen. Men først vil jeg se på noen perspektiver som kan si noen om hvorfor Pressens Faglige Utvalgt ikke hadde behov for eller valgte å inkludere nye kriterier i sin behandling av klagesakene som omhandler 22.juli.2011.

Mediedekningen 22.juli.2011 førte ikke til noen nye utfordringer og problemstillingen rent presseetisk. Både Per Kokkvold og Ingrid Nergården Jortveit uttalte at 22.juli-klagesakene ikke inneholdt problemstillinger som Vær Varsom-plakaten ikke dekket, eller som de ikke hadde vært borte i før. Det kan med andre ord være slik at selv om 22.juli.2011 så var ekstrem på mange måter, så førte det ikke til uante og annerledes etiske vurderinger for redaktører i det ganske land, enn det andre situasjonen gjør. Kanskje mer tilspisset, men ikke helt nye typer problemstilling. I hvert fall ikke ble ingen slike meldt inn til Pressens Faglige Utvalg, skal vi tro Kokkvold og Jortveit.

Jeg kan ikke huske en eneste gang at vi sa; dette er problematisk, men vi har ikke noen punkter i Vær Varsom-plakaten å knytte det til. Det var godt å se at dette er et redskap som fungerer i de aller fleste situasjonen. (Kokkvold, 2015)

Kokkvolds synspunkt ble som nevnt delt av Ingrid Nergården Jortveit, som også pekte på at Vær Varsom-plakaten var dekkende for de problemstillingene som ble klaget inn. Nergården uttalte også at de presseetiske dilemmaene som kom inn ikke var av de vanskeligste, og at de hadde vært igjennom lignende dilemmaer før. Det er alltid en mulighet for at det var presseetiske problemstillinger etter 22.juli.2011 som ikke var dekket opp av Vær Varsom-plakaten, og som skapte mye hodebry for redaktører og journalister. Men ifølge Kokkvold og Nergården Jortveit så ble i hvert fall ikke de problemstillingen klaget inn til PFU.

Når punktene og presseetikken ble laget så var det ikke så mange terroraksjoner. Men jeg føler at Vær Varsom-plakaten står seg. Vi følte aldri at vi manglet noen punkter, at vi ikke fikk fanget opp ting, eller

at presseetikken ikke holdt. Den stod støtt. Det dukket aldri opp noen helt fremmede problemstillinger. (Ingrid Nergården Jortveit, 2015).

Det er interessant dersom det var slik, at 22.juli.2011 ikke skapte helt fremmede problemstillinger. Mitt inntrykk da jeg først begynte på denne studien var jo nettopp at det var en del presseetiske problemstillinger med 22.juli som var nye og vanskelige, slik som bildene av de døde kroppene dekket i hvite duker fra Utøya. Eller den døde kvinnen som ble avbildet foran et bombet Regjeringskvartalet. Førstnevnte ble aldri klaget inn til Pressens Faglige Utvalg. Dagsavisen og Stavanger Aftenblad, som trykket bildet av den døde kvinnen foran Regjeringskvartalet, ble begge felt for brud på god presseskikk. Men underveis i arbeidet med denne studien så har jeg også forstått at selv om disse presseetiske utfordringene virket nye og vanskelige for meg, så er det problemstillinger som Pressens Faglige Utvalg tidligere har vært borte i. Det er med andre ord ikke helt nye dilemmaer som Pressens Faglige Utvalg ikke har håndtert tidligere, jamfør avsnittet «vis ikke bilder av døde mennesker», i kapittel 5.

Et annet element med denne klageprosessen var nok også fokuset det fikk i medier og i samfunnet. Det var mye mediedebatt i samfunnet i tiden etter 22.juli, og det var mye fokus på mediene rolle opp i det hele. Om dette sa Per Kokkvold:

PFU og sekretariatet vil jo si at vi behandler alle saker med samme alvor. Men slik er den menneskelig natur at man bruker mer tid på ting der det er stor medieoppmerksomhet rundt og der vi vet at det er mange mennesker som vil følge oss i kortene. Det ble nå kanskje diskutert grundigere, de store sakene, enn det vi gjør ellers. Men ikke sånn at det var påfallende, men det blir jo gjerne sånn når man vet at de sitter masse journalister å følger med på dette. (Kokkvold, 2015)

Mitt inntrykk er at dette mediefokuset, samt alvoret i situasjonen, førte til at både sekretariatet og utvalget var opptatt av at saksgangen skulle gå om mulig enda mer «korrekt og riktig» for seg. Alle involvert i denne prosessen visste at avgjørelser og fellelser ble nøye fulgt med på av både publikum og medier. Hilde Hauggjerd understreket oppfatningen min om at klagesaken ble gått ekstra nøye i sømmene. Men Hauggjerd forklarte ikke denne nøydsomheten med mediefokuset, men heller alvoret i situasjonen:

Vi var nok ekstra bevisst vår rolle, ekstra bevisst hva slags bestemmelser vi er satt til å forvalte, ekstra bevisste at vi hvis trådte feil, at hvis vi lot noe gå fri som ettertiden helt opplagt skjønte at var feil, så ville vi gjøre det vi kunne for å unngå det. Vi visste at her hadde det vært redaktører som hadde gjort en

veldig krevende jobb, og som vi ikke hadde grunn til å tro at ikke gjorde sitt aller beste for å trekke grensene riktige. Og vi visste at det var enkelt mennesker der ute som var i en veldig sårbar situasjon og som vi skulle ivareta interessene til (Haugsgjerd, 2015).

Haugsgjerd forklarer altså den «ekstra bevisstheten» rundt egen rolle med et ansvar for å gjøre alt riktig i denne situasjonen. Men uavhengig bakgrunnen for hvorfor hun mener utvalget var ekstra bevisst sin rolle, så understreker det min inntrykk av at både utvalg og sekretariatet var ekstremt opptatt av at avgjørelsene skulle bli riktige og at sakene skulle behandles etter riktige kriterier. Det blir noe rart med å si at de var «ekstra» opptatt av dette enn normalt, fordi jeg tror Pressens Faglige Utvalg strekker seg langt for å være profesjonelle og nøye i alle saker som blir behandlet hos dem. Likevel sitter jeg igjen med et inntrykk etter hele denne prosessen med å analysere alle klagesakene og samtalene med informantene, om at alle involverte i klagebehandlingen av 22.juli-sakene var nettopp ekstra opptatt av at dette skulle bli riktig. Som jeg nevnte innledningsvis i dette kapittelet så mener jeg det var elementer med klagebehandlingen som ble påvirket at det var nettopp 22.juli.2011 de dreide seg om. Dette med at både utvalg og sekretariatet var ekstremt opptatt av at alt skulle gå riktig for seg, mener jeg er et slikt element.

Et annet element er, som jeg har vist i kapittel 6, helt konkrete hensyn som ble tatt i denne klageprosessen. Hilde Hausgjerd mente det var blitt gjort unntak i klagefristen. Per Kokkvold mente å huske det var blitt gjort unntak i samtykkeerklæringer. Som jeg har gjennomgått i kapittel 6 ble det ikke nødvendig å anvende noen av disse unntakene, og det var også vanskelig å fastslå i hvilken grad noen av de faktisk ble bestemt. Likevel mener jeg det vitner om at utvalget og sekretariatet var åpne for å gjøre unntak fordi det var 22.juli.2011 det her var snakk om. De to terrorangrepene den dagen påvirket oss alle, også de ansatte i sekretariatet og i utvalget, noe som har påvirket også i denne prosessen. Med det så mener jeg ikke at utvalget har opptrådt kritikkverdig eller galt. Som jeg har gjennomgått ovenfor så mener jeg utvalget tvert imot opptrådte profesjonelt og behandlet klagesakene som vedtekter og presseetikken tilsier at de skal behandles.

8.2 Det store informasjonsbehovet

I denne oppgaven har jeg avdekket hvordan informasjonsbehovet veid opp mot vernehensyn var en stor del av klagebehandlingen som omhandlet 22.juli.2011. Av de åtte mediene som ble felt, så ble hele fem av dem felt for brudd på Vær Varsom-plakatens punkt 4.6.

Ta hensyn til hvordan omtale av ulykker og kriminalsaker kan påvirke ofre og pårørende. Identifiser ikke omkomne eller savnede personer uten at de nærmeste pårørende er underrettet. Vis hensyn ovenfor mennesker i sorg eller ubalanse. (VVP, punkt 4.6, revidert i 2008)

Dette punktet tar jo for seg vernehensynet i denne vanskelige avveiingen. I hele fem av åtte saker som ble felt mente altså utvalget av vernehensynet gikk foran informasjonsbehovet. Men i sakene som *ikke ble felt for brudd på god presseskikk* dreide fire av sakene som den samme problematikken. I disse fire sakene (200ABC/11, 253/11, 274/11 og 186A/12) mente utvalget at informasjonsbehovet var viktigere en vernet til enkeltmennesket. Som jeg har nevnt tidligere i denne oppgaven så må utvalget i enhver sak benytte seg av skjønn for å avgjøre om det er presseetisk riktig eller ikke. I blant må noen hensyn overtrampe andre. I intervjuet med Per Kokkvold pekte han på at punkter i Vær Varsom-plakaten i blant må vike i slike ekstreme situasjoner som 22.juli.2011 var (fra kapittel 7). Ingrid Nergården Jortveit forklarer denne balansen slik:

Her var det et stort informasjonsbehov. I starten måtte nok det behovet gå på bekostning av mange andre hensyn. Da må det være stor takhøyde. Som på rekonstruksjonen. Det var det nok vondt for mange å se det, men der måtte hensynet til offentligheten, dokumentasjonen og ettertiden gå foran. Det å få ut riktig, korrekt og sann informasjon er veldig viktig. (...) Informasjonsbehovet ovenfor samfunnet må overgå vernehensyn.

Så blir listen lavere når det gjelder etikk, når det er et stort informasjonsbehov?

Nei, det spørs på saken. Det er ikke noe fast list. Her kommer skjønnet inn. Det er akkurat som identifisering. Noen ganger gjør man det, noen ganger ikke. Det har med sakens alvor, omfang og karakter. Det har med alle disse bitene rundt som tilsier at her identifiserer vi, for her er hensynet til informasjon størst. Det er for eksempel viktig å vite hvem denne personen er. Det er større enn hensynet til å verne han eller hennes privatliv. Det er sånn man gjør i alle saker, det er ikke matematikk. Dette er et skjønn som også jussen har. Store saker og store katastrofer, som rammer mange, vil nødvendigvis omtales mer detaljert og på en annen måte enn en privat katastrofe. Det er som en brann i en by. En brann i en byblokk, der vil man identifisere hvor det har skjedd. Men i en brann i et hus på et jorde i en bygd, der trenger ikke så mange å vite om det fordi det er ikke så mye fare for omgivelsene rundt. Da må man ta hensyn til at eventuelle omkomne ikke er identifisert for pårørende ennå. Da skal man være forsiktig. Men i byen er hensynet til at folk skal ut, at folk skal evakueres fort. Da vil hensynet til samfunnet gå foran. Sånn er det i hver sak. Og i 22.juli er jo spesiell fordi så utrolig mange er berørte

det ble et utrolig stort informasjonsbehov. Hele samfunnet var berørt på en helt annen måte enn det vi noen gang har sett. Saken må sees i lys av dette.

Denne oppdagelsen handler om kjernen av presseetikken. I kapittel to omtalte jeg pressens samfunnsoppdrag, hvor jeg slo fast at pressens informasjonsoppgave var en viktig del av dette. Samtidig påpekte jeg hvordan personvernet har vært presseetikkenes primære anliggende. I klagebehandlingen av 22.juli.2011 ble altså dette skjæringspunktet mellom en av pressens primære oppgaver, og pressens primære vernehensyn den største utfordringen. Det er jo nettopp dette som er kjernen i hva som utgjør presseetikkenes oppgave; å vurdere når slike skadevirkninger er større enn verdien av omtalen. Det handler om informasjonskravet kontra kravet om å vise hensyn. Det handler om verdien av flest mulig opplysninger ut til publikum, vurdert opp mot skadevirkninger og unødige lidelse for den enkelte. (Brurås, 2006, s.8).

8.3 Oppgavens bidrag, samt svakheter og stryker

Styrken ved denne studien er at den gir en bilde av hvordan Pressens Faglige Utvalg oppfattet og forholdt seg til klagesakene om 22.juli.2011. Studien gir en innsikt i hvilke problemstillinger som viste seg å være mest utfordrende for utvalget, da informasjonsbehovet veid opp mot andre hensyn flere ganger har blitt trukket frem som en utfordring i denne prosessen. Oppgaven bekrefter på mange måter at Pressens Faglige Utvalg i sin behandling av klagesakene var profesjonelle og etiske. Likevel mener jeg er slik studie er viktig og relevant fordi 22.juli.2011 påvirket hele samfunnet på så mange måter. Derfor er det også viktig å gå Pressens Faglige Utvalg i sømmene, for å se hvordan de ble påvirket av denne hendelsen. En svakhet er likevel at oppgaven ikke sier noe om klagerens opplevelse av behandlingen. På en måte kan oppgaven anklages for å være ensidig fordi det kun tar for seg Pressens Faglige Utvalgs side av behandlingen, da klagerens synspunkt kunne ha vært relevant for problemstillingen. Det kunne også ha styrket oppgavens innhold om informasjonsbehovet veid opp mot vernehensyn. Dessverre var det ikke plass til dette innenfor rammene av denne oppgaven. En annen svakhet med denne studien er at den er basert på en viss grad av fortolkninger. Jeg har vanskeligheter for å se hvordan jeg skulle ha studerte Pressens Faglige Utvalg og deres behandling av 22.juli.2011 uten noen form for fortolkning, men det er likevel viktig å huske på i eventuell anvendelse av denne forskningen.

Denne oppgaven bidrar med forskning på et lite felt innen 22.juli-forskningen som, så vidt meg bekjent, ikke har blitt utforsket. Den bidrar til å belyse relevant informasjon om Pressens Faglig Utvalgs håndtering av 22.juli.2011, som til nå ikke har vært undersøkt.

8.4 Videre forskning

I uformelle samtaler med de ansatte i PFUs sekretariat har det ved flere anledninger blitt uttrykt overraskelse over at det ikke ble klaget inn saker som omhandlet pressens intervjuer med ofrene fra Utøya, kort tid etter at de ankom Sundvollen hotell. Sundvollen hotell ble som kjent et samlingssted for ofre, pårørende og pressen i tiden etter hendelsen på Utøya 22.juli 2011. Her møtte journalister flere av de overlevende, og mange ble intervjuet- noen på direktesendt TV. Det at noen av disse unge personene som ble intervjuet var i sjokk eller sorg kan bare jeg kun spekulere i. I Vær Varsom-plakaten står det:

Opptre hensynsfullt i den journalistiske arbeidsprosessen. Vis særlig hensyn overfor personer som ikke kan ventes å være klar over virkningen av sine uttalelser. Misbruk ikke andres følelser, uvitenhet eller sviktende dømmekraft. Husk at mennesker i sjokk eller sorg er mer sårbare enn andre. (Vær Varsom-plakaten punkt 3.9)

Likevel kom det ikke inn enn eneste klage som gjaldt dette. I mitt intervju med Kokkvold forsøker han å forklare bakgrunnen for hvorfor det ikke kom inn noen klager:

De første telefonene jeg fikk var fra foreldregenerasjonen til ungdommene, aktive Arbeiderparti- folk, som ringte og som først av fremst var opptatt at av at ungdommene ikke var blitt behandlet som de burde bli av mediene. Så var det en som sa at han var bekymret for hvordan ungdommene kom til å oppfatte mediene etter på. Dette gikk på at mediene intervjuet ungdommer som åpenbart var traumatiserte, som kom rett fra skuddrama, fra vannet og fra nærdøden opplevelser, og som ble intervjuet i en situasjon der medier normalt ikke intervjuet mennesker. Jeg regnet med at det ville komme en del klager på dette. Den største overraskelsen var at det ikke kom noen slike klager. Jeg tror nettopp de disse ungdommen formidlet i en traumatisk situasjon, de var i høyeste grad oppegående, de behøvde ikke beskyttes mot seg selv, de hadde reflekterte synspunkter på hva som hadde skjedd, og de formidlet det på en måte som gjorde inntrykk og rørte, og som berørte en hel verden egentlig. Så de oppfattet etter hvert antagelig at dette ikke var så farlig. Men hadde dette vært en bilulykke med to traumatiserte ungdommer så ville jo ikke noen medier funnet på å intervju dem. Men denne situasjonen var slik at, det var så stort at Vær Varsomme plakaten normale regler må legges til side. Det sa jeg i et intervju og fikk kjeft for etterpå. Det var mange som sa at nettopp nå er Vær Varsom-plakaten viktig, og det er jeg jo enig i. Men på samme måte som om det ville være galt at man ikke

skulle vise bilder av de tyske konsternasjonsleirene med bilder av døde mennesker, så er det noen som trumfer normale etiske normer. Det blir så stort. Også etter tsunamien ble det jo vist bilder man normalt ikke ville vist.

Også de to andre informantene forklarte at de begge trodde det ville komme inn klager vedrørende dette teamet. Selv om Kokkvolds forklaring i og for seg gir mening kan det være fruktbart å se nærmere på denne problemstillingen. Bare fordi det ikke ble klaget inn til PFU, så betyr ikke det at det ikke skjedde noen overtramp. Hva tenker mediene selv om det som skjedde den dagen? Hvordan oppfattet ungdommen som ble intervjuet dette? Hvordan ser de på det nå? Burde noen av disse tilfellene ha vært klaget inn til PFU? Forskning på dette temaet kunne ha bidratt til å kaste med lys over mediene rolle i dekningen av 22.juli, som et tillegg til den allerede eksisterende forskningen om medier og 22.juli 2011.

Videre mener jeg det kan være fruktbart å se nærmere på punk 4.6 i Vær Varsom-plakaten og informasjonsbehovet veid opp mot vernehensyn etter 22.juli. Denne oppgaven har avdekket hvor relevant denne vanskelige problemstillingen var i behandlingen av klagesakene som omhandler 22.juli.2011, uten at jeg fikk anledning til å dykke lengre ned i det materialet.

Litteraturliste

Brurås, Svein (red) (2012). *Mediene og terroraksjonen, studier av norske mediers dekning av 22.juli*. Volda: Unipub.

Brurås, Svein (2006) *Etikk for journalister*. Bergen: Fagbokforlaget.

Bergstrøm, Gøran og Kristina Boreus (red) (2012) *Textens mening och makt. Metodbok i samhällsvitenskapelig text og och doskursanalys*. Lund: Studentlitteratur.

Gentikow, Barara (2005) *Hvordan utforsker man medieerfaring? Kvalitativ metode*. Kristiansand: IJ-forlaget.

Couldry, Nick, Andreas Hepp og Friedrich Krotz (red) (2010) *Media Events in a global age*. New York: Routledge.

Kvam, Bjarne (2002) *Krimjournalisten*. Kristiansand: IJ-forlaget.

Kallevik, Svein Arthus (2004) *Journalistikk i krise? Om journalistikk og krisereaksjoner*. Kristiansand: IJ-forlaget.

NOU (1996,12) «*Medieombud.*»

Norsk Presseforbund (2008) *Ord og bilder er mektige våpen. Misbruk dem ikke! Presseetikk med Vær Varsom-plakaten*.

Norsk Presseforbund (2013) *Ord og bilder er mektige våpen. Misbruk dem ikke! Presseetikk med Vær Varsom-plakaten*.

Oltedal, Audgunn (2012) *Vesentlig og viktig? Om profesjonsverdier i journalisthverdagen*. Kristiansand: IJ-forlaget.

Raaum, Odd (1999) *Pressen er løs! Fronter i journalistikkens faglige frigjøring*. Oslo: Pax Forlag

Roppen, Johann, Sigurd Allern (2010) *Journalistikkens samfunnsoppdrag*. Kristiansand: IJ-forlaget

Vaagan, W.Robert (2015) *Medieskapt. Medier i informasjons- og kommunikasjonssamfunnet*. Bergen: Fagbokforlaget.

Østbye, Helge, Knut Helland, Karl Knapskog og Leif Ove Larsen (2007). *Metodebok for mediefag*. Bergen: Fagbokforlaget.

Østlyngen, Trine og Turid Øvrebø (2006) *Journalistikk. Metode og fag*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Nettkilder

Regjeringen.no: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/kud/dok/nouer/1996/nou-1996-12.html?id=140587>

NRK.no: <http://www.nrk.no/aarsrapport/2011/22-juli>

PFU.no: www.pfu.no

Lovdata.no: https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1814-05-17/KAPITTEL_6#KAPITTEL_6

NRK.no: <http://www.nrk.no/227/fakta/tidslinje/tidenetter/>

VG.no: <http://www.vg.no/nyheter/innenriks/terrorangrepet-22-juli-rettssaken/breivik-tilregnelig-doemt-til-forvaring/a/10060226/>

Facebook.com:

https://www.facebook.com/bakforsiden/posts/1469946283220704?stream_ref=10

Documnet.no: <https://www.document.no/om/>

Voxpublica.no <http://voxpublica.no/2012/11/presseetikk-i-terrorens-tid/>

NRK.no: <http://www.nrk.no/troms/snur-avisene-i-protest-1.7735373>

VG.no: <http://www.vg.no/rampelys/kate-og-william-fikk-en-jente/a/23445239/>

Snl.no: <https://snl.no/massemedier>

Intervjuer

Per Kokkvold, tidligere generalsekretær i Norsk Presseforbund, intervjuet 10.04.2015

Hilde Haugsgjerd, tidligere leder i Pressens Faglige Utvalg, intervjuet 08.04.2015

Ingrid Nergården Jortveit, Fagarbeider, organisasjonssekretær, intervjuet 14.04.2015

Vedlegg

Intervjuguide

Semistrukturerte intervjuer med Hilde Haugsgjerd og Per Edgar Kokkvold

Fase 1: **Innledende fase. Fortell om temaet for samtalen (bakgrunn, formål)**

- Forklar hva intervjuet skal brukes til og forklar rett til sitatsjekk
- Spør om noe er uklart og det er noen spørsmål
- Informer om opptak, sørg for samtykke til opptak

Fase 2: **Før klagen kom inn.**

- Hva slags tanker gjorde sekretariatet/PFU seg før de gikk i gang med å behandle klagen for 22.juli?
- Hvilke forventninger hadde dere til hvilke type klager som ville komme?
- Hva slags forventninger hadde dere til hvor mange klager som ville komme inn?
- Var det noen dere selv reagerte på i mediedekningen av 22.juli som dere trodde skulle bli klaget inn til PFU?
- Det ble, så vidt jeg er bekjent, ikke brukt initiativrett i noen av sakene? Har du noen tanker om hvorfor det ikke ble brukt?

Fase 3: **Behandlingen av klagen**

- Kan du si litt om hvordan dere gikk i gang med å behandle sakene som omhandler 22.juli?
- Hva vil du si var utfordringene med å behandle disse klagen?
- Hvordan forholdt sekretariatet/ PFU seg til den spesielle situasjonen som 22.juli var?
- I fire av åtte saker som ble felt for brudd på god presseskikk (Adresseavisen fikk kritikk) poengterer utvalget hvordan 22.juli 2011 var en ekstrem eller ekstraordinær situasjon? Hva ligger i det?
- Ble sakene om 22.juli behandlet annerledes enn vanlige klager? (Fordi det var, som dere har påpekt selv, var en veldig spesiell situasjon?)

- Hvilke kriterier vil du si ble brukt i utvalgets vurdering av klagesakene som omhandler 22.juli 2011?
- Finnes det noen likhetstrekk mellom de klagene som ble felt?
- 22.juli rammet hele Norge. Hvordan forholdt utvalget seg til dette?

Fase 4: **Etterkant av behandlingen**

- I etterkant av behandlingen av klagene så ble PFUs prinsipputtalelse som omhandler ulykker og katastrofer endret. Hvorfor ble den det?

«Det må derfor utvises særlig varsomhet ved formidling av reaksjoner fra disse, spesielt dersom reaksjonene publiserer direkte, og om situasjonen fortsatt er uavklart»

- Kun syv medier ble felt, og Adresseavisen fikk kritikk. Hva tenker du om antallet som ble felt, sett i lys av at norske medier bare i 2011 omtalte saken i 150 000 nyhetsartikler.
- Mediene møte med de overlevende på Sundvollen hotell har blitt mye diskutert i ettertid av hendelsen. Har du noen tanker om det som skjedde der?
- Har du noen innspill? Noe jeg ikke har spurt om?

Vær Varsom-plakaten

Etiske normer for pressen (trykt presse, radio, fjernsyn og nettpublikasjoner)

Den enkelte redaktør og medarbeider har ansvar for å kjenne pressens etiske normer og plikter å legge disse til grunn for sin virksomhet.

Presseetikken gjelder hele den journalistiske prosessen, fra innsamling til presentasjon av det journalistiske materialet.

1. Pressens samfunnsrolle

1.1. Ytringsfrihet, informasjonsfrihet og trykkefrihet er grunnelementer i et demokrati. En fri, uavhengig presse er blant de viktigste institusjoner i demokratiske samfunn.

1.2. Pressen ivaretar viktige oppgaver som informasjon, debatt og samfunnskritikk. Pressen har et spesielt ansvar for at ulike syn kommer til uttrykk.

1.3. Pressen skal verne om ytringsfriheten, trykkefriheten og offentlighetsprinsippet. Den kan ikke gi etter for press fra noen som vil hindre åpen debatt, fri informasjonsformidling og fri adgang til kildene. Avtaler om eksklusiv formidling av arrangementer skal ikke være til hinder for fri nyhetsformidling.

1.4. Det er pressens rett å informere om det som skjer i samfunnet og avdekke kritikkverdige forhold. Det er pressens plikt å sette et kritisk søkelys på hvordan mediene selv fyller sin samfunnsrolle.

1.5. Det er pressens oppgave å beskytte enkeltmennesker og grupper mot overgrep eller forsømmelser fra offentlige myndigheter og institusjoner, private foretak eller andre.

2. Integritet og ansvar

2.1. Den ansvarlige redaktør har det personlige og fulle ansvar for mediets innhold.

2.2. Den enkelte redaksjon og den enkelte medarbeider må verne om sin integritet og troverdighet for å kunne opptre fritt og uavhengig overfor personer eller grupper som av ideologiske, økonomiske eller andre grunner vil øve innflytelse på det redaksjonelle innhold.

2.3. Redaksjonelle medarbeidere må ikke ha oppdrag eller verv, økonomiske eller andre bindinger som kan skape interessekonflikter i sammenheng med deres redaksjonelle oppgaver. De må unngå dobbeltroller som kan svekke deres troverdighet. Vis åpenhet om forhold som kan påvirke redaksjonelle medarbeideres habilitet.

2.4. Redaksjonelle medarbeidere må ikke utnytte sin stilling til å oppnå private fordeler.

2.5. En redaksjonell medarbeider kan ikke pålegges å gjøre noe som strider mot egen overbevisning.

2.6. Avvis alle forsøk på å bryte ned det klare skillet mellom reklame og redaksjonelt innhold. Avvis også reklame som tar sikte på å etterligne eller utnytte et redaksjonelt produkt, og som bidrar til å svekke tilliten til den redaksjonelle troverdighet og pressens uavhengighet.

2.7. Gi aldri tilsagn om redaksjonelle motytelser for reklame. Det som offentliggjøres, skal være et resultat av en redaksjonell vurdering. Sørg for å opprettholde det klare skillet mellom journalistikk og kommersiell kommunikasjon også ved lenking og andre koplinger.

2.8. Det er uforenlig med god presseskikk å la sponsing påvirke redaksjonell virksomhet, innhold og presentasjon.

2.9. Redaksjonelle medarbeidere må ikke motta pålegg om oppdrag fra andre enn den redaksjonelle ledelse.

3. Journalistisk atferd og forholdet til kildene

3.1. Kilden for informasjon skal som hovedregel identifiseres, med mindre det kommer i konflikt med kildevernet eller hensynet til tredjeperson.

3.2. Vær kritisk i valg av kilder, og kontroller at opplysninger som gis er korrekte. Det er god presseskikk å tilstrebe bredde og relevans i valg av kilder. Vær spesielt aktsom ved behandling av informasjon fra anonyme kilder, informasjon fra kilder som tilbyr eksklusivitet, og informasjon som er gitt fra kilder mot betaling.

3.3. Det er god presseskikk å gjøre premissene klare i intervjusituasjoner og ellers overfor kilder og kontakter. Avtale om eventuell sitatsjekk bør inngås i forkant av intervjuet, og det bør gjøres klart hva avtalen omfatter og hvilke tidsfrister som gjelder. Redaksjonen selv avgjør hva som endelig publiseres.

3.4. Vern om pressens kilder. Kildevernet er et grunnleggende prinsipp i et fritt samfunn og er en forutsetning for at pressen skal kunne fylle sin samfunnsoppgave og sikre tilgangen på vesentlig informasjon.

3.5. Oppgi ikke navn på kilde for opplysninger som er gitt i fortrolighet, hvis dette ikke er uttrykkelig avtalt med vedkommende.

3.6. Av hensyn til kildene og pressens uavhengighet skal upublisert materiale som hovedregel ikke utleveres til utenforstående.

3.7. Pressen har plikt til å gjengi meningsinnholdet i det som brukes av intervjuobjektets uttalelser. Direkte sitater skal gjengis presist.

3.8. Endring av avgitte uttalelser bør begrenses til korrigering av faktiske feil. Ingen uten redaksjonell myndighet kan gripe inn i redigering og presentasjon av redaksjonelt materiale.

3.9. Opptre hensynsfullt i den journalistiske arbeidsprosessen. Vis særlig hensyn overfor personer som ikke kan ventes å være klar over virkningen av sine uttalelser. Misbruk ikke andres følelser, uvitenhet eller sviktende dømmekraft. Husk at mennesker i sjokk eller sorg er mer sårbare enn andre.

3.10. Skjult kamera/mikrofon eller falsk identitet skal bare brukes i unntakstilfeller. Forutsetningen må være at dette er eneste mulighet til å avdekke forhold av vesentlig samfunnsmessig betydning.

3.11. Pressen skal som hovedregel ikke betale kilder og intervjuobjekter for informasjon. Vis moderasjon ved honorering for nyhetstips. Det er uforenlig med god presseskikk å ha betalingsordninger som er egnet til å friste mennesker til uberettiget å trå innenfor andres privatsfære eller gi fra seg personsensitiv informasjon.

4. Publiseringsregler

4.1. Legg vekt på saklighet og omtanke i innhold og presentasjon.

4.2. Gjør klart hva som er faktiske opplysninger og hva som er kommentarer.

4.3. Vis respekt for menneskers egenart og identitet, privatliv, etnisitet, nasjonalitet og livssyn. Vær varsom ved bruk av begreper som kan virke stigmatiserende. Fremhev ikke personlige og private forhold når dette er saken uvedkommende.

4.4. Sørg for at overskrifter, henvisninger, ingresser og inn- og utannonseringer ikke går lenger enn det er dekning for i stoffet. Det er god presseskikk å oppgi kilden når opplysninger er hentet fra andre medier.

4.5. Unngå forhåndsdom i kriminal- og rettsreportasje. Gjør det klart at skyldspørsmålet for en mistenkt, anmeldt, siktet eller tiltalt først er avgjort ved rettskraftig dom. Det er god presseskikk å omtale en rettskraftig avgjørelse i saker som har vært omtalt tidligere.

4.6. Ta hensyn til hvordan omtale av ulykker og kriminalsaker kan virke på ofre og pårørende. Identifiser ikke omkomne eller savnede personer uten at de nærmeste pårørende er underrettet. Vis hensyn overfor mennesker i sorg eller ubalanse.

4.7. Vær varsom med bruk av navn og bilde og andre klare identifikasjonstegn på personer som omtales i forbindelse med klanderverdige eller straffbare forhold. Vis særlig varsomhet ved omtale av saker på tidlig stadium av etterforskning, i saker som gjelder unge lovovertredere, og der identifiserende omtale kan føre til urimelig belastning for tredjeperson. Identifisering må begrunnes i et berettiget informasjonsbehov. Det kan eksempelvis være berettiget å identifisere ved overhengende fare for overgrep mot forsvarsløse personer, ved alvorlige og gjentatte kriminelle handlinger, når omtaltes identitet eller samfunnsrolle har klar relevans for de forhold som omtales, eller der identifisering hindrer at uskyldige blir utsatt for uberettiget mistanke.

4.8. Når barn omtales, er det god presseskikk å ta hensyn til hvilke konsekvenser medieomtalen kan få for barnet. Dette gjelder også når foresatte har gitt sitt samtykke til eksponering. Barns identitet skal som hovedregel ikke røpes i familietvister, barnevernssaker eller rettssaker.

4.9. Vær varsom ved omtale av selvmord og selvmordsforsøk. Unngå omtale som ikke er nødvendig for å oppfylle allmenne informasjonsbehov. Unngå beskrivelse av metode eller andre forhold som kan bidra til å utløse flere selvmordshandlinger.

- 4.10. Vær varsom med bruk av bilder i annen sammenheng enn den opprinnelige.
- 4.11. Vern om det journalistiske fotografiets troverdighet. Bilder som brukes som dokumentasjon må ikke endres slik at de skaper et falskt inntrykk. Manipulerte bilder kan bare aksepteres som illustrasjon når det tydelig fremgår at det dreier seg om en montasje.
- 4.12. For bruk av bilder gjelder de samme aktsomhetskrav som for skriftlig og muntlig fremstilling.
- 4.13. Feilaktige opplysninger skal rettes og eventuelt beklages snarest mulig.
- 4.14. De som utsettes for sterke beskyldninger skal så vidt mulig ha adgang til samtidig imøtegåelse av faktiske opplysninger. Debatt, kritikk og nyhetsformidling må ikke hindres ved at parter ikke er villig til å uttale seg eller medvirke til debatt.
- 4.15. De som er blitt utsatt for angrep skal snarest mulig få adgang til tilsvaret, med mindre angrep og kritikk inngår som ledd i en løpende meningsutveksling. Ha som krav at tilsvaret er av rimelig omfang, holder seg til saken og har en anstendig form. Tilsvaret kan nektes dersom den berørte part, uten saklig grunn, har avvist tilbud om samtidig imøtegåelse i samme spørsmål. Tilsvaret og debattinnlegg skal ikke utstyres med redaksjonell, polemisk replikk.
- 4.16. Vær varsom med å lenke fra digitale utgaver til innhold som bryter med god presseskikk. Sørg for at lenker til andre medier eller publikasjoner er tydelig merket. Det er god presseskikk å informere brukere av interaktive tjenester om hvordan publikasjonen registrerer og eventuelt utnytter bruken av tjenestene.
- 4.17. Dersom redaksjonen velger ikke å forhåndsredigere digitale meningsutvekslinger, må dette bekjentgjøres på en tydelig måte for de som har adgang til disse. Redaksjonen har et selvstendig ansvar for så snart som mulig å fjerne innlegg som bryter med god presseskikk.

Ord og bilder er mektige våpen. Misbruk dem ikke!

*

Vedtatt av NORSK PRESSEFORBUND

Første gang i 1936, senere revidert i 1956, 1966, 1975, 1987, 1989, 1990, 1994, 2001, 2005, 2007 og 2013 (gjeldende fra 01.07.2013).

Vedtekter for Pressens Faglige Utvalg

gjeldende fra 1. juli 2013

§ 1 Formål

Pressens Faglige Utvalg er opprettet av Norsk Presseforbund og har til formål å overvåke og fremme den etiske og faglige standard i norske medier (trykt presse, nettpublikasjoner, radio og fjernsyn). Som et ledd i dette arbeidet vurderer Pressens Faglige Utvalg klager over norske mediers atferd og avgir sine uttalelser som offentliggjøres. Klager, saksforberedelse, utvalgets behandling og utvalgets avgjørelser er som hovedregel offentlige.

Utvalget kan også vurdere klager over institusjoners, organisasjoners, bedrifters og personers behandling av presse og pressefolk under deres utøvelse av sin informasjonsoppgave.

Kompetanseområdet for Pressens Faglige Utvalg omfatter i prinsippet alle journalistiske/redaktørstyrte massemedier.

§ 2 Retningslinjer

Som retningslinjer for sitt arbeid vil Pressens Faglige Utvalg legge til grunn: «Vær Varsom-plakaten», som ble vedtatt av Norsk Presseforbund i 1936 og senere revidert, siste gang i 2013, «Redaktørplakaten», utarbeidet i 1953 av Norske Avisers Landsforbund og Norsk Redaktørforening, revidert i 1973, og «Tekstreklameplakaten», vedtatt av Norsk Presseforbund i 1925, og revidert siste gang i 2013.

§ 3 Sammensetning

Pressens Faglige Utvalg består av sju faste representanter, fire fra mediene og tre utenfra. Mediene er representert ved to redaktører og to journalister. Utvalget har 10 vararepresentanter, hvorav fire fra allmennheten. Både utvalgets leder og øvrige medlemmer oppnevnes av Norsk Presseforbunds styre. Intet medium kan være representert med mer enn ett medlem eller varamedlem. Oppnevningen gjelder for to år om gangen regnet fra 1. juli det året de oppnevnes.

Et medlem er ugild når det foreligger forhold som er egnet til å svekke tilliten til hans/hennes upartiskhet.

§ 4 Innsending av klage

Pressens Faglige Utvalg kan behandle klager fra enkeltpersoner, organisasjoner, institusjoner, bedrifter og myndigheter. Generalsekretæren i Norsk Presseforbund kan også be utvalget behandle saker av stor prinsipiell interesse, eller saker hvor det er rimelig å gi den eller de personer saken gjelder, bistand til å fremme den.

For innsending av klage gjelder en foreldelsesfrist på seks måneder, regnet fra publiseringstidspunktet. Denne frist kan fravikes innenfor rimelig tid når klageren ikke har hatt anledning til å gjøre seg kjent med saken, den er av stor prinsipiell betydning, eller det foreligger andre tungtveiende grunner til at klagefristen bør fravikes.

Klage sendes Norsk Presseforbund, Pressens Faglige Utvalg, Rådhusgt. 17, Postboks 46 Sentrum, 0101 Oslo, eller per e-post til pfu@presse.no.

§ 5 Behandling av klagen

Det daglige arbeidet for Pressens Faglige Utvalg utføres av Norsk Presseforbunds sekretariat, hvis oppgave det er å forberede alle sakene for utvalget, foreta de nødvendige undersøkelser og sørge for at de fastsatte fristene overholdes og at utvalget behandler sakene så raskt som mulig.

Når en klage er kommet til sekretariatet, skal den først forelegges den parten det klages over. Sekretariatet anmoder samtidig innklaget part om å vurdere mulighetene for å løse saken i minnelighet med klager. Innen én uke skal sekretariatet ha mottatt en melding fra innklaget part om man har satt i gang forsøk på å finne en minnelig løsning. Hvis saken blir ordnet i minnelighet med klageren, sender partene melding om det til utvalget så snart det praktisk lar seg gjøre.

Hvis en minnelig ordning ikke kommer i stand, eller det ikke er aktuelt å søke en slik løsning, har den parten det klages over, vanligvis en frist på én uke til å utforme det svaret som utvalget skal ha. Dette svaret forelegges klageren som normalt også har én uke til eventuelle bemerkninger. Hvis klageren har brakt nye opplysninger eller synspunkter inn i saken i sitt tilsvarende svar, får den parten det klages over, én ukes frist til sitt endelige svar.

Når spesielle grunner tilsier det, kan det gis utsettelse med svar og tilsvarende. Slik grunn vil alltid foreligge når ansvarlig redaktør ikke har hatt adgang til å konferere med vedkommende medarbeider, eller når tidsfristen ikke sikrer en forsvarlig saksbehandling. Det siste kan være aktuelt ved særlig omfangsrike klager. Sekretariatet skal varsles snarest dersom svarfristen på én uke ikke kan overholdes.

I utgangspunktet kan alle klage. Dersom klager ikke er identisk med den eller dem saken gjelder, skal det som hovedregel innhentes samtykke fra disse. Når særlige forhold tilsier det, kan PFU bestemme at klagen behandles uten at samtykke er innhentet. I slike saker skal PFU samtidig drøfte om det skal gjøres unntak også fra hovedregelen om offentlighet i § 6.

Når sakens dokumenter har vært gjort kjent for de interesserte parter, skal Pressens Faglige Utvalg gjennomdrøfte saken og forme en uttalelse med en fullstendig saksfremstilling og en konklusjon så konsist som mulig. Utvalget må ta en avgjørelse, enten enstemmig eller ved et flertall.

§ 6 Offentliggjøring av uttalelsen

Uttalelsene fra Pressens Faglige Utvalg er offentlige. God presseskikk tilsier at uttalelser som konkluderer med brudd eller kritikk, gjengis snarest mulig, i sin helhet og på godt synlig plass/i relevant sendetid i de medier saken gjelder. I trykt presse og i fjernsyn skal uttalelsen gjengis med den faste vignett med PFUs logo.

For elektroniske medier skal fellende eller kritiske uttalelser publiseres slik at sannsynligheten blir størst mulig for at de som hørte eller så den innklagede artikkel eller innslag, også hører eller ser uttalelsen. Det er god presseskikk å lagre felte artikler eller innslag på en slik måte at

brukere som henter dem fra arkiver, også blir gjort oppmerksom på uttalelsen. Hvis et medium som ikke er med i Norsk Presseforbunds medlemsorganisasjoner ikke publiserer en fellende eller kritisk uttalelse, kunngjøres den på annen måte.

I særlige tilfeller, for eksempel når en offentliggjøring vil kunne krenke privatlivets fred, kan utvalget bestemme at uttalelsen ikke skal offentliggjøres, eller at den skal offentliggjøres på en slik måte at klagerens eller andre berørtes navn holdes utenfor.

§ 7 Finansiering

Pressens Faglige Utvalg får sine utgifter dekket av Norsk Presseforbund etter særskilt avtale mellom pressens organisasjoner.

§ 8 Ikrafttredelse

Disse vedtekter trådte i kraft 15. mars 1972 og er senere revidert 1. desember 1976, 21. november 1984, 2. desember 1987, 17. juni 1992, 11. november 1992, 22. november 1995, 9. juni 1997, 19. juni 1998, 31. mai 2000, 22. juni 2001, 28. november 2001, 23. november 2007 og 1. juli 2013.

